

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Ingrida Žukauskaitė

Edukologijos (specializacija – vaikų teisių apsaugos vadyba)
magistrantūros studentė

**VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ TEISINIS IŠPRUSIMAS
VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINIJIMO KONTEKSTE**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:
prof. habil. dr. Audronė Juodaitytė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus..... Ingrida Žukauskaitė

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. TEORINIS VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ TEISINIO IŠPRUSIMO PAGRINDIMAS VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE	9
1.1. Vaikų globos institucijos ir vaikų situacija	9
1.2. Vaiko, kaip socialinio individo, apibūdinimas	20
1.3. Vaiko teises ir interesus ginančios institucijos Lietuvoje	22
1.4. Vaikų globos namų teisinis išprusimo pagrindimas	25
1.5. Žinios ir žinojimo procesas – kaip informacijos kūrimas	28
1.5.1. B. Bloom kognityvinių procesų lygiai.....	28
2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI	34
2.1. Teoriniai metodologiniai empirinio tyrimo pagrindai ir metodai	34
2.2. Tyrimo procesas ir procedūros	36
3. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ TEISINIO IŠPRUSIMO VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE EMPIRINIS TYRIMAS	38
3.1. Vaiko kaip socialinio individo apibūdinimas LR teisės aktuose	38
3.2. Vaiko teisių ir pareigų reglamentavimas Lietuvos Respublikos įstatymuose ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje	40
3.3. Vaikų globos namų ugdytinių teisinio išprusimo raiška	42
3.3.1. Teisių žinojimas	55
3.3.2. Pareigų žinojimas	69
APIBENDRINIMAS	82
IŠVADOS	84
REKOMENDACIJOS	87
LITERATŪRA	89
PRIEDAI	96

SANTRAUKA

VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ TEISINIS IŠPRUSIMAS VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE

Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Vaikų globos namų ugdytiniams svarbu žinoti ne tik savo teises, bet ir pareigas. Pareigų ir teisių žinojimo dėmė ugdo vaiko atsakomybės jausmą bei ruošia jį pilnaverčiam savarankiškam gyvenimui. Vaiko teisių ir pareigų funkcionavimui ypač svarbu, kad vaikas žinotų pareigų svarbą ir būtinybę. Todėl jau nuo ankstyvos vaikystės vaikams turi būti ugdoma pareigų ir teisių supratimo vienovė. Teisinio išprusimo samprata šiame darbe suprantama kaip pareigų ir teisių žinojimas dėmėje.

Tyrimo objektas. Vaikų teisinis išprusimas.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš trijų skyrių. Pirmas skyrius nagrinėja teorinius vaikų globos namų ugdytinių teisinio išprusimo aspektus. Antrajame skyriuje pateikiama metodologija ir metodai. Paskutinis skyrius pateikia vaikų globos namų teisinio išprusimo empirinį tyrimą.

Metodologija ir metodai. Tyrimas grindžiamas šiuolaikine fenomenologija, egzistencine ugdymo filosofija bei socialinio konstruktyvizmo teorija. Taikyti tyrimo metodai: teorinės literatūros analizė, LR įstatymų ir JT vaiko teisių konvencijos (dokumentų) content analizė, bei laisvasis teminis vaikų rašinys (content analizė).

Tyrimo vieta ir imtis. Tyrimas atliktas Šiaulių vaikų globos namuose 2010m. kovo mėnesį. Laisvajį teminį rašinį tema „Visi vaikai turi pareigų ir teisių – aš taip pat“ rašė 15 ugdytinių. Tyrimo dalyvių amžius 9-12 metų.

Pagrindinės išvados.

- Vaiko sąvoka yra pateikiama įvairiuose Lietuvos Respublikos įstatymuose, tačiau turi keletą reikšmių pagal amžiaus grupes. „Nepilnametis vaikas“ apibūdinimas labiausiai išskiriamas įstatymuose, turintiniuose baudžiamąją galią.
- Vaiko teisės ir pareigos aiškinamos vaiko teisių garantijų ir pareigų egzistavimo pagrindu. Teisių turinys orientuoja vaiką į aplinką, sąlygojamą išorinių veiksnių, ypač akcentuojant vaiko apsaugą nuo smurto ir teisę gyventi šeimoje. Tuo tarpu pareigų egzistavimo esmė remiasi į vaiko elgesio tobulumo siekį ir visuomenės reikalavimų atitikimą.
- Vaikai iš globos namų, rašydami rašinį tema „Visi vaikai turi teisių ir pareigų - aš taip pat“ apie jiems žinomas teises, gerų darbų atlikimą, supranta kaip vieną iš jų teisių. Mažiausiai akcentuoja apsaugos ir nuosavybės teises.
- Vaikai kaip ypač vertas dėmesio pareigas nurodo pagarbą kitam ir pareigą mokytis(40 teiginių). Tarp visuotinių pareigų išryškėja vaikų pareigos palaikyti tvarką žinojimas.

SUMMARY

LEGAL SOPHISTICATION OF CHILDREN FROM RESIDENTIAL CARE WITHIN THE CONTEXT OF KNOWLEDGE OF CHILD'S RIGHTS AND DUTIES

The Master's Degree thesis

The topicality of research. Children's from residential care is important to know not only their rights, but also duties. The harmony of knowledge of child's duties and rights develops a sense of responsibility and prepares them for sterling living. The important thing of child's rights and duties is that children are aware of the importance and necessity of rights and duties functions. Consequently, children should be educating of their rights and duties since early childhood. There is legal sophistication understandable as the knowledge of duties and rights in this master's work. **The object of research** - children's legal sophistication.

The structure of work. There are three sections in the work. The first chapter examines the theoretical aspects of legal sophistication of children from residential care. The second chapter presents the methodology and methods. The last chapter provides legal sophistication of children from residential care empirical research. **Methodology and methods.** Methodological approaches based on phenomenology, existential learning philosophy, theory of social reality construction.

The volume of the research. The study was conducted in Siauliai children residential care homes in 2010 of March. Children legal sophistication has been described using the method of an essay on the theme "All children have rights and duties - I also have" wrote 15 pupils.

The main conclusions.

- The conception of child is introduced in a variety of Lithuanian's legislations but have multiple meanings according to age groups. „The description of „minor child“ is used of the most isolated laws valid criminal power.
- Children's rights and duties is interpreting of existence basis of child's rights and duties. The rights content is oriented child to the environment, which is based on external factors, especially accenting child's protection from violence and the right to family life. Meanwhile, the essence of the duties existence to the child's behavior is based on the desire for perfection and public requirements.
- Children from residential care have written an essay on the theme "All children have rights and duties - I also have" and perceived good work performance as one of their rights. the protection and property rights are at least accentuated.
- The respectability of others and studies are the most important duties of children from residential care (40 claims). The duty's of cleaning knowledge is one of general office duties, which know children.

IVADAS

Aktualumas. Vaikų teisės - sudėtinė žmogaus teisių sistemos dalis. Jie yra viena jautriausių ir pažeidžiamausių visuomenės dalių, kuri negali savarankiškai atstovauti savo teisėms, ginti jas ar imtis priemonių įgyvendinti savo interesus. 1992 m. Lietuva prisijungė prie Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) Vaiko teisių Konvencijos. Prisijungus prie JTO, svarbiausiu tikslu tampa jos keliamų reikalavimų įgyvendinimas. Globos namų ugdytinių problematika yra labai plati, todėl Lietuvoje ne vienas autorius yra nagrinėjęs šiuos klausimus: vaikų globos namų auklėtinių ateities orientacijas – M. Rudzevičius (2002), vaikų globos ir rūpybos klausimus – M. Barkauskaitė (1999), asocialios asmenybės formavimosi procesus G. Valickas (1995) ir kiti.

Globos namų ugdytiniai – tai vaikai iš gatvės ir socialinės rizikos šeimų, tai pažinę skurdą ir prievartą vaikai (Braslauskienė, 2001; Žukauskienė, Leiputė, 2002).

Šiandien dar dažnai tenka suabejoti, ar tikrai vaikai pripažįstami pilnaverčiais visuomenės nariais, ar sudaromos sąlygos jiems tokiais jaustis? Nagrinėjant vaikų iš globos namų psichologinį portretą (Kaminskienė, 1998; Kviesskienė 2000; Žukauskienė 2000) galima rasti įvairių teiginių apie paliktų ir apleistų vaikų, augančių globos įstaigose, psichoemocinę ir socialinę sveikatą, analizuojama jų kognityvinė bei socialinė raida, pabrėžiamos tokių vaikų teisės, tačiau mažai kalbama apie jas su pačiais vaikais. Jei vaikas nesuvokia savo teisių, jis tampa priklausomas nuo kitų, taip slopinama vaiko asmenybės raida. Tokie atstumti vaikai sulaukę pilnametystės neišmoksta dirbti, atsakyti už savo elgesį, tinkamai pasirūpinti savimi. Jiems taip pat svarbu žinoti, kad be teisių, yra ir pareigos. Vienas iš pagrindinių žmogaus dorovinių savikontrolės būdų ir yra pareiga. Tai – pageidaujamas individo santykis su visuomene, kuris laikomas doru bei teisingu (šeima, darbo kolektyvu, kitais žmonėmis ir kt.). Pasak Žemaičio(1983), pareiga - visuomenės reikalavimas žmogaus elgesiui, reiškiamas dorovės ir teisės normomis. Todėl vaikui, patyrusiam krizę - atskyrimą nuo tėvų, ypač svarbu, kad jis suvoktų savo, kaip asmenybės, teises ir pareigas. Pareigos žinojimas ir vykdymas dar suprantamas kaip asmenybės dorumo, socialinio aktyvumo, atsakingumo rodiklis.

Augančiam vaiko asmenybei greta teisių ypač svarbu nepamiršti ir vaiko pareigų – teisių žinojimas svarbus pareigų vykdymui. Vaiko teisių mokymas turi būti pagrįstas pareigomis. Vaikas žinodamas savo teisę, pirmiausiai turi žinoti jai lygią pareigą. Visaverčiam teisių ir pareigų funkcionavimui pirmiausiai svarbu, kad vaikas suvoktų pareigų svarbą ir būtinybę, suprastų, kas yra pareiga. Todėl jau nuo ankstyvos vaikystės vaikams turi būti ugdoma pareigų ir teisių vienovė.

Šnekamojoje kalboje išprusimas suprantamas kaip žmogaus išsilavinimas, jo žinios, gebėjimai ir tų žinių atkodavimas ateityje, reikiamoje situacijoje. Žinios apibrėžiamos kaip - tikrovės pažinimo rezultatai, teikiantys žodinę ir simbolinę informaciją apie įvairius daiktus, reiškinius, jų savitarpio ryšius (Jovaiša, 1993). Visa tai, ką pirmiausiai vaikai įsimena mokymo(si) procese yra žinios, informaciją, kurią jie gali atgaminti. Teisinis išprusimas – plati sąvoka, apimanti ne tik teisių ir pareigų žinojimą, bet ir gebėjimą jas analizuoti, sisteminti, taikyti, taip pat įstatymų žinojimas.

Teisinio išprusimo samprata šiame darbe suvokiama kaip vaiko teisių ir pareigų žinojimas, kurį reglamentuoja Lietuvos įstatymai bei JTO Vaiko Teisių Konvencija.

Vaiko teisės juridiniu lygmeniu pradėtos įgyvendinti neseniai, tačiau jau yra mokslinių darbų, kuriuose analizuojamos vaikų teisės ir jų apsauga. M. Teresevičienė, Ž. Jonynienė (2001) atliko tyrimą apie vaikų teisių reikšmingumą. Išvadose teigiama, jog vaikai suvokia teisių svarbą, tačiau vaiko teisių įgyvendinimo padėtis skiriasi namuose ir mokykloje. G. Babachinaitė (1996) tyrinėjo vaiko teisių sampratą ir jų įgyvendinimo problemas.

Atsižvelgiant į atliktus tyrimus, susijusius su vaiko teisėmis, užsienyje, galima paminėti Danijoje atliktą tyrimą, kuris parodė, jog šioje šalyje vaikų teisių įgyvendinimas yra aukšto lygio tiek namuose, tiek mokyklose (Jacobsen, 2001).

Problemos aktualumas. Įvairūs teisės aktai ir įstatymai reglamentuoja vaikų teises ir pareigas. Visuomenėje nuolat akcentuojama jų svarba, apie tai kalbama per televiziją, mokyklose. Teorinių vaiko teisių tyrimų srityje labiausiai išsiskiria Vakarų mokslininkai: E.Verhellen, S. Ruxon, R. Hart. Tačiau tirti vaikų teises įtraukiant į jų analizę pačius vaikus yra sudėtinga. Tyrimus šioje srityje atlieka suaugusieji. Tačiau vis dažniau pradedama tirti vaikų sampratos juos pačius liečiančiais klausimais, nors svaresnių vako teisių tyrimų, kuriuose dalyvautų vaikai vis dar stokoja (Jonynienė, Juodaitytė, 2006). Nežinantis laisvių bei pareigų turinio vaikas elgiasi pagal savo nuožiūrą, o ne pagal nustatytas valstybėje bei visuomenėje normas. Jis turi žinoti, kas yra leistina ir kur yra teisėto elgesio ribos (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008). Lietuvoje tokių tyrimų trūksta, kuriuose būtų nagrinėjama, ar vaikų globos namuose augantys vaikai žino savo teises ir pareigas, ir kokiomis žiniomis grindžiama jų supratimo esmė. Todėl neatsakyta į klausimus, kaip vaikai žino savo teises ir pareigas, ir koks yra vaikų teisinis išprusimas.

Tyrimo objektas: vaikų globos namų ugdytinių teisinis išprusimas

Tyrimo hipotezė: tikėtina, kad vaikų teisinį išprusimą sąlygoja vaiko teisių ir pareigų žinojimas, suvokiant jų taikymo galimybes teisių ir pareigų dermėje

Tyrimo tikslas: ištirti vaikų globos namų ugdytinių teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pagrindines vaiko teises ir pareigas socialiniu – teisiniu pagrindu.
2. Parengti empirinio tyrimo strategiją ir ištirti vaikų globos namų ugdytinių teisinį išprusimą.
3. Išsiaiškinti, kokios vaiko teisės ir pareigos yra geriausiai žinomos vaikų globos namų ugdytiniais.
4. Nustatyti, kokiomis žiniomis yra grindžiamas vaiko teisių ir pareigų dermės supratimas.

Tyrimo metodologija:

- Tyrimas grindžiamas *šiuolaikine fenomenologija* (Stewartt, Mickūnas 1994), kuri nagrinėja sąmonės reiškinius empiriškai ir rodo, kad fenomeno turinys ir sudėtis priklauso ne tik nuo per jį besireiškiančio objekto, bet ir nuo aplinkybių, kuriomis jis stebimas ir suvokiamas.
- *Egzistencinės ugdymo filosofijos* atstovų (Haidegeris M, Jaspersas K., Kierkegaardas K.) požiūris į pedagoginę atmosferą, sureikšminantis saugumo, tikėjimo bei pasitikėjimo jausmų įtvirtinimą, tarpasmeninę ugdytinio bei ugdytojo sąveiką pabrėžiant kiekvieno ugdytinio individualumą. Akcentuojamas santykių svarbumas su kitais. Santykiai su tėvais, priklausomybė nuo kitų. Svarbu kaip žmogus priima kitus į savo pasaulį – ar priima ir susitaiko, ar bando keisti (Dapkus, 2001).
- Remiamasi *socialinio konstruktyvizmo teorija* (Berger, Luckman, 1999). Tikrovė yra socialiai konstruojama. Pabrėžiamas socialinės kultūros ir konteksto vaidmuo mokymosi procese: žinios apie pasaulį konstruojamos pasiremiant suvokimu, kuris priklauso nuo konteksto. Suvokimas ir prasmė konstruojami veikloje, pasižyminčioje bendru interesu ir tikslu.

Tyrimo metodai:

- Teorinės literatūros analizė.
- LR įstatymų ir JT vaiko teisių konvencijos content (turinio) analizė.
- Laisvasis teminis vaikų rašinys (content (turinio) analizė).

Tyrimo imtis ir organizavimas: Tyrimas atliktas Šiaulių vaikų globos namuose 2010 metų kovo mėnesį. Laisvąjį teminį rašinį rašė 15 abiejų lyčių ugdytiniai: 8 mergaitės ir 7 berniukai. Tyrimo dalyvių amžius nuo 9 iki 12 metų.

Tyrimo etapai:

I etapas:

Teorinė analizė - Išskirta vaikų globos namų ugdytinių teisinio išprusimo vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste samprata

II etapas

Dokumentų analizė [N=8] - Kiekybine ir kokybine išraiška identifikuotos vaiko teisės ir pareigos LR įstatymuose bei JT vaiko teisių konvencijoje, apibrėžtas vaiko kaip individo apipūdinimas LR įstatymuose [N=19].

III etapas

Rašinių analizė [N=15] - Remiantis vaikų rašiniais, atskleistas vaikų teisinis išprusimas teisių ir pareigų žinojimo kontekste (kokybine išraiška).

Darbo naujumas/reikšmingumas: Nors pagal LR Civilinį kodeksą vienas iš vaiko globos uždavinių yra rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje (LR Civilinis kodeksas, XVIII skyrius, 3.248 straipsnis), pažymėtina, jog globos institucijos vaikų žinios apie teises ir pareigas nėra akcentuojamos. Todėl globos namų ugdytinių teisinis išprusimas tampa itin aktualus ruošiant juos savarankiškam gyvenimui šeimoje ir ypač šiuolaikinėje visuomenėje.

- Teoriniu ir praktiniu aspektu apibūdintos vaiko pareigų ir teisių raiška LR įstatymuose bei vaiko gyvenime.
- Nustatytos svarbiausos teisės ir pareigos, kurias žino vaikų globos namų ugdytiniai.
- Ištirtas vaikų globos namų teisinis ugdytinių išprusimas teisių ir pareigų žinojimo kontekste, kuris reikšmingas vaiko socializacijai bei savarankiškumo ugdymui.
- Parengtos rekomendacijos vaikų globos namų ugdytinių teisių ir pareigų žinojimo tobulinimui.

Darbo struktūra: Magistrinį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, rekomendacijos, išvados, literatūros sąrašas, priedai. Darbo apimtis – 90 puslapių (32 lentelės, 6 paveikslai). Literatūros sąrašą sudaro 70 šaltinių.

1. TEORINIS VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ TEISINIO IŠSPRUSIMO PAGRINDIMAS VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE

1.1. Vaikų, augančių vaikų globos institucijose, situacija ir ypatumai

Statistiniai duomenys liudija, jog beglobių vaikų visuomenėje vis daugėja – per paskutinį praeito amžiaus dešimtmetį globojamų institucijose vaikų skaičius padidėjo 30 procentų (Socialinė apsauga Lietuvoje 2008 metais. 2009, p. 49).

Į globos namus patenka vaikai, laikinai ar visam laikui netekę tėvų globos. Globos namuose gali būti apgyvendinamas „vaikas (nuo gimimo iki 18 metų), kuriam nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa, arba be tėvų globos likęs vaikas tol, kol bus išspręstas jo globos klausimas“. (Valstybės žinios. 2005, Nr. A1-68). Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą vaiko globos įstatymą likęs be tėvų globos vaikas apibūdinamas šiais teiginiais: našlaitis, kurio tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra miręs; kurio tėvai arba artimieji giminaičiai nežinomi (rastas vaikas); arba, kurio tėvams apribotos terminuotai arba neterminuotai tėvystės teisės, tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų yra žinomi ir jų ieškoma arba paskelbti mirusiais, arba pripažįstami nežinia kur esančiais; tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų pripažinti neveiksniais arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali juo rūpintis dėl ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių. Vaikas, kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, neprižiūri, neauklėja, daro neigiamą įtaką, ir jo fiziniam ir psichiniam saugumui yra pavojus (*LR civilinis kodeksas, III skyrius, 3.257 straipsnis*).

Ne visos šeimos užtikrina savo vaikų teisėtus interesus. Tėvų globos netekimo priežasčių yra daug: vienos iš jų objektyvios (abu arba vienintelis iš tėvų yra miręs, abu tėvai yra nežinomi, turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai yra dingę ir ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių, vaikas įstatymų nustatyta tvarka yra atskirtas nuo tėvų, vaiko tėvams (tėvui ar motinai) įstatymų nustatyta tvarka laikinai ar neterminuotai apribota tėvų (tėvo ar motinos) valdžia ar kt.), kitos - subjektyvios (tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichologinį smurtą ar kt.).

Prigimtinė ir viena svarbiausių vaiko teisių – augti šeimoje. Šeima sudaro geriausias sąlygas visapusiškam vaiko vystymuisi, tačiau neretai tėvai nesugeba pasirūpinti savo vaiku, pamiršdami savo pareigas ir taip atimdami vaiko teisę augti su jais.

Nepaisant to, jog visuomenės ir valdžios pareiga – rūpintis tokiais vaikais, sudaryti jiems šeimos aplinką, rūpintis ir ruošti juos savarankiškam gyvenimui. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2008m. mūsų šalyje 2684 vaikai neteko tėvų globos.

1 lentelė

**Vaikai, kuriems nustatyta globa (rūpyba)
pagal globos (rūpybos) nustatymo priežastis (N)**

Per metus tėvų globos netekę vaikai (N):	2006 m.	2007 m.	2008 m.
iš viso	3006	2824	2684
iš jų pagal priežastis:			
tėvai nesirūpino, nesidomėjo vaiku, jo neprižiūrėjo,			
netinkamai auklėjo (2006-2008 m. ir naudojo smurtą)	1733	1846	1605
tėvų valdžios apribojimas	559	354	402
vaikai tapo našlaičiais	288	234	202
vaikas įstatymu nustatyta tvarka atskirtas nuo tėvų	52	31	47
tėvai dingę ir jų ieškoma	37	38	24
tėvai naudojo smurtą	...	...	...
tėvai pripažinti neveiksniais	9	8	15
tėvystės ar artimos giminystės ryšiai nuo vaiko radimo			
dienos nenustatyti per tris mėnesius	1	1	1
tėvai teismo paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinia kur			
esančiais	1	1	3
tėvai laikinai negalėjo rūpintis vaiku	327	311	385
iš jų dėl:			
<i>tėvų ligos</i>	-	-	-
<i>suėmimo, baudmės atlikimo</i>	-	-	-
<i>kitų priežasčių</i>	-	-	-

(*Socialinė apsauga Lietuvoje, 2008, p.50*)

Apie pusė vaikų, netekusių tėvų globos, yra globojami valstybės, t.y. nukreipti valstybės išlaikymui. Didžiausia netekusių tėvų globos vaikų dalis (1605) yra iš socialinės rizikos šeimų.

Dauguma globos namų vaikų turi tėvus – tik maždaug 1 iš 13 globos įstaigose apgyvendintų vaikų yra našlaitis (Lietuvos vaikai, 2008). Šiuo metu vaikai iki 18 metų amžiaus sudaro ketvirtadalį Lietuvos gyventojų, deja tik apie 75 proc. vaikų gyvena šeimose, kuriose yra abu tėvai, o 2 proc. vaikų globoja valstybė, tokie vaikai gyvena šeimynose, valstybės ar savivaldybių, parapijų, visuomeninių organizacijų globos namuose.

Satistikos departamento duomenimis (Socialinė apsauga Lietuvoje, 2008, p.50) per 2008 metus 1086 vaikai (40 procentų) tėvų neteko dėl objektyvių priežasčių, o 1605 vaikai (60 procentų) - dėl subjektyvių priežasčių – tėvų kaltės. Analizuojant tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus tendencijas per paskutiniuosius dvejus metus pažymėtina, jog šis skaičius nuo 2007 metų mažėja. Per 2007 metus tėvų globos neteko - 2824, o 2008 metais - 2684 vaikas. 2008 m. pabaigoje vaikų globos įstaigose gyveno 5 tūkst. vaikų. Tik vienas vaikas tėvų globos neteko teismui paskelbus tėvų dingimą be žinios. Pastebima, jog vaikų našlaičių, kuriems būtų paskirta

valstybės globa kasmet mažėja (2007m. – 234 vaikai, 2008m. 202 vaikai), galima daryti prielaidą, jog tokie vaikai nepaliekami vieni, jais pasirūpina vaiko giminaičiai.

Pasak Matulienės (1997), žmogaus, o ypač vaiko gyvenimo kokybė, remia jo tapimas visaverčiu, pilnateisiu visuomenės nariu, priklauso nuo aplinkos, kurioje jis auga ir bręsta, nuo artimiausių žmonių – šeimos. Vaiko teisių įgyvendinimas turi būti vykdomas nuo pat gimimo. Akcentuojamas pilnavertis vaiko dalyvavimas šeimos ir visuomenės gyvenime, nepaisant vaiko amžiaus. Vaikas turi teisę išreikšti savo nuomonę bet koku jį liečiančiu klausimu (General Comment 7, 2006). Vaikai, augantys globos namuose, jos neturi, todėl jų ugdymui ir asmenybės teigiamam formavimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Vaikų globos namai – tai socialinė globos įstaiga, kurioje ilgesniam ar trumpesniam laikui apgyvendinami ir globojami likę be tėvų globos vaikai. Juose teikiamos nuolatinės priežiūros, ugdymo, užimtumo, socialinio darbo, socialinės rehabilitacijos ir reintegracijos bei kitos socialinės paslaugos. Vaiko paėmimas į globos (rūpybos) įstaigą, siekiant jį apsaugoti nuo bent kokio pavojaus, praktikoje yra itin priklausomas nuo subjektyvaus žmogiškojo faktoriaus, konkrečios situacijos vertinimo (Vaikų globos namų nuostatai 2005). Vaiko globos problema sprendžiama ne šalinant grėsmes ir pavojus vaikui, o paimant vaiką ir atitinkamai padidinant jo neigiamus išgyvenimus, išskyrus išimtinius atvejus, kai vaiko paėmimas atitinka jo interesus. Lietuvoje, kaip ir kitose Vakarų Europos valstybėse, yra nemaža vaikų globos institucijų įvairovė. VTAT pateiktais duomenimis Lietuvoje iš viso yra 106 vaikų globos įstaigos¹:

1. Kūdikių namai 5
2. Apskričių VGN 33
3. Apskričių VGN vaikams su negalia 4
4. Savivaldybių VGN 30
5. Savivaldybių globos grupių 12
6. Nevalstybiniai VGN (parapijiniai VGN) 2

Daugiausia Lietuvoje įsteigta savivaldybei pavaldžių globos namų, kuriems būdingas šeimynų tipas. Tokiose globos institucijose vaikai auga nuo 3 metų, patenkantys iš šeimos, ar iš kūdikių namų, kurių yra gerokai mažiau nei kitų globos įstaigų - 5. Šis skaičius rodo, jog daugiausiai įvaikinami, paimami globoti mažamečiai vaikai arba kūdikiai. Vis dar nepopuliarūs nevalstybiniai vaikų globos namai, tačiau šis skaičius artimiausiais metais turėtų kisti, atsižvelgiant į aktyvią nevyriausybinių organizacijų veiklą, vaikų gerovei. Nors visi vaikai turi vienodas teises, tačiau vaikams, turintiems negalia, tik teoriškai yra užtikrinamos prigimtinės teisės vystytis, nes tokių vaikų yra kur kas daugiau nei globos institucijų.

---

¹ Ataskaita apie vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano vykdymą. (2009). Vilnius

Vaikai, neturintys šeimos – pažeidžiamiausia ir jautriausia visuomenės dalis. Šeima yra vienas svarbiausių veiksnių vaiko asmenybės vystymuisi, ji sudaro svarbiausią terpę, kurioje vaikas gali sėkmingai augti, vystytis ir tobulėti. Pasak W. Sterno (1996), vaiko aplinkos pagrindas yra patyrimas ir išgyvenimas. Todėl vaiko asmenybės raida yra glaudžiai siejama su supančia aplinka. Aplinkos suvokimas ir dalyvavimas joje vaikui turi ypatingą reikšmę: kaip vaikas suvoks savo padėtį joje, savo teisių funkcionalumą, bei pareigų atlikimą visuomenėje, nes jis joje gyvena, mokosi, atlieka kognityvines, socialines funkcijas, prisiimdamas tam tikrus socialinius vaidmenis, visuomenėje priimtų taisyklių (Braslauskienė, 2002).

Asocialios šeimos – tai terpė, kurioje bręsta būsimoji bešeimiai vaikai (bešeimis vaikas – dėl kokių nors priežasčių netekęs artimųjų globos ar priežiūros, augantis vaikų globos institucijoje). Bešeimiais jie tampa tada, kai šeimoje susidaro labai prasta vaiko vystymosi situacija: negatyvūs santykiai tarp tėvų ir vaiko (jų taikomas poveikis vaikams dažniausiai neduoda jokių rezultatų ir yra negatyvus), vaikas ignoruojamas; tėvai agresyvūs, nuolat vaiką skriaudžia, apleidžia, kyla pavojus fiziniam ir psichologiniam vaiko saugumui, gresia vaiko teisių pažeidimai (Braslauskienė, 2001). Kai kurie tėvai nepajėgia ar piktybiškai nesirūpina vaiko sveikata. Vyrauja konfliktiška aplinka šeimoje. Kategoriskai atsisakoma priimti pagalbą į šeimą po skriaudos, išnaudojimo, nepriežiūros atvejų, o valstybės skirtos išmokos dažnai naudojamos ne pagl paskirtį (Lukoševičienė, 1999).

Jau pats faktas, kad vaikai, augantys globos namuose, jaučia nuoskaudą, negalėdami gyventi su tėvais arba, kad jų tėvai ne tokie kaip kitų vaikų, rodo, jog jų viduje kaupiasi nemeilės ir nepasitikėjimo žmogumi jausmas, papildytas prievarta ir abejingumu kitam. Todėl jų bendravimo turinys neišvengiamai yra daugiau neigiamo atspalvio ir savo taisyklių siekis.

Eurochild 2010 metų duomenimis (Children in alternative care - National Surveys-2nd Edition, 2010), Europos valstybėse vaikų skaičius globos namuose vis didėja.

Vaikų globos namuose apgyvendinti vaikai dažniausiai būna patyrę daugelio neigiamų aplinkos (šeimos, mokyklos, visuomenės) veiksnių poveikį. Gausu vaikų, kurie patyrė skriaudą savo šeimoje, nesulaukė pagalbos ir supratimo mokykloje, visuomenė taip pat liko abejinga jų gyvenimo sąlygoms. Apie tai, kiek jų elgesį ir emocijas įtakoja biologiniai veiksniai, sunku spręsti, kadangi šią įtaką (jei ji yra) užgožia kitų veiksnių padaryta žala.

Neigiama atskyrimo nuo tėvų ir tėvų netekties (jų mirties), taip pat apgyvendinimo globos institucijose įtaka psichinei sveikatai gana gerai atskleidžiama mokslinėje literatūroje (Žukauskienė, 2002; Valickas, 1997) ypač prieraišumo teorijos (Bowlby) požiūriu. Galimybė kurti artimus, nuolatinius santykius yra bene svarbiausias dalykas vaiko gerovei ateityje. Prieraišumo teorija teigia jog vaikams, kurie neteko tėvų jiems mirus arba buvo nuo jų atskirti, labiau pasireiškia psichiatriniai požymiai. Jie ne tik labiau linkę į emocišes ir elgesio problemas

– išgyvenimai, susiję su tėvų mirtimi ar jų praradimu, gali dar labiau jas sustiprinti (Nasvytienė, 2005). M. Pileckaitės - Markovienės (2004) teigimu, valstybės globoje augantys vaikai pasižymi žema vidine darna, kuri pasireiškia nepasitikėjimu aplinka, jos neigimu. Mokykloje tokie vaikai dažniau patiria stresą, sunkiau suvaldo neigiamus išgyvenimus. Jie dažniau nerimauja, išgyvena sunkias depresijas, galvoja apie savižudybę ir bando žudytis, būna apimti psichozės (Nasvytienė, 2005). Pasak A. Prakapo (2003), asocialus tėvų elgesys ir vaiko patekimas į valstybės globą trikdo natūralią vaiko raidą, taip atsiranda ypatingų pasekmių jo tolesnei raidai ir brandai. Pažymima, jog gyvenimas globos namuose turi neigiamų pasekmių tolimesniam, jau suaugusio asmens gyvenimui. Tokie asmenys yra linkę vaikatauti, daryti nusikaltimus, sukurti šeimą vos sulaukus 20 metų, nesirūpinti savo vaikais, atiduoti juos valstybės globai (Children in alternative care - National Surveys-2nd Edition, 2010).

G. Kvieskienės (1999), L. Leliūgienės (1996, 1997), atliktų tyrimų išvados rodo, kad žmogus, augęs šeimoje, įgyja daugiau pranašumų, negu augęs globos namuose. Esant galimybėms vaikui augti savo tėvų šeimoje, pirmumo teisė teikiama vaiko globai šeimoje, jeigu tai nepažeidžia vaiko interesų. Vaiko globa – tai likusio be tėvų globos vaiko, teisės aktų nustatyta tvarka patikėto fiziniam ar juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių teisių bei teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems (Valstybės žinios, 2004. Nr. 45 1492). Vaiko globos tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai, tinkamai augti, vystytis ir tobulėti.

Bešeimių vaikų ugdymo Lietuvos globos institucijose ypatumus tyrė R. Braslauskienė (2000). Ji nurodo, jog bet kuriame gyvenimo lygyje žmogus privalo turėti galimybę pasirinkti tris svarbiausius dalykus:

- Ilgai ir sveikai gyventi.
- Galimybė įgyti naujų žinių.
- Resursai ir ištekliai normaliam gyvenimo lygiui patenkinti.

Galima atrasti ryšį tarp vaiko pedagoginių problemų ir asocialaus elgesio formavimosi tendencijų. Vaikai, patekę į globos namus, susiduria su daugybe išsiskyrimų ir praradimų. Tokie vaikai yra nepasitikintys savimi, egoistiški, kerštingi, pavydūs, meluoja, apgaulinėja, savanaudiškai apsuksrūs, sugeba numatyti, kur ir kaip galima sukelti suaugusiųjų gailestį, išprašyti pinigų, gauti materialinės naudos, svarbiausia vertybė jiems yra pinigai, daiktai, jų stygius skatina daryti nusikaltimus (Braslauskienė, 2005). Taigi, globos namų ugdytinis dažnai pasižymi žymiais emociniais elgesio sutrikimais. Izoliacija ir pilnaverčio bendravimo trūkumas globos namų vaikams yra viena iš juos supančių problemų. N. Lowrey (1995) pastebėjo, jog tokiems vaikams būdingi dažni kalbos defektai, lėta kalbos raida, didelis meilės poreikis.

Daugelio jų emocinis vystymasis sulėtėjęs, dažnai pasireiškia sadistiškas elgesys. Vaikų izoliacija įtakoja asmenybės deformaciją, kuriai būdingas problematiškas elgesys: priešiškumas, agresyvumas, nesugebėjimas priimti ir suprasti apribojimus, nemokėjimas prisitaikyti prie aplinkos (Braslauskienė, 2001).

A. Juodaitytė (2002) taip pat pabrėžia, jog vaikai globos institucijose yra dažnai nuasmeninami, jų socialiniai – kognityviniai poreikiai patenkinami tik iš dalies, dažniausiai tik intelektualinė jų dalis. Vaikų socializacijoje turėtų vykti šie procesai:

- Vaikai išmoksta būti visaverčiais visuomenės nariais;
- Senoji karta jiems perduoda kultūrą ir tradicijas;
- Įvyksta vaiko “savęs atskleidimas”.

Šie procesai yra tarpusavyje glaudžiai susiję, papildoma vienas kitą. Ugdymas globos institucijose neapima viso socializacijos vaikystėje turinio, vaiko sąveikos su socialine aplinka, o tai stabdo sėkmingą vaiko rengimąsi gyvenimui, socialinės patirties plėtojimąsi (Juodaitytė, 2002).

Globos įstaiga vaiko, paauglio asmenybės raidai suteikia specifinių bruožų. M. Rutter (cit. Braslauskienė, 2001, p. 23), akcentuoja, kad „gyvenimas didelėje vaikų bendruomenėje, uždaroje įstaigoje nepakankamai formuoja vaiko individualybės, savigarbos, saugumo jausmus, todėl iš anksto galima numatyti, jog vaikams, augantiems institucijoje, reikės papildomų socialinių integracijos programų“. Vaikų emociniam šaltumui daro poveikį neobjektyvūs atsiliepimai apie juos, jų pačių susikurta vidinė pozicija ir nuostata, kuria jie vadovaujasi vertindami ir kitų žmonių poelgius. Vaikai, patekę į globos namus, susiduria su daugybe išsiskyrimų ir praradimų.

Mokslinėje literatūroje neatrasime vieningos nuomonės, kada pradeda formotis paauglio tapatumas. Vieni autoriai (Piaget, Freud, 2002) jo šaknis įžvelgia jau ankstyvoje kūdikystėje, kiti teigia, jog tai nuolatinis procesas, vykstantis visą gyvenimą. Vis tik daugelis sutinka, jog būtent paauglystėje ypač sutvirtėja tapatumas. Daugelis autorių pažymi (Žukauskienė, 2002), kad greitai keičiantis socialinėms normoms, tobulėjant technologijoms paauglys, formuojantis tapatumui, išgyvena sudėtingą periodą. Šiuolaikinės visuomenės sudėtingumas bei prieštaravimas trukdo paaugliui pasitikėti suaugusiais, kurių vertybės, įsitikinimai neretai gali pasirodyti pasenę, neatitinkantys naujausių atradimų. Todėl paaugliui sunku numatyti ateities perspektyvą, kuria kryptimi jam pasukti, kaip išspręsti krizes ar problemas, susijusias su jo tapatumu. Tuo tarpu būtent paauglystės amžiaus tarpsnyje svarbu pasiekti asmeninį tapatumą – tai yra tuo metu, kai itin greitai keičiasi fizinė asmens išvaizda, emocinė ir psichologinė perspektyvos bei visuomenės vertinimas.

Neretai vaikų namų vaikai dauguma yra jautrūs, bailūs, užsisklendę savyje, vengiantys atlikti savo pareigas ir dažnai nežinatys, kas slypi po jų pačių teisėmis.

Vaikų globos įstaigų auklėtinių elgesio ir charakterio ypatumai

(Pagal Kovalenkoviene, Leliūgienę, 2005 p. 43)

Charakterio ir elgesio sutrikimų požymiai	<i>Agresyvumas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Dauguma vaikų, į globos įstaigą patekę iš asocialių šeimų, jau yra išsiugdę tam tikras neigiamas savybes, perėmę šeimoje egzistuojantį destruktivų bendravimo, tarpasmeninių santykių modelį ir patys tapę pikti, grubūs, pagiežingi, kerštingi, nepaisantys visuotinai priimtinių elgesio normų. • Instituciniai vaikai nemoka priimtinais būdais paprašyti, paaiškinti savo poelgių. Jiems nesvetimas vagiliavimas, melavimas, išsisukinėjimas. • Tarpusavyje iškilusias problemas vaikų globos įstaigų auklėtiniai dažniausiai sprendžia naudodami fizinę jėgą, nevengia vienas kitą skaudžiai įžeisti, dažnai priešinasi auklėtojų nurodymams, viešose vietose demonstratyviai neklauso auklėtojų. • Agresyvumą, destruktivumą, demonstratyvų konfliktavimą su pedagogais ir bendraamžiais lemia nepakankamas poreikių paisymas ir tenkinimas, gilinimasis į emocinius išgyvenimus
	<i>Uždarumas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Augdami uždaroje įstaigoje, neturėdami artimo žmogaus, kuriuo galėtų pasitikėti, instituciniai vaikai užsisklendžia savyje, nepasitiki ugdytojais ir bendraamžiais. Dėl pilnaverčio bendravimo su suaugusiaisiais nebuvimo, neišsiugdyto pasitikėjimo suaugusiuoju, atsiranda baimė atsiverti, todėl išgyvenimai, tikrosios baimės, nerimo, destruktivaus elgesio priežastys yra slepiamos. • Bijodami būti nesuprasti, atstumti, pašiepti, instituciniai vaikai nelinkę kitiems pasakoti savo išgyvenimų.
	<i>Neprisitaikymas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikų globos įstaigų auklėtiniai jaučiasi kitokie nei kiti. Augant uždaroje institucinėje aplinkoje nesusiformuoja pilnaverčiai socialiniai ryšiai. • Prisitaikymą komplikuoja nepasitikėjimas savimi, kuriam įtakos turi ir formalus pedagogų bendravimas su auklėtiniais.
	<i>Neigiamų emocijų nulemti charakterio sutrikimai</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Neigiamos emocijos (baimė, nerimas, atstūmimas) lemia įvairius globos įstaigų auklėtinių charakterio sutrikimus: nepastovumą, kraštutinumą, staigius pykčio priepuolius, abejingumą, įvairias baimes
	<i>Valios trūkumo nulemti charakterio ypatumai</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Negebėjimas atsispirti neigiamai įtakai, reiškiniams (žalingiems įpročiams, įsitraukimui į nusikalstamą veiklą, vaktavimui).

**Vaikų globos namų ugdytinių charakterio ir elgsenos
sutrikimų požymiai**

Kategorijos	Subkategorijos	Skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai
Agresyvumas	Veiksmai	5	„destruktyvus elgesys“, „fizinė jėga“, „konfliktiškumas“, „nepaisymas visuotinai priimtinių elgesio normų“, „nepakankamas gilinimasis į emocinius išgyvenimus“.
	Bendravimo stoka	4	„artimo žmogaus nebuvimas“, „uždara įstaiga“, „nepasitikėjimas kitais“, „pilnaverčio bendravimo su suaugusiais nebuvimas“.
Uždarumas	Socialinės baimės	3	„atstūmimo baimė“, „baimė būti nesuprastu“, „nerimas“, „baimė atsiverti“.
	Žodžiai	3	„įžeidinėjimai“, „melavimas“, „auklėtojų ignoravimas“.
Neprisitaikymas	Nepakankamas atsparumas aplinkai	3	„žalingi įpročiai“, „įsitraukimas į nusikalstamą veiklą“, „valkatavimas“.
	Santykių formalumas	2	„nepilnaverčiai socialiniai ryšiai“, „formalus pedagogų bendravimas“.
Valios trūkumo nulemti charakterio ypatumai	Etikės	2	„kitokie nei kiti“, „nepasitikėjimas savimi“.

Vaikų globos namų ugdytinių charakterio ir elgsenos sutrikimų požymiai apibūdinami kategorijomis „agresyvumas“, „uždarumas“, „neprisitaikymas“, „valios trūkumo nulemti charakterio ypatumai“. Labiausiai akcentuojamos kategorijos „Agresyvumas“ ir „Uždarumas“, silpniau - kategorijos „Neprisitaikymas“ turinys. Kategorijos „Agresyvumas“ turinys reiškia, kad vaikų agresyvumo išraiškos yra dvejopos „žodžiais“ („įžeidinėjimai“, „melavimas“ <...>) ir „veiksmais“ (<...> fizinė jėga“, „konfliktiškumas“, „nepaisymas visuotinai priimtinių elgesio normų“ <...>). Subkategorija „veiksmais“, rodo, kad vaikai yra linkę savo emocijas išlieti į juos

supančią aplinką, kas prieštarauja kategorijai „uždarumas“. Tačiau tokius požymius gali turėti ne tik vaikai, augantys globos institucijose. Kategorija „uždarumas“ paaiškina subkategorijos „bendravimo stoka“ turinį, atskleisdama tokius prasminius teiginius: „*artimo žmogaus nebuvimas*“, „*nepasitikėjimas kitais*“, „*uždara įstaiga*“. Vaikai augdami globos namuose neretai jaučiasi izoliuoti ir patiria socialinę atskirtį. Ypač išryškinta subkategorija „socialinės baimės“, kuri atskleidžia tokius prasminius kontekstus: socialinių ir emocinių ryšių trūkumas: („*atstūmimo baimė*“ <...> „*baimė būti nesuprastu*“), akcentuojant problemų ir jausmų išsipasakojimą artimam žmogui („*baimė atsiskleisti kitam*“). Kategorija „neprisitaikymas“ atskleidžia vaikų globos namų vaikų bendravimo ypatumus, kuriems būdingas formalumas su suaugusiaisiais, ir bendraamžių atstūmimas. Dažniausiai toks vaikas bijo užmegzti ryšį dėl baimės, kad jis yra prastesnis nei kiti, gyvenimas globos institucijoje suasmeninamas. Išskiriamos dvi subkategorijos „*etiketės*“ ir „*santykių formalumas*“. Šie veiksniai paaiškina kategorijos „neprisitaikymo“ turinį. Kategorija „valios trūkumo nulemti charakterio ypatumai“ sukonkretina visas subkategorijas, kurios turinys rodo, jog tokie vaikai yra labiausiai pažeidžiami, ir lengvai pasiduodantys kitų įtaigai. Dėl noro būti pripažintu, turėti draugų ir realizuoti save („bendravimo stoka“, „socialinės baimės“) globos institucijose augantys vaikai greičiau ir dažniau patenka į kompanijas, kurios daro neigiamą poveikį vaiko asmenybei. „*Nepakankamas atsparumas aplinkai*“ įvardija vaikų įsitraukimą į neigatyvią veiklą („*žalingi įpročiai*“, „*įsitraukimas į nusikalstamą veiklą*“, „*valkatavimas*“).

Šios kategorijos ir subkategorijos atskleidžia vaikų globos namų ugdytinių elgesio ir charakterio ypatumus, bet ir numato šių ypatumų pagrindines priežastis, kurioms esant visiems (ne tik globos namų ugdytiniams) vaikams gali atsirasti minėti elgesio ir charakterio bruožai.

4 lentelė

Vietų skaičius ir užimtumas globos įstaigose pagal įstaigos tipą (N)

Vietų skaičius vaikų globos įstaigose pagal įstaigos tipą 2008 metais						
	Kūdikių namai	Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	Apskričių vaikų globos namai	Savivaldybių vaikų globos namai	Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	Laikinosios vaikų globos namai
2008m.	421	732	2 823	1 062	478	374
Užimtos vietos, pagal įstaigos tipą 2008 metais (%)						
2008m.	88,4	97,1	90,5	93,5	94,8	84,5

Statistikos departamento duomenimis, 2008 metais, laisvų vietų globos įstaigose beveik nebuvo (žr. 4 lentelė). Per 2008 metus vaikų globos namuose įkurdinti 773 berniukai ir 662

mergaitės. Net 455 (iš 1435) globos namuose apgyvendintų vaikų yra iki 3 metų amžiaus. Situacija, lyginant su 2007 metais, nepakito, todėl būtina imtis visų reikiamų priemonių, ieškant globėjų (rūpintojų) šeimų ypač šio amžiaus vaikams.

2003 m. vasario 6 d. Vyriausybės nutarimu vaiko teisių apsaugos valdymo sritis priskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, o 2005 m. kovo 3 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu buvo patvirtinti Bendrieji valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatai, reglamentuojantys valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų tikslus bei uždavinius, globos namų teises, darbo organizavimą, darbuotojų priėmimą ir atleidimą, darbo apmokėjimo tvarką, finansavimą, vaiko apgyvendinimą, jo laikiną išleidimą ir išvykimą bei globos namų likvidavimą, reorganizavimą ir pertvarkymą (*Valstybės žinios. 2005, Nr. 33 – 1079*).

Tinkamas socialinių paslaugų teikimas dažnai priklauso nuo vaikų globos namų materialinių išteklių. Vaikų globos namų finansavimas priklauso nuo keleto veiksnių: Lietuvos valstybės biudžeto lėšų, savivaldybių biudžeto lėšų ir kitų šaltinių. Tačiau pagrindinis savivaldybių vaikų globos namų finansavimo šaltinis – savivaldybių biudžetai, kurių asignavimų valdytojai yra vaikų globos namai (*Vaikų globos namų nuostatai, 2005*). Vaikų globos namuose vaikas gyvena, o mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, taip integruojasi į visuomenę, išmoksta bendrauti ir bendradarbiauti su bendraamžiais. Kiekvienam vaikui yra sudaromas paslaugos teikimo planas, numatomi būdai, priemonės, terminai kaip geriausiai tenkinti vaiko poreikius. Vaikui turi būti užtikrinama - fiziologinius poreikius atitinkantis, reikiamą kiekį energetinių verčių bei reikiamą kaloringumą turintis maitinimas, įvertinant individualius poreikius ir pagal galimybes atsižvelgiant į vaiko pageidavimus. Socialiniai darbuotojai, pedagogai, auklėtojai, psichologai dėl jiems oficialiai ir neoficialiai priskirtų uždavinių ir funkcijų, didelio darbo krūvio, bei jų žinioje esančių vaikų skaičiaus, negali efektyviai ir kokybiškai vykdyti jiems pavestų funkcijų. Specialistai netolygiai pasiskirstę. Globos institucijoje augančiam vaikui turi būti sudaromos tinkamos sąlygos ugdytis, lavintis, laisvalaikio praleidimui, fiziniam aktyvumui, sudarytos pakankamos kultūrinių, religinių poreikių tenkinimo ir interesų raiškos galimybės, pagalba mokantis ir ruošiantis savarankiškam gyvenimui. Labai svarbu, kad kiekvienam vaikui būtų sukurta savarankiškų įgūdžių formavimąsi užtikrinanti aplinka, pabrėžiant vaiko individualybę ir jo teises, ne tik teoriniame, bet ir praktiniame lygmenyje - kad vaikas, ne tik žinotų, bet ir jaustų. Tokios aplinkos kūrimas padėtų suprasti vaikams jų pareigų ir atsakomybės reikšmę, mokytų juos per asmeninį patyrimą tapti savarankišku ir lygiaverčiu žmogumi.

Vaikų globos namuose vaikais rūpinasi juose dirbantys socialiniai darbuotojai. Institucijos personalas atsako už vaiko gerovę ir interesų gynimą, tačiau neretai į globotinio norus ar nuomonę atsižvelgiama minimaliai, taip silpnėja vaiko vaidmuo savęs auklėjime. Vienas

pagrindinių globos įstaigų tikslų yra socialinė integracija – vaiko savarankiškumo ugdymas - paruošti vaiką gyvenimui.

Vaikų globos įstaigų valdymo pareiga yra užtikrinti, kad kasdienės užduotys būtų planuojamos, organizuojamos, įgyvendinamos ir tobulinamos remiantis teisiniais reikalavimais. Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymo nuostatomis, čia ypač dideli reikalavimai globos įstaigos vadovui.

Lietuvoje suformuota vaiko globos institucijų sistema valstybės, vietos savivaldos ir visuomeniniame lygmenyje. Tačiau teisinis vaiko globos (rūpybos) institucijų veiklos reglamentavimas nėra išsamus. Vaiko globą (rūpybą) ir jos organizavimą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintos tik bendro pobūdžio nuostatos dėl pagrindinių vykdomosios valdžios lygmens institucijų – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos, Teisingumo ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos. Tiek valdymo, tiek savivaldos institucijose nepakankamai dėmesio ir investicijų skiriama valstybinės globos problemai, juntamas paviršutiniškumas ir atsakingumo stoka. Įstatymų leidėjo reikalavimai nėra tinkamai įgyvendinami.

Vaikų globos namų ugdomoji - gyvenamoji aplinka. Lietuvoje optimalus vaikų skaičius vienuose globos namuose apie 80 - 90 vaikų. Šiaulių vaikų globos namuose šiuo metu gyvena 86 vaikai, suskirstyti į atskiras šeimynas, kurių kiekviena turi savo pavadinimą, sugalvotą vaikų („Sparnuočiai“, „Planetos“, „Mažyliai“ ir kt.). Iki 2012m. planuojama vaikų skaičių sumažinti iki 65. Globos namų pastatas yra buvusi internatinė sporto mokykla: ilgi kolidoriai ir daug dviviečių - triviečių kambarių. Vaikai dažniausiai gyvena po du. Kambariuose atlikti remontai. Kiekviena šeimyna turi savo poilsio kambarį ir virtuvėlę, kurioje patys vaikai gali ruošti maistą, mokomi tvarkingumo, švaros. Tačiau dažnai vaikai vis dar eina valgyti į valgyklą. Vienoje šeimynoje vaikų skaičius svyruoja iki 14 (tai maksimalus leistinas skaičius)². Tokioje šeimynoje dirba 2-2,5 socialiniai darbuotojai (vyrai ir moterys). Šiaulių vaikų globos namuose yra viena ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo šeimyna. Joje dirba trys socialinės darbuotojos (vienas papildomas etatas) bei socialinio darbuotojo padėjėja (skiriama tik priešmokyklinukų (3-5 metų) šeimynoje). Vaikai gali išsiskalbti drabužius, yra skalbimo mašinos, tačiau patalynes skalbia skalbėja. Vaikai nuolat budi savo šeimynose, turi savo pareigas, yra atsakingi už tam tikrus darbus. Kiekviena šeimyna turi po gėlyną, patys sodina ir prižiūri gėles, tvarko aplinką. Kartais broliai gyvena atskirai, tačiau vaikams yra suteikta galimybė patiems pasirinkti su kuo jiems gyventi. Dažniausiai šeimynose gyvena 2-3 vaikai, patekę iš tos pačios šeimos. Vaikai kambariuose turi savo asmeninių daiktų: magnetofonus, mobiliuosius telefonus ir pan. Vaikai

---

² Lietuvos higienos normos HN124:2009 (2009) „vaikų socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“

susitvarko kambarius patys. Kambariai jaukūs, grupės papuoštos vaikų darbeliais. Dienos režimas yra pakankamai laisvas, bet yra nustatytas pamokų ruošos laikas. Vaikams yra suteiktos visos sąlygos lankyti mokyklos ir miesto būrelius, užsiėmimus, tai dažniausiai sportiniai būreliai. Tačiau lankančių juos yra mažai. Rytais vaikai keliami 7.30 h, pusryčiauja, mažuosius auklėtojai lydi į mokyklą. Globos namuose nuo pat pirmųjų dienų vaikams ugdomi higienos ir savitvarkos įgūdžiai. Skatinami palaikyti tvarką gyvenamosiose patalpose, bendro naudojimo patalpose. Globos namuose taip pat yra papildomo ugdymo būreliai – rankdarbių, muzikos būreliai. Vaikai juos noriai lanko. Tačiau trūksta būrelių berniukams.

Globos namuose teikiamos ne tik globos, bet ir ugdymo paslaugos. Socialiniai darbuotojai yra pakankamai kvalifikuoti, kad galėtų padėti vaikams paruošti pamokas. Globos namams labai trūksta psichologo, turinčio patirties darbu su rizikos vaikais. Dauguma globos namų ugdytinių turi elgesio ir emocijų problemų, kartais ir ypač sunkių.

1.2. Vaiko, kaip socialinio individo, apibūdinimas

Visuomenės požiūris į vaikus yra pragmatiškas. Suaugusieji remiasi tuo, kad vaikų indėlis į visuomenės kūrimą biologiniu, organizaciniu, kultūriniu požiūriu yra reikšmingas. Nemažai visuomenės interesų yra susijusių su vaikais (Sagatys, 2006). Ilgai buvo manoma, kad vaikai yra visuomenės ateitis, žmonijos investicija į ateitį, kuriai reikalinga ypatinga tėvų ir visuomenės priežiūra. Dabar vaikai yra „čia ir dabar“, visuomenės dalis - įgijusi teisių - dabartis. Besikeičiantį požiūrį į vaiką kaip žmogų, turintį prigimtines žmogaus teises ir esantį valstybės piliečiu, liudija daugybė įvairių tarptautinių dokumentų ir sutarčių.

Kalbant apie žmogaus vaisiaus teisių apsaugą, pasaulyje egzistuoja dvi radikalios nuomonės. Vienos jų, vadinamos „*pro life*“ (Ten Have H.A.M.J. ir kt., 2003), šalininkų teigimu žmogus turi būti laikomas žmogumi nuo pradėjimo, ir jo gyvybė turi būti besąlygiškai ginama nuo to momento.

Antrosios teorijos, vadinamos „*pro choice*“ (Ten Have H.A.M.J. ir kt., 2003), propaguotojų teigimu, žmogus turi būti ginamas tik nuo gimimo. Iki to momento jis tėra tik moters kūno dalis ir ši, pasinaudodama savo teise į privatų gyvenimą, turi teisę priimti sprendimus dėl jos organizme esančio vaisiaus gyvavimo tolimesnės eigos. Vyksta moralinis dviejų skirtingos nuomonės šalių konfliktas.

Mokslo faktai dažnai yra interpretuojami pagal poreikį, tačiau yra keletas teorijų savaip paaškinančių kada gyvybę galima vertinti kaip žmogų su visomis jo teisėmis. Be to kyla klausimas, kokie nukrypimai suderinami su žmogaus gyvenimu, o kokie ne. Jei suderinami su žmogaus gyvenimu, ar galima tuomet nutraukti gyvybę prenatalinėje stadijoje ir kas tai nusprendžia? Į šiuos klausimus iki šiol nerasta bendro atsakymo. Jie susiję su esminėmis

gyvenimo temomis. Pagal medicinos etikos pasaulėžiūros tradiciją, žmogus negali spręsti šių klausimų, ir čia nėra teisės rinktis, bet yra (sukurtos) tikrovės, kuriai žmogus turi prasmę, pripažinimas. Švietimo tradicijos požiūriu, turi būti pabrėžiama tėvų atsakomybė. Vaisius šiuo atveju laikomas moters kūno dalimi. Moteriai tuomet tenka nuspręsti, ar ji nori, kad vaikas augtų ir jį auginti, ar ne (Ten Have H.A.M.J. ir kt., 2003).

A. Šliogeris (1996) nurodė, jog negatyvios suaugusiųjų socialinio gyvenimo tendencijos, suaugusiųjų elgsenos su vaikais nepastovumas, etinių – moralinių nuostatų kaita nesukuria ir vientiso vaikystės pasaulio. Dabartiniame gyvenime vaikystė netenka svarbių sociokultūrinių prasmų, o vaikai - santykio su visuomenės universaliąja kultūra, todėl jie praranda galimybes sėkmingai integruotis į "naująjį" pasaulį. Vaiko teisių įgyvendinimo problemos sukuria neigiamas sąlygas vaikų socialinei brandai. Tačiau dėl to visuomenė ateityje gali turėti reikalų su ištisa nesubrendusių žmonių karta (Jonynienė, Juodaitytė, 2006).

Šiandien įstatymiškai vaikai turi visas bendrąsias žmogaus teises ir laisves kaip ir suaugusieji. Valstybės pareiga teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamos į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir turi imtis atitinkamų teisių bei administracinių priemonių. Vis dėl to tėvams arba vaiko globėjams tenka didžiausia atsakomybė už vaiko auklėjimą ir vystimąsi. Už vaikų globos namų ugdytinių saugumą atsako valstybė ir su jais dirbantis personalas. Kiekvienos valstybės tikslas - pilnavertė, subrendusi asmenybė, turinti savų tikslų, kūrybinių idėjų ir potencialo jas įgyvendinti. Todėl valstybė turi ypač remti šeimas, rūpintis vaikų įstaigų plėtimu, suteikti teisę dirbančių tėvų vaikams naudotis jiems skirtomis vaikų ugdymo įstaigomis ir tarnybomis, dėti pastangas, kad būtų pripažinta bendra ir vienoda abiejų tėvų atsakomybė už vaiko auklėjimą ir vystimąsi (Stripeikienė, 2003). Taip pat, kaip teigiama LR vaikų teisių apsaugos įstatyme, vaikai gali turėti tokių teisių, kurios nebūdingos suaugusiems, pavyzdžiui, teisę būti apsaugotam nuo prievartos ir nepriežiūros, teisę, kad juo būtų pasirūpinta, teisę išsaugoti savo identiškumą, teisę žaisti, teisę sveikai vystytis ir augti (Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807).

J. Stripeikienė (2003) žmogaus teisių ir vaiko teisių santykį apibūdina trimis aspektais:

- vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis sugeba naudotis;
- atsižvelgiant į protinį ir fizinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga ir iki gimimo, ir po jo;
- atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t. y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) nesugeba savo teisėmis pasinaudoti bei apsiginti savo interesų, visuomenėje turi būti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliekantys vaiko teisių įgyvendinimo garantijų vaidmenį.

1.3. Vaiko teises ir interesus ginančios institucijos Lietuvoje

1996 m. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu įsteigta visuomeniniais pagrindais dirbanti kolegiali patariamoji Konsultacinė vaikų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Prezidento. Tarybos veiklos tikslas - siekti, kad būtų užtikrinta vaiko teisių apsaugos ir nusikaltimų prevencijos problemų sprendimo kokybė, prioritetiškumas ir veiksmingumas, padėti formuoti šios srities valstybės politiką, užtikrinti tarptautinį bendradarbiavimą, koordinuoti šios srities valstybinių institucijų ir nevyriausybinų organizacijų veiklą (Sakalauskas, 2000). Seimo nutarimu 1997 m. įsteigta Seimo šeimos ir vaikų reikalų komisija, kuri nagrinėja ir teikia pasiūlymus seimui, vyriausybei dėl vaiko, šeimos teisių apsaugos politikos formavimo. Seimo kontrolieriai tiria piliečių skundus. Prie Vyriausybės yra įsteigta ir Valstybinė jaunimo reikalų taryba, kuri įgyvendina valstybinę jaunimo politiką ir vykdo kitas įstatymuose bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimuose nustatytas funkcijas. Lietuvos jaunimu laikomi žmonės nuo 16 iki 29 metų (Valstybės Žinios. 2003, Nr. 119-5406).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. nutarimu priskirta vaiko teisių apsaugos valdymo sritis. Vaikų teisių apsaugos taryba bei rajonų Vaikų teisių apsauga, atsako už vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų vykdymo organizavimą, kontrolę bei priežiūrą (Valstybės Žinios.1996. Nr.: 33).

1996 m. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kuriame, atsižvelgiant į specifinę vaiko padėtį šeimoje ir visuomenėje, nustatomos pagrindinės vaikų teisės, laisvės bei pareigos ir jų garantijos (Valstybės Žinios. 1996. Nr.: 33).

1998 m. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas. Šis įstatymas nustato vaiko globą, jos steigimo, pasibaigimo, organizavimo tvarką, globos rūšis ir formas, globėjų teises, pareigas bei atsakomybę, globojamo vaiko asmeninių turtinių teisių ir interesų apsaugą Lietuvos Respublikos teritorijoje. Vaiko teises, jo interesų apsaugą reglamentuoja ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai: Santuokos ir šeimos kodeksas, LR švietimo įstatymas, Baudžiamasis kodeksas ir kiti. Siekiant kuo geresnės vaiko teisėtų interesų apsaugos, šie teisės aktai nuolat tobulinami. Viena svarbiausių vaiko teisių - teisė į mokslą.

Daugelyje užsienio valstybių vaiko globos organizavimas yra savivaldybių funkcija. Kiekviena valstybė turi tam tikrų ypatumų organizuojant vaiko globą (rūpybą), tačiau daugelyje valstybių vaiko globa šeimoje yra prioritetinga priemonė, kuria siekiama sudaryti netekusiam tėvų globos vaikui kuo palankesnę aplinką šeimoje. Užsienio valstybėse atsakingos už globėjų šeimų

parengimą ir atranką institucijos aktyviai vykdo globėjų šeimų paiešką, renka informaciją apie šeimą, vykdo jos parengimus ir atranką.

2009 m. birželio mėn. Europoje buvo atliktas tyrimas apie tėvų globos netekusius vaikus. Nustatyta, jog šiuo metu globos institucijose gyvena apie 110.000 vaikų (tarp devyniolikos Europos Sąjungos valstybių). Tačiau šie duomenys nėra tikslūs, o skaičius turėtų būti gerokai didesnis, nes dar trūksta duomenų iš aštuonių ES valstybių (Eurochild, 2009).

Airijoje (Eurochild, 2009) 85,6 % vaikų, kuriems nustatyta valstybės globa, gyvena šeimyninėje globoje. Nors ir kiekvienas globėjų šeimų pageidavimas globoti vaikus palankiai vertinamas ir palaikomas, formuojamas teigiamas globojančių šeimų įvaizdis, tačiau Bulgarijoje globos institucijose gyvena apie 7000 vaikų, iš jų per 2008 m. tik apie 70 vaikų apgyvendinti šeimynose.

Geriausia globojamų jaunuolių *rengimo savarankiškam gyvenimui* praktika išplėtota Jungtinėse Amerikos Valstijose, Didžiojoje Britanijoje ir Australijoje.

Jungtinėse Amerikos Valstijose kasmet skelbiamas vaikų globos šeimose mėnuo. Su būsimaisiais globėjais dirba specialiai parengti socialiniai darbuotojai. 1999 metų lapkritį JAV kongresas priėmė Nepriklausomybės pasibaigus globai aktą (*Foster Care Independence Act 1999*), kuris įsigaliojo 2000 metais. Šis aktas labai praplėtė buvusių globotinių galimybes bei pripažino nuoseklus ir ilgalaikio rengimosi savarankiškam gyvenimui ir jo planavimo būtinybę. Ypač daug dėmesio skiriama išsilavinimui, įsidarbinimui ir gyvenimo įgūdžių ugdymui. Bent dalį skiriamo finansavimo Valstijoms būtina panaudoti teikiant tęstines paslaugas jaunuoliams, kuriems jau pasibaigė globa šeimose ar institucijose. Iki 30 proc. skiriamo finansavimo leidžiama panaudoti buvusių globotinių (kurių amžius 18-20 metų) būstui ir maitinimuisi apmokėti. Tai smarkiai sumažina riziką buvusiems globotiniams tapti benamiais. Akte numatytos sąlygos, kada Valstijos gali skirti buvusiems globotiniams kreditą (iki 5000 JAV dolerių) mokytis po vidurinės mokyklos. Tai iš tikrųjų gera motyvacijos mokytis aukštojoje mokykloje stiprinimo priemonė, taip pat finansinė paspirtis jaunuoliams, kurie nori įgyti aukštąjį išsilavinimą, tačiau yra ribojami finansinių galimybių. Šioje šalyje už socialines paslaugas, teikiamas globojamiems vaikams ir buvusiems globotiniams, yra atsakingos vietos savivaldybės.

- 2000 metais Didžiojoje Britanijoje buvo priimtas garsus Vaikų pasibaigus globai aktas (the Children (Leaving Care) Act). Remiantis šiuo aktu už globotinius, išėjusius gyventi savarankiškai, nuo 16 iki 18 metų yra atsakingos vietos savivaldybės. Šiuo aktu numatoma teikti parama (Children Leaving Care Act 2000 Financial Support for Young People, 2008):
- Pagalba švietimo ir mokymo sferoje
- Pagalba organizuojant užimtumą

- Pagalba kelionių išlaidų apskaičiavimui
- Pagalba buičiai
- Padėti plėtoti laisvalaikio interesus
- Pagalba būsto priežiūrai
- Padėti išlaikyti ryšį su šeima
- Pagalba, susijusi su sveikatos apsaugos išlaidomis

Vienas svarbiausių naujojo akto reglamentuotų dalykų yra tai, kad jaunuolio išėjimą iš globos institucijos ir savarankišką gyvenimą būtina planuoti. Siekiant palengvinti pasirengimo savarankiškam gyvenimui procesą, visų 16 metų globotinių poreikiai kruopščiai įvertinami. Šie poreikių įvertinimo planai kas šešis mėnesius peržiūrimi. Tai sudaro galimybes savivaldybės atstovams reguliariai susitikti su jaunuoliais ir aptarti jų poreikius bei rūpesčius. Be to, rengiami savarankiško gyvenimo planai, kuriais remiamasi tol, kol jaunuoliui sukaks 21 metai. Vietos savivaldybės teikia aktyvią paramą ir pagalbą buvusiam globotiniui. Pagalba teikiama tol, kol jaunuoliui sukanka 24 metai.

Taigi, šis aktas įnešė tris svarbiausius pokyčius socialinėje globoje:

- naują pašalpų mokėjimo procedūrą,
- jaunuolio poreikių įvertinimą ir ateities planavimą,
- asmeninių patarėjų paslaugas.

Didžiojoje Britanijoje priimta ir kitų įstatymų, remiančių buvusius globotinius ir gerinančių jų sėkmingos adaptacijos visuomenėje galimybes. Vienas tokių įstatymų yra Benamystės aktas (*The Homelessness Act*), priimtas 2002 metais. Šiame akte pabrėžiama, kad skiriant paslaugas ir įvairią paramą prioritetą teikiamas buvusiems globotiniams.

Švedijoje šeimos įvertinimą atlieka du socialiniai darbuotojai. Vizitų šeimoje metu analizuojami šeimos motyvai globoti vaiką, šeimos gebėjimas įveikti krizines situacijas, auklėjimo metodų taikymas, bendravimas su vaiku, kartu patikrinama, ar šeima turi kriminalinių ir socialinių problemų. Vakarų Europos valstybėse jau keletą dešimtmečių ryški nedidelių vaikų globos įstaigų (iki 20 vaikų) tendencija. Jose paprastai gyvena iki 12 ar 15 vaikų. Šios įstaigos pasižymi didele įvairove: veikia įstaigos, skirtos stebėti ir tirti, internatai, šeimyniniai globos namai, savarankiško gyvenimo namai ir taip toliau. Minėtosios įstaigos paprastai teikia tiek stacionarias, tiek nestacionarias paslaugas vaikui ir šeimai.

Kaip alternatyva institucinei ir šeimyninei globai daugelyje šalių išplėtotas bendruomeninių paslaugų tinklas. Prie tokių paslaugų priskiriami dienos centrai vaikams (jie dar vadinami šeimos centrais), veikia namų tipo centrai, teikiamos kitos paslaugos šeimai ir vaikui. Vakarų Europos šalyse daug dėmesio skiriama vaiko integracijai į visuomenę ir tolygiam

perėjimui iš globos sistemos į savarankišką gyvenimą. Sistemą paprastai sudaro keletas komponentų: materialinė parama, socialinis darbas (rūpinimasis) ir suteikiamas laikinasis būstas. Užsienio valstybėse vis daugiau dėmesio skiriama žmogiškiesiems ištekliams, vaiko globos paslaugos darosi vis profesionalesnės (ypač vaikų globos įstaigose). Daugelis sistemos darbuotojų yra socialiniai pedagogai ir socialiniai darbuotojai³.

Teigiamos užsienio šalių praktikų apibendrinimas:

- Savivaldybės lygmenyje išplėtos specializuotos paramos paslaugos vaikams nuo 16 metų, besirengiantiems arba jau pradėjusiems gyventi savarankiškai.
- Paslaugos teikiamos, iki jaunuoliams sukanka 24 metai.
- Buvusių globotinių įtraukimas į pagalbą jaunuoliams, besirengiantiems arba jau gyvenantiems savarankiškai (konsultantai arba patarėjai).
- Didesnė ir lankstesnė valstybės finansinė parama.
- Didesnė valstybės remiamo būsto pasiūla (gali gyventi savarankiškai, su priežiūra, su daline priežiūra ir kt.).
- Kruopštus ir susistemintas vaiko poreikių ir gebėjimų vertinimas, nuosekli ir reguliari jų peržiūra.
- Sistemingas ir nuoseklus vaiko pasirengimo savarankiškam gyvenimui planavimas atsižvelgiant į įvertinimo duomenis.

1.4. Vaikų globos namų ugdytinių teisinio išprusimo raiška

Vaikystė – laikotarpis, per kurį vaikai greitai keičiasi ir auga, patirdami ne tik teigiamų bet ir neigiamų išgyvenimų, susidurdami su suaugusiais. Būdami fiziškai silpni, nesubrendę bei nepatyrę, šiuo laikotarpiu vaikai yra visiškai arba dalinai priklausomi nuo aplinkinių suaugusiųjų. Jų gyvenimas ir augimas priklauso nuo atsakingų už juos rūpesčio ir pastangų. Vaikams būtina pastogė, maistas, mokslas, gydymas, meilė bei apsauga nuo prievartos ir aplaidumo. Jiems taip pat turi būti suteikta galimybė, atsižvelgiant į amžių ir brandumą, naudotis savo civilinėmis bei politinėmis teisėmis šeimoje, bendruomenėje ir valstybėje.

Savo teisių ir pareigų žinojimas turėtų padėti vaikui nepasimesti sudėtingose situacijose, suteiktą galimybę orientuotis socialinėje aplinkoje ir priimti teisingus sprendimus.

Išprusimas kasdienėje šnekamojoje kalboje siejamas su išsilavinimu, erudicija. Pastaraisiais dešimtmečiais *išprusimo* sąvoka nagrinėta daugelio Lietuvos mokslininkų: L. Jovaišos (1996), N. Bankauskienės (1999), A. Blinstrubo (2002).

---

³ Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 metų planas

Teisės žinių vaikas turi įgyti ne tam, kad pademonstruotų teisinį išprusimą, o tam, kad jomis remdamasis galėtų pasirinkti tinkamą elgesio modelį. Teisėtas elgesys yra vienas teisinio išprusimo kriterijų (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008). Vaikų teisinis išprusimas, tai teisinių žinių turėjimas, gebėjimas jas pritaikyti ir analizuoti.

N. Bankauskienė (1999) nagrinėjo aukštesniųjų klasių moksleivių filologinio išprusimo problemą. Mokslininkė suformulavo tokį apibrėžimą: „Prusinimas – ugdymo funkcija, savo vidiniais ryšiais susijusi su individo ir visos visuomenės mokymu, lavinimu bei auklėjimu, įgalinanti formuoti individo kompetenciją ir inteligenciją kultūrinės informacijos bei sociumo vertybių pagrindu“ (Bankauskienė, 1999, p. 9). Išprususį žmogų N. Bankauskienė (1999) apibūdina taip: „Tai išsilavinęs, apsiskaitęs, intelektualus, kompetentingas savo specialybės žinovas, suvokiantis įvairių reiškinių, taip pat praeities ir dabarties politinę ir kultūrinę situaciją, mokąs ją vertinti ir daryti išvadas, pasižymintis aukšta dvasine, vidine kultūra bei tolerancija, sugebantis organizuoti savo veiklą, turintis nuomonę, mokąs bendrauti, kaupiantis gyvenimišką patirtį ir ją bei žinias skiriantis ne destrukcijai, bet tobulėjimui ir kitų tobulinimui“ (Bankauskienė, 1999, p. 13).

A. Blinstrubas pateikė bendrojo išprusimo apibrėžimą: „Tai kultūriškai sąlygota asmenybės kognityvinė savybė, kurios pagrindas – <...> informacija (dėsniai, tarpusavyje susijusios sąvokos, įvairūs simboliai, taisyklės), laikoma ilgalaikėje žmogaus atmintyje ir prireikus veiksmingai atkuriama“ (Blinstrubas, 2002, p. 19). Taigi, bendrojo išprusimo sąvoka artima žinioms.

Teisinis ugdymas gali būti traktuojamas kaip informacijos visuomenei rūšis, yra viena iš pagrindinių priemonių, ugdančių teisiškai išprususius bei dorus piliečius. Žmogus gali visapusiškai išreikšti save kaip pilietis tik tada, kai jis žino ne tik savo teises ir pareigas, bet kartu supranta ir gerbia įstatymus, kitų žmonių teises ir laisves bei teisėtus interesus. Nepilnamečių mokyklinio amžiaus vaikų daromų nusikaltimų skaičius auga, taip pat didėja alkoholio ir psichotropinių medžiagų vartojimas (Sakalauskas, 2000). Asmenys, nežinantys savo teisių ir laisvių bei naudojimosi jomis tvarkos ir ribų, patys tampa nusikaltimų aukomis ar teisės pažeidėjais.

Vaikų teisinis išprusimas apima vaiko suvokimą apie savo ir kitų vaikų teises, bei jų žinojimą. Pabrėžia teisės ir pareigos santykį. Teisiškai išprusęs vaikas ne tik žino savo teises, bet ir vykdo pareigas, laikosi priimtinių elgesio normų.

G. Kvieskienė (1999), remdamasi Europos Tarybos ekspertų tyrimais, atliktais tiriant įvairaus profilio vaikų globos namų Europos valstybių (Belgijoje, Čekijoje, Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, Ispanijoje, Liuksemburge ir kt.) patirtį, įvardina pagrindines vaikų globos institucijoje gyvenančių vaikų teises:

- teisę išlaikyti ryšius su šeima,
- teisę, kad būtų gerbiama vaiko kultūra ir religiniai įsitikinimai,
- socialinės ar su sveikatos būkle susijusios ypatybės,
- teisę į lygias galimybes, į pagarbą vaiko asmenybei,
- teisę būti lygiaverčiu partneriu, kiek galint greičiau reintegruoti,
- teisę gauti oficialiai pripažįstamą išsilavinimą.

Jungtinių Tautų Organizacijos priimta **Vaiko teisių konvencija** yra pagrindinis tarptautinis vaiko teisių dokumentas. Jis pripažįsta pilietines, kultūrinės, politines, ekonomines ir socialines vaikų iki 18 metų teises. Jungtinių Tautų Organizacijai priėmus Vaiko teisių konvenciją, daugelis šalių ją iš karto ratifikavo. 1992 m. sausio 5d. prie šios Konvencijos prisijungė ir Lietuva, kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1995 m. liepos 3d. Abiejų šalių visos vidaus įstatymų nuostatos derinamos su šia Konvencija, kuri įpareigoja valstybes informuoti Jungtinių Tautų Organizaciją, ką jos nuveikė, kad būtų įtvirtintos Konvencijoje pripažintos teisės, ir kokią pažangą pasiekė šias teises įgyvendindamos. Vaiko teisės remiasi pagrindiniais principais (*Valstybės žinios. 1995-07-21, Nr. 60-1501*) :

- **Egzistencijos:** apima vaiko teisę gyventi ir turėti viską, kas reikalinga jo egzistavimui.
- **Vystymosi:** apima tai, ko reikia visapusiškam vaiko tobulėjimui.
- **Apsaugos:** reikalauja, kad vaikai būtų apsaugoti nuo visų prievartos, išnaudojimo ir grubaus elgesio formų.
- **Dalyvavimo:** leidžia vaikams dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje. Tai laisvė reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie tai, kas svarbu jų gyvenime, dalyvauti taikiuose susirinkimuose.
- **Nuosavybės:** teisė turėti savo turto ir kūrybinių darbų.

1.5. Žinios ir žinojimo procesas – kaip informacijos kūrimas

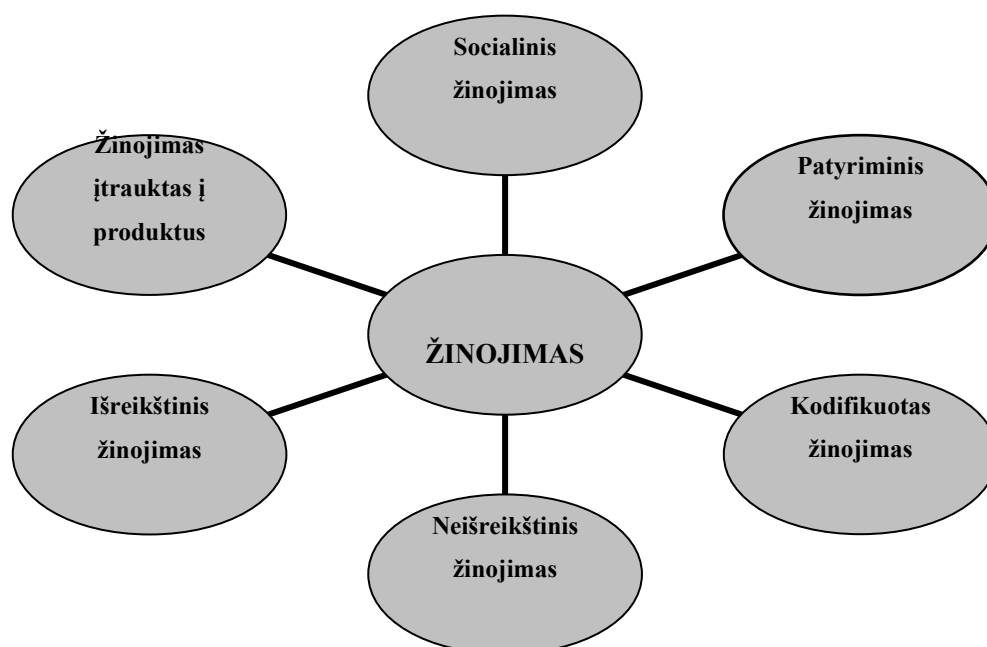
Pasak Jovaišos (2000), žinojimas - įgytos informacijos tikrumo pergyvenimas, išreiškiamas vidine ir išorine kalba, įgytų ryšių, visumos atspindys sąmonėje. Skiriamos trys žinojimo rūšys:

- 1) episteminė (tikrovės daiktų, procesų ir jų aiškinimas),
- 2) instrumentinė, technologinė (veikimo, veiklos būdų ir priemonių),
- 3) vertinamoji (normų, etalonų, tikslų ir priartėjimo prie jų žinojimas).

Žinios yra žinojimo esmė, jų formos yra tokios pat, kaip ir žinojimo. Žinojimas dažniausiai yra empirinis (siejamas su patirtimi). Žmonės gauna žinių iš įvairių šaltinių (radijo, televizijos ir kt.). Žmonės gali pasitikrinti, ar jų žinios yra teisingos. Jei jie negali to padaryti patys, tai yra

profesionalai, kurie tai gali padaryti. Dažniausiai žinojimo sandara vertinama iš jau žinomų pozicijų, pasirenkant vieną ar kitą dominuojantį aspektą. Viena iš labiausiai paplitusių edukacinių žinojimo teorijų, kuri iki šiol itin dažnai asocijuojama su žinių visuomenės poreikiais yra Davido Kolbo eksperimentinio mokymosi teorija (Budrevičius, 2001), jungianti tradicinio žinojimo, jo interpretavimo, kūrybiškumo ir inovacijų elementus, t.y. tai, ką mes šiuo metu traktuojame kaip neišreikštinį žinojimą. Įdomu ir tai, kad jos vidinė logika iš esmės atitinka informacijos procesų struktūrą – informacijos kaupimą, semantinį ir loginį apdorojimą, skleidimą ir vartojimą.

Labiausiai apibendrintas šio tipo žinojimo sandaros modelis yra pateiktas RETINE (REgional Typology of Innovation Needs) projekto ataskaitoje:

1 Pav. **Žinojimo pajėgumas** (pagal Augustinaitį, 2002)

Socialinis žinojimas:

- ♦ Vertybės, kultūra, standartai
- ♦ Komandinė dvasia

Patyriminis žinojimas:

- ♦ Ekspertinis know-how
- ♦ Žinios apie pareigas ir neformalius tinklus
- ♦ Procedūros

Kodifikuotas žinojimas: ♦ Vartotojų specifikacijų sąrašas

- ♦ Konstrucijų planai
- ♦ Projektų aprašymai
- ♦ Vadovėliai

Išreikštinis žinojimas: ♦ Objektyvus
♦ Racionalus
♦ Nuoseklus
♦ Skaitmeninis

Neišreikštinis žinojimas: ♦ Subjektyvus
♦ Patyriminis
♦ Vienalaikis
♦ Analoginis

Žinojimas įtrauktas į produktus: ♦ Technologijos
♦ Komponentai

Žinojimo pajėgumas skirstomas į tam tikras kategorijas (žr. 1 paveikslas): socialinį, patyriminį, kodifikuotą, išreikštinį, neišreikštinį bei žinojimą, įtrauktą į produktus. Labiausiai akcentuojamas socialinis žinojimas, apimantis žmogaus vertybes ir kultūrą. Kitos žinojimo pajėgumo kategorijos didelį dėmesį skiria planavimui, vadovėliams, bei naujausioms technologijoms. Žinojimo pajėgumas gali būti išreikštas keliais būdais: žinios pateikiamos nuosekliai, racionaliai, - ir kodifikuotai - informacija pateikta tam tikra forma (planai, aprašai).

Žinojimo sociologijos terminą XX a. trečiame dešimtmetyje įvedė filosofas Scheleris. Žinojimo sociologija yra sociologijos kryptis, tirianti visuomenės ir mąstymo santykį bei analizuojanti socialinio žinojimo įgijimo sąlygas, paskirstymą ir jo transliacijos procesus. Anot Bergerio ir Luckmano (1999), trys devynioliktojo amžiaus vokiečių minties srovės - marksizmas, Nyčės mokslas ir istoricizmas yra laikomos intelektualinėmis žinojimo sociologijos pirmtakėmis.

Pasak Bergerio ir Luckmano (1999), socialinę tikrovę sudaro „reikšminis kasdieninis pasaulis“, kuris susietas su faktu, kad žmogiškasis elgesys yra iš anksto apgalvotas, turi tam tikras reikšmes veikėjams ir yra tikslingai orientuotas, o padariniai sąmoningai suprantami. Tokiu būdu individai dalijasi kolektyvine tikrove, sudaryta iš kartu patirtų reikšmių ir supratimų. Bergeris ir Luckmannas (1999) konstatavo subjektyvaus patyrimo ir socialinės struktūros ryšį ir teigė, kad pagrindiniu žinojimo sociologijos objektu turi būti ne „idėjos“, o sveiko proto

„žinojimas”. Žinojimo sociologija privalo nagrinėti viską, kas visuomenėje laikoma „žinojimu”. Ir kadangi apskritai visas žmogaus „žinojimas” formuojasi perduodamas ir išlaikomas socialinėse situacijose, žinojimo sociologija privalo stengtis suprasti procesus, dėl kurių tai vyksta, ir eiliniam žmogui „žinojimas” tampa savaime suprantama „tikrove” (Berger, Luckmann 1999; 14). Socialinio konstrukcionizmo šalininkai (Berger, Luckman) teigė, kad tai, ką individai ir visuomenė suvokia ir supranta kaip tikrovę, yra individų bei grupių socialinės sąveikos reiškinys. Toks siekis ir noras paaiškinti socialinę tikrovę gali būti įgyvendintas nagrinėjant procesus, kuriais konstruojama tikrovė. Socialinio konstrukcionizmo tradicija jungia idėjas, kurios pabrėžia socialiai kuriamą socialinio gyvenimo charakterį, ir tai, kad žinojimas yra konstruojamas, dekonstruojamas ir rekonstruojamas.

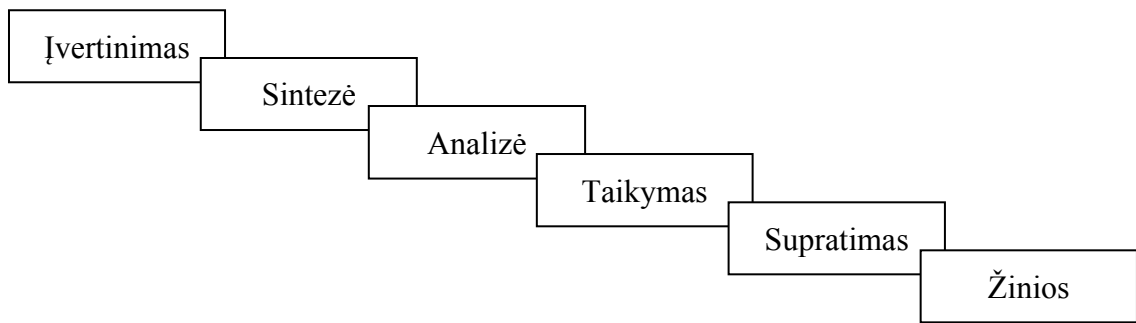
Visuomenė skiriama kaip objektyvi tikrovė, t.y., žinojimo apie socialinį pasaulį visuma, ir visuomenę kaip subjektyvią tikrovę, tokį pasaulį, kuris yra realus ir tikras atskiram individui. Todėl subjektyvi tikrovė gali būti interpretuojama kaip diskretinių procesų visuma: „socialinis pasaulis – kintančios ir dažnai net nesusijusios tikrovės sferos, kurias žmogus siekia suldyti į vientisą pasaulio vaizdą, nes nėra vien pasyvus socializacijos objektas (Berger, Luckmann, 1999).

Socialinio konstruktyvizmo atstovai (Berger, Luckmann, 1999) žmogaus mokymosi rezultate įžvelgia ne tik žinių, bet ir žinojimo susiformavimą. Jucevčienė, Mozūriūnienė (2009) nurodo, jog pirmasis žinių ir žinojimo santykį paaiškino Polanyj. Jis pasiūlė sąvoką „*tacit knowledge*“ – tai žinios, kurios reiškiasi per veiklą, jas dažniausiai sunku artikuliuoti, jos įgyjamos per patirtį ir yra įkūnytos veikloje. Kitaip tariant, jos slypi veikloje – „*slypinčios žinios*“. Tai tokios žinios, kurias žmogus suvokia, žino jų struktūrą, tačiau nėra jų išreiškęs žodžiu ar raštu. Išreikštų žinių ir slypinčių žinių sąvokos apibūdinamos kaip sąmoningos ir nesąmoningos (esančios pasąmonėje) žinios. Tačiau pažymima, jog išreikštų ir slypinčių žinių nepakanka norint suprasti žinių esmę, trūksta dar žinojimo supratimo. Anot šių autorių, nors išreikštos ir slypinčios žinios yra žmogaus įvaldytos (yra žmoguje), žinojimas nėra įvaldytas, jis slypi žmogaus veikloje ir yra išreiškiamas žmogaus santykiu su socialiniu ir fiziniu pasauliu. Žinojimas – tai žinios, įkūnytos veikloje ir nuo jos neatsiejamos.

1.5.1. B. Bloom kognityvinių procesų lygiai

Žinių sąvoką jau senai nagrinėja filosofijos mokslas. A. Budrevičiaus (2001) teigimu, žinių teorijoje (epistemologijoje) svarstomi klausimai apie žinių prigimtį, šaltinius, vertinimą.

B.S. Bloom išskiria 6 kognityvinių procesų lygius (žr. 2 paveikslas):

2 pav. **B. Bloom kognityvinių procesų lygiai**
(Pagal Marzano, 2005, p. 76)

Pats pirmasis kognityvinių procesų lygis yra žinios, kurios grindžiamos atmintimi („žinoti“ šiuo atveju reiškia prisiminti faktus, sąvokas, klasifikacijas, kriterijus, metodus, taisykles, dėsningumus, ir pan.). Taip pat žinios gali būti apibūdinamos kaip – elgsenos ir testų situacijos, kurios akcentuoja minčių, daiktų ar reiškinių įsiminimą – atpažinimą arba atgaminimą. (Marzano, 2005). Siekiant, jog vaikas kažką išmoktų, pirmiausiai jam reikalingos žinios. Formuojant žinojimo lygmens tikslus siekiama numatyti, kokių žinių vaikas turėtų įgyti mokymosi proceso pabaigoje:

- faktus
- tam tikros srities terminologiją;
- tam tikrus kriterijus;
- tam tikrus metodus;
- principus ir apibendrinimus;
- teorijas ir struktūras;
- klasifikacijas, kategorijas ir panašiai.

2. **Supratimas** (išversti, pasakyti savais žodžiais, interpretuoti, perpasakoti ir pan.). Supratimas – tai gebėjimas suteikti informacijai kitokią formą arba ją atpažinti, kai ji pateikiama kitokia forma. Šio lygmens tikslais siekiama parodyti, ką vaikas turės suprasti mokymosi proceso pabaigoje, pavyzdžiui:

- išversti tai, ką žino;
- interpretuoti tai, ką žino;
- apibūdinti, kaip sužinojo.

Yra išskiriamos trys supratimo formos:

- perkėlimas;
- interpretavimas;
- ekstrapoliavimas (Marzano, 2005)

3. **Taikymas** (apibendrinti, parinkti, organizuoti, taikyti, supriešinti bei palyginti sąvokas, aplinkybes, ir pan.). Šiame lygmenyje konkrečiose situacijose sugebama naudoti abstrakcijas, taisykles ar dėsnius. Formuojant tikslus siekiama pabrėžti gebėjimą pritaikyti tam tikrą teoriją ir informaciją naujoje situacijoje (Marzano, 2005).

4. **Analizė** apibrėžiama remiantis pritaikymu ir supratimu, turi keletą apibrėžimų:

- mokslo metodas, pagrįstas mintiniu ar faktiniu visumos skaidymu į dalis;
- operacijos, padedančios nustatyti medžiagos sudėtį ar kitas savybes;
- mokslas, tiriantis kintamuosius dydžius ir jų sąryšius;
- smulkus, išsamus, atidus ko nors nagrinėjimas, studijavimas.

(Tarptautinių žodžių žodynas, 2001, p. 45)

5. **Sintezė** – tai sugebėjimas, remiantis tam tikra informacija, atskiromis dalimis bei elementais suformuoti visumą. Formuluojant šio lygmens tikslus siekiama apibūdinti vaikų gebėjimą (papasakoti, perduoti, sukurti, sudaryti planus, suformuluoti hipotezes, ir pan.):

- suformuoti tam tikrus naujus sąryšius;
- sudaryti vieningą planą;
- išvesti naujus abstrakčius ryšius

Tarptautinių žodžių žodyne (2001, p. 682) ši sąvoka apibūdinama kaip - įvairių elementų, objekto dalių jungimas į visumą; vienovė, derinys, junginys.

6. **Įvertinimas** - tai savo nuomonės sudarymas. Sugebėjimas kiekybės ir kokybės atžvilgiu spręsti apie tai, kiek turinys ir metodai atitinka tam tikrus nustatytus kriterijus. Šio lygmens tikslo formuluote siekiama išreikšti gebėjimą argumentuoti, palyginti priešingus požiūrius ir argumentus, daryti sprendimus ir panašiai. Formuluojant tokius tikslus bandoma nustatyti, ar besimokantieji mokymosi pabaigoje sugeba priimti sprendimus:

- remdamiesi vidiniais samprotavimais;
- remdamiesi išoriniais faktais ir įrodymais (Marzano, 2005)

Vaiko teisių ir pareigų žinojimo lygiai pagal B. Bloom taksonomiją

Lygis	Žodžiai nusakantys mokėjimą	Pagrindiniai klausimai žinojimo lygio patikrinimui	Pasiekiami tikslai
<i>Žinios</i>	Apibūdinti, nustatyti, suformuluoti (teisę, pareigą), išvardyti, atpažinti, parinkti	Pasakykite..., kuriais teises ir pareigas ..., kuri teisė..., išvardykite, parašykite vaiko teises, pareigas... ir kt.	Besimokantysis atgamina terminus, žino konkrečias teises ir pareigas, faktus ir kt.
<i>Supratimas</i>	Paaiškinti, apibūdinti, nustatyti, rasti (priežastis), iliustruoti	Užbaikite frazę..., ką jūs sužinojote apie..(teisę gyventi), paaiškinkite, kodėl reikalingos teisės (pareigos), papasakokite savo žodžiais, kas yra teisės... ir kt.	Besimokantysis supranta apibrėžimus, interpretuoja savais žodžiais. Turimų duomenų pagrindu apytiksliai apibūdina būsimas pasekmes.
<i>Taikymas</i>	Taikyti (teises, pareigas), spręsti, naudoti, kurti, parinkti	Paaiškinkite taikymo tikslą..., išspręskite šią užduotį keliais būdais (racionaliausiu būdu)..., kuri pareiga (teisė) gali paaiškinti šį reiškinį..., patikrinkite teiginį „aš turiu teisę mokytis“... ir kt.	Besimokantysis teisingai taiko anksčiau įgytas žinias apie teises ir pareigas ne tik standartinėse sąlygose, bet ir naujose situacijoje.
<i>Analizė</i>	Analizuoti, palyginti, sugretinti, išskaidyti	Suklasifikuokite teises (pareigas)..., palyginkite jas..., raskite skirtumus..., išskirkite pagrindinius požymius (asmeninės, turtinės, dalyvavimo)..., išanalizuokite priežastis... ir kt.	Besimokantysis išskiria iš visumos teises (pareigas) ir nustato jų tarpusavio ryšius, įvertina duomenų reikšmę (kam teisės (pareigos) yra reikalingos).
<i>Sintezė</i>	Sukurti, vystyti, organizuoti, projektuoti, parengti santrauką, apibendrinti, pateikti argumentų	Raskite situacijos sprendimą („vaikas bėga iš pamokų“), kokie galimi paaiškinimai..., padarykite išvadą, palyginkite ir susisteminkite pagrindinius požymius..., paaiškinkite.	Besimokantysis atlieka kūrybinį darbą, naudoja kelių sričių žinias . Tai kūrybiškas informacijos apdorojimas, siekiant sukurti naują visumą.
<i>Įvertinimas</i>	Įvertinti, nuspręsti, kritikuoti	Įvertinkite..., nustatykite..., aprašykite vertybes..., ką jūs galvojate apie teises...ir kt.	Besimokantysis gali išskirti kriterijus ir juos taikyti, skiria faktus nuo nuomonių .

Vaiko teisių ir pareigų žinojimo lygiai pagal B. Bloom taksonomiją skirstomi į žinias, supratimą, taikymą, analizę, sintezę ir įvertinimą. Žinios yra pirminis lygmuo, nuo kurio prasideda vaiko teisių ir pareigų žinojimas. Paskutinis žinojimo lygmuo - įvertinimo lygis atskleidžia, ar vaikas geba kritikuoti, nuspręsti bei skirti faktus nuo nuomonės. Pateikiami pagrindiniai klausimai žinojimo lygio patikrinimui, bei numatomi kiekvieno lygio galimi rezultatai (pvz. „žinios – atgaminimas“, „sintezė – gebėjimas naudoti kelių sričių žinias“).

2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI

2.1. Teoriniai metodologiniai empirinio tyrimo pagrindai ir metodai

Metodologija – tai mokslinio pažinimo procesą, principus, metodus bei mokslinio tiriamojo darbo procedūras nagrinėjanti teorija (Merkys, 1995). Edukologijos tyrimų specifiškumas aptariamas metodologijos teorijoje. Šių tyrimų išskirtinumas tas, kad jie ne tik konstatuoja, tai kas vyksta, bet ieško būdų, kaip situaciją konstruoti ir valdyti.

Vaikų teisinis išprusimas gali būti tiriamas taikant kokybinio tyrimo metodologiją (Bitinas, 2006). Kokybinio tyrimo metodologija leidžia tirti vaikų konstruojamą socialinę realybę tokią, kokią mato jie patys, bei vaikų teisinį išprusimą, kaip visuminį edukacinį reiškinį, interpretuoti jį kasdieninio vaikų gyvenimo situacijose. Tyrimo metodologijos pagrindas - fenomenologinis požiūris į vaiką, kaip socialinį - kultūrinį teisių subjektą, kuriam yra būdingas gebėjimas laisvai jas interpretuoti, išreikšti ir suvokti realybėje. Buvo pasirinktas fenomenologinio tipo kokybinis tyrimas (Bitinas, 2006). Būtent fenomenologinis tyrimas fokusuojasi į žmogaus patyrimą ir šio patyrimo išraišką žodžiais. Dėmesys skiriamas individo gyvenimiškai patirčiai ir jos raiškai išsakyimuose, kurie geriausiai ją atitinka. Tokiu tyrimu bandoma aprašyti ir atskleisti patirties esmę, pripažįstant ją reikšminga. Pagrindinė kokybinio tyrimo metodologijos idėja yra kontekstas. Tai yra fizinė, socialinė, materialinė aplinka, kurioje vyksta žmonių veiklos (Kardelis, 2007). Vaiko teisinis išprusimas analizuojamas sąsajose su jo teisių ir pareigų žinojimu tikrovėje. Vaiko teisės suvokiamos ir socialiniu - pedagoginiu aspektu, kaip būtinos vaikui saugios aplinkos sąlyga, leidžianti pereiti nuo tradicinio prie į vaiką orientuoto ugdymo. Todėl teisinio išprusimo vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste tyrimas yra aktualus ugdymo tobulinimui ir edukacinių - prevencinių programų kūrimui. Tyrimo strategijoje buvo numatyta rinkti kokybinius duomenis, siekiant geriau suprasti tyrimo objektą. Duomenų rinkimas apėmė tekstinės informacijos rinkimą.

Kokybinis tyrimas skirtas pažinti vaikų teisių ir pareigų žinojimo raišką bei identifikuoti vaiko teisinį išprusimą teisių ir pareigų žinojimo reikšmių kontekste. Kokybinis tyrimas leidžia atlikti vaikų tyrimą natūralioje aplinkoje.

Tyrimo tikslas – ištirti Šiaulių vaikų globos namų 9-12m. ugdytinių teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste.

Kokybinis metodas padeda nustatyti žmogiškuosius fenomenus, atskleisti patirtis, vertybes ir jas interpretuoti. Tiriant vaikų teisinį išprusimą teisių ir pareigų žinojimo kontekste būtinas

kokybinis tyrimas, nes vaikus būtina tirti natūralioje aplinkoje, sudarant sąlygas tiriamiesiems atsklesiti savo vidinį pasaulį, turimą patirtį bei žinias.

Kokybinius metodus charakterizuoja trys svarbiausi bruožai (Vaičiūnas, 2007):

- 1) kokybinių metodų tikslas – suprasti subjektyvią patirtį ir vertinimą;
- 2) kokybinis metodas pirmiausia orientuojamas į procesą, o ne rezultatus;
- 3) tyrime, kuris atliekamas pagal kokybinį metodą ypač svarbi reikšmė tenka konteksto ir kontekstinių veiksnių įvertinimui.

Pateikiama išsami vaikų rašinėlių content (turinio) analizė (2 priedas). Šios analizės metu surasti prasminiai teksto vienetai, kurie grupuojami pagal prasmės panašumą ir buvo priskirti tam tikroms kategorijoms, o šios sudarė mažesnes subkategorijas. Taip darbe struktūruojami visi vaikų rašiniai.

2.2. Tyrimo procesas ir procedūros

Tyrimo procesas ir procedūros parengtos pagal tyrimo objektą - vaikų globos namų ugdytinių teisinis išsprusimas vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste. Atliekant tyrimą su vaikais būtinos dvi etinės normos: konsultavimasis su suaugusiaisiais, atsakingais už vaikus, ir kreipimasis į pačius vaikus (Kardelis, 2002). Todėl buvo susitarta su institucijos direktoriumi ir gautas leidimas atlikti tyrimą. Tyrimas vyko Šiaulių vaikų globos namuose 2010 metų kovo mėnesį. Buvo kreipiamasi į vaikus ir prašoma jų sutikimo dalyvauti tiriant. Vaikams buvo paaiškinta, jog dalyvavimas yra savanoriškas, garantuojamas anonimiškumas. Tiriama buvo 18 vaikų. Kokybinio tyrimo pagrindą sudarė rašinių „*Visi vaikai turi teisių ir pareigų - AŠ taip pat*“ rašymas. Iš 18 vaikų rašinių kokybinei interpretacinei tyrimo duomenų analizei buvo atrinkti 15 tekstų. Pagrindinis atrankos kriterijus – galimybė kuo tiksliau ir išsamiau apibūdinti tiriamą sąvoką. Savanoriškas vaikų dalyvavimas leido surinkti kokybišką informaciją. Kokybinio tyrimo imties populiaciją sudarė vaikai (9–12 metų), kurie gyvena Šiaulių vaikų globos namuose. Kadangi ugdytinių amžius panašus, todėl tikslinga juos būtų skirstyti pagal lytį. (žr. 6 lentelė).

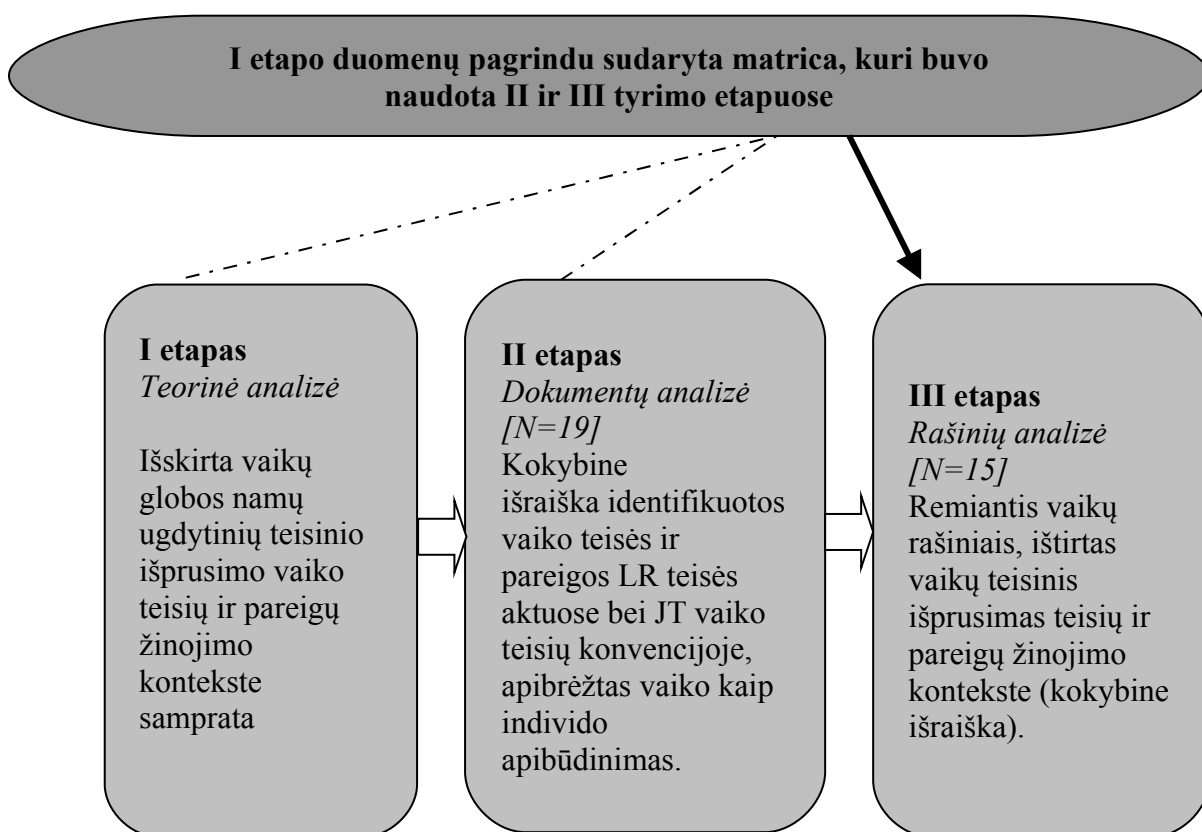
Apibendrinus teorinę medžiagą apie vaikų globos namų ugdytinių teisinį išsprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste buvo sudarytas vaikų teisinio išsprusimo identifikavimo tyrimo dizainas (žr. 3 paveikslas). Tyrimo dizaine aiškiai parodoma etapų seka ir dinamika.

Tyrimą sudarė trys etapai:

I etapas – vaikų globos namų vaikų teisinio išsprusimo žinojimo kontekste teorinė analizė.

II etape buvo siekiama išanalizuoti vaiko teises ir pareigas Lietuvos Respublikos įstatymuose ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (taikant kokybinį tyrimą – dokumentų kontent analizę). Parengtos tyrimo metodikos.

III etapas metu buvo stengiamasi atskleisti vaikų globos namų ugdytinių teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste (taikant kokybinį metodą - laisvąjį teminį rašinį vaikams).

3 pav. Tyrimo vaikų globos namų ugdytinių teisinis išprusimas vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste metodai ir eiga

Antrajam tyrimo etapui – dokumentų analizei – buvo pasirinkta kontent (turinio) analizė.

Jos eiga:

1. Dokumentų (JT vaiko teisių konvencija ir LR įstatymai, kuriuose analizuojama vaiko teisinė padėtis) atranka;
2. Kategorijų turinio nustatymas, remiantis teorine analize;
3. Duomenų skirstymas ir kodavimas pagal iš anksto sudarytas kategorijas į analitinius vienetus, nuosekliai analizuojant dokumentų tekstus;
4. Interpretavimas.

Šiame tyrimo etape buvo išanalizuota iš viso 19 LR įstatymų ir JT vaiko teisių konvencijos turinys. Įstatymų turinys buvo nagrinėjamas, siekiant atskleisti vaiko sampratą bei vaiko teisių užtikrinumą ir pareigų egzistavimą LR įstatymuose. Įstatymai skirstomi į bendrojo pobūdžio (LR civilinis kodeksas (šeimos teisė), LR baudžiamasis kodeksas, LR darbo kodeksas), kiti – specializuoti, skirti vaiko kaip individo ir ugdymo dalyvio teisių užtikrinimui (LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, LR švietimo įstatymas, bei JT vaiko teisių konvencija). Įstatymų

turinys buvo nagrinėjamas, siekiant atskleisti vaiko sampratą bei vaiko teisių užtikrintumą ir pareigų egzistavimą LR įstatymuose.

Trečiajam tyrimo etapui, remiantis teorinėmis bei dokumentų analizės gautomis žiniomis, buvo pasirinktas L tipo (*angl. life – gyvenimas*) metodas (Bitinas, 2006) – laisvasis rašinys. Rašinys, kaip informacijos rinkimo apie įvairius kasdieninio vaikų gyvenimo reiškinius metodas, suteikiantis galimybę atskleisti vaikų turimą patirtį ir gebėjimus. Rašinio kokybinė analizė padeda atskleisti vaikų gyvenimo ypatumus, jų patyrimus (Bitinas 2006). Be to, šis tyrimo metodas suteikia vaikui galimybę aprašyti ir paaiškinti įspūdžius, ar išgyventą situaciją, savo samprotavimus, suvokti savo vidinį pasaulį. Atliekant kokybinį tyrimą buvo pasirinkta rašinio tema *“Visi vaikai turi teisių ir pareigų - Aš taip pat”*.

Kokybinės vaikų rašinių analizės tikslas – išsiaiškinti teisių ir pareigų kategorijas, kurias vaikai išskiria ir akcentuoja kasdieninėje veikloje. Duomenys buvo gauti iš vaikų grupės (žr. 6 lentelė), todėl vaikų, kaip individų, skirtumų nepaisoma, nes pastarieji nėra skirtingi kintamieji dydžiai. Empirinio kokybinio tyrimo duomenų analizės modelis grindžiamas, turinio (content) analizės ir nuolatinio lyginimo metodų taikymu (lyginamos surinktų duomenų kategorijos). Aprašant kokybinio tyrimo duomenis buvo laikomasi kokybiniam tyrimui būdingo pasakojimo modelio, pateikti dalyvių teiginiai leksiškai netaisyti. Atsakymai kokybiškai, grupuojant į apibendrintas ir įvardytas prasmines kategorijas, skaičiuojami kiekvienos kategorijos pasikartojantys prasminių vienetų dažniai. Vaikų rašiniai buvo užkoduoti skaitmenimis nuo 1 iki 15.

6 lentelė

Ugdytinių pasiskirstymas pagal lytį (N)

Lytis	Ugdytiniai
Mergaitės	8
Berniukai	7
Iš viso	15

3. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ TEISINIO IŠPRUSIMO VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINIJIMO KONTEKSTE EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Vaiko kaip socialinio individo apibūdinimas LR teisės aktuose

Pripažįstant, kad vaikystės samprata gali priklausyti nuo skirtingų laiko, vietos ir socialinių sąlygų, svarbu apibrėžti požymių grupes, pagal kurias galima atskirti vaiką nuo suaugusio asmens. Nors dėl minėtų požymių grupių mokslinėje literatūroje tebevyksta diskusijos, priimtinausia, ko gero, yra teorija, kuri apibrėžia vaikystę trimis kriterijais: *amžius*, *vaikystės turinys* ir *pačios vaikystės amžiaus grupės*. Amžiaus kriterijus apima vaikystės laikotarpį. (Kabašinskaitė, 2002).

Imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, turi būti atsižvelgiama į svarbiausią kriterijų – vaiko interesus. Vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybės šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje⁴. Šiuo principu turi vadovautis valstybės institucijos, nevyriausybinės organizacijos, vaiko tėvai ar globėjai, kurių pagrindinis rūpestis turi būti vaiko interesai. Vaiko sąvoką neretai negali apibrėžti ir patys suaugusieji. Vieniems vaikas yra iki pilnametystės, kiti vaiką apibūdina „kol lanko mokyklą“. Apibūdinsime tai kategorijomis ir subkategorijomis (žr. 7 lentelė).

Vaiko sąvoka yra pateikiama įvairiuose Lietuvos Respublikos įstatymuose (žr. 2 lentelė) ir turi keletą reikšmių pagal amžiaus grupes. Vaiko apibūdinimas rodo, jog vaiko apibrėžimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose yra suskirstytas į šias kategorijas: „vaikas iki 18 metų“, „ikimokyklinio amžiaus vaikas“, „mokyklinio amžiaus vaikas“, „nepilnametis vaikas“. Dažniausiai vartojamas apibūdinimas - „nepilnametis vaikas“ („<...>LR Švietimo įstatymas, LR Civilinis kodeksas, LR Konstitucija, LR pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas<...>“). Tai rodo, jog ši sąvoka geriausiai apibūdina vaiką LR teisės aktuose ir apima likusias kategorijas. Kategorijos „nepilnametis vaikas“ apibūdinimas labiausiai išskiriamas subkategorijose „kodeksai“ ir „apsaugos įstatymai“. Šių subkategorijų turinys parodo, jog nepilnamečio vaiko apibūdinimas dažniausiai naudojamas siekiant apsaugoti vaiką. Subkategorijos „kodeksai“ turinys rodo, jog įstatymai, turintys baudžiamąją galią, prioritetą teikia šiam vaiko apibūdinimui („LR Baudžiamasis kodeksas“, „LR Administracinių teisės pažeidimų kodeksas“, „LR Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas“). Be analizuotų vaiko sąvokų, įstatymuose galima rasti dar keletą vaiko apibrėžčių, kurios mažiau akcentuojamos.

7 lentelė

⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“.

Vaiko apibūdinimas LR teisės aktuose pagal amžiaus grupes (N= 19)

Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Įstatymų skaičius	LR teisės aktai, kuriuose paminėta
Vaikas iki 18 metų	5	Paramos įstatymai	3	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas</i> • <u>Įsmokų vaikams įstatymas</u> • <i>Paramos šeimai pagrindų įstatymas</i>
		Kodeksai	2	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Civilinis kodeksas</i> • <i>Darbo kodeksas</i>
		Apsaugos įstatymai	2	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas</i> • <i>Sveikatos draudimo įstatymas</i>
		Globos įstatymai	1	<i>Vaiko globos įstatymas</i>
		Paslaugų įstatymai	1	• <i>Socialinių paslaugų įstatymas</i>
Nepilnametis vaikas	4	Kodeksai	3	<i>Baužiamasis kodeksas</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Administracinių teisės pažeidimų kodeksas</i> • <i>Civilinis kodeksas</i>
		Apsaugos įstatymai	3	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Alkoholio kontrolės įstatymas</i> • <i>Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas</i> • <i>Nepilnamečių apsaugos nuo nepageidaujamo viešosios informacijos poveikio įstatymas</i>
		Konstitucija	1	<i>LR Konstitucija</i>
		Ugdymo įstatymai	1	<i>Švietimo įstatymas</i>
Mokyklinio amžiaus vaikas	4	Ugdymo įstatymai	2	<i>Švietimo įstatymas</i> <i>Specialiojo ugdymo įstatymas</i>
		Kodeksai	1	<i>Civilinis kodeksas</i>
		Paramos įstatymai	1	<i>LR Socialinės paramos mokiniams įstatymas</i>
Ikimokyklinio amžiaus vaikas	2	Ugdymo įstatymai	1	<i>Švietimo įstatymas</i>
		Paramos įstatymai	1	<i>Socialinės paramos mokiniams įstatymas</i>

Dažniausiai vaikas LR teisės aktuose apibūdinamas kaip asmuo iki 18 metų. Subkategorija „paramos įstatymai“ atskleidžia, jog labiausiai vaiko iki 18 metų, apibūdinimas pabrėžiamas

įstatymuose, susijusiuose su paramos gavimu. Dar vienos kategorijos „mokyklinio amžiaus vaikas“ prasminis turinys atskleidžia įstatymus, kuriuose vaiko sąvoka vartojama kaip mokyklinio amžiaus vaikas, bei kurių turinys konkrečiai susijęs tik su vaiko ugdymu mokykloje („Švietimo įstatymas; Specialiojo ugdymo įstatymas“). Kategorija „ikimokyklinio amžiaus vaikas“, rodo, kad tokio amžiaus vaikams valstybės dėmesys nėra pakankamas, įstatymuose jie retai kada esti paminėti, kaip atskira ikimokyklinio amžiaus vaikų grupė („LR Švietimo įstatymas“, „LR socialinės paramos mokiniams įstatymas“).

LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme 1 straipsnyje: „Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtos Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje teigiama: „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“. Taip pat vaiko apibrėžimą galima rasti ir Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymo (Valstybės žinios, 1998 04 15 Nr. 35-933) 2 straipsnyje, kuris įtvirtina, kad „*vaikas – kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau*“.

Naujai priimtame 2003 m. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitime (Valstybės žinios, 1998 07 29. Nr. 67-194) vartojamos sąvokos „ikimokyklinio amžiaus vaikai“ ir „mokyklinio amžiaus vaikai“. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 41 straipsnyje privalomas mokslas nustatytas asmenims iki 16 metų (Valstybės žinios, 1992 11 30. Nr. 33-1014).

3.2. Vaiko teisių ir pareigų reglamentavimas Lietuvos Respublikos įstatymuose ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje

Lietuvoje pagrindinis įstatymas, ginantis ir siekiantis užtikrinti vaiko teises ir interesus yra Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Vaiko teises, jo interesų apsaugą reglamentuoja ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai: LR civilinis kodeksas, LR švietimo įstatymas, Baudžiamasis kodeksas ir kiti. Siekiant kuo geresnės vaiko teisėtų interesų apsaugos, šie teisės aktai nuolat tobulinami. Viena svarbiausių vaiko teisių - teisė į mokslą.

Vaiko teisių ir pareigų analizei pasirinkti 5 LR įstatymai, kurie paliečia vaiką tiesiogiai, kaip individą: LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, LR civilinis kodeksas (šeimos teisė), LR švietimo įstatymas, LR baudžiamasis kodeksas, LR darbo kodeksas) bei JT vaiko teisių konvencija, kurioje reglamentuojamos visos vaiko teisės.

Vaiko teisės galima suskirstyti į tam tikrus prasminius vienetus, atsižvelgiant į pagrindinius vaiko teisių konvencijos principus. Išskiriamos šie prasminiai vienetai: „Vaiko teisė į gyvybę“, „Vaiko teisė į saugų darbą“, „Vaiko teisė mokytis“, „Vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto“, „Vaiko teisė į laisvalaikį ir poilsį“, „Vaiko teisė gyventi šeimoje“, „Vaiko teisė sveikai augti“, „Vaiko teisė reikšti savo nuomonę“.

Paanalizuosime vaiko teisės į apsaugą nuo smuro kategorijas LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (žr. 8 lentelė). Vaiko teisė į apsaugą reglamentuojama JT vaiko teisių konvencijoje ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme. Konvencijoje vaiko teisė į apsaugą apibūdinama šiomis kategorijomis: „Apsauga nuo grubaus elgesio“, „Apsauga nuo žiauraus elgesio“, „Apsauga nuo seksualinio išnaudojimo, piknaudžiavimo ir suvedžioti“, „Apsauga nuo nepriežiūros“, „Apsauga nuo įvairaus pobūdžio smurto“. Tuo tarpu Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme teisė į apsaugą apibūdinama šiomis kategorijomis: „Apsauga nuo patyčių“, „Apsauga nuo neigiamos aplinkos“, „Fizinio smurto draudimas“, „Garbės ir orumo užtikrinimas“. Tokiu būdu LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, vaiko teisės į apsaugą visas dėmesys skiriamas fizinio smurto draudimui prieš vaikus bei apsaugos nuo patyčių užtikrinimui, nurodant, jog *„Draudžiama vaiką kankinti, žaloti<...> žiauriai su juo elgtis“* ir *„draudžiama<...> žeminti jo garbę ir orumą<...>“*. Tačiau stokojama neigiamos socialinės aplinkos bei įvairaus pobūdžio smurto (patyčios, seksualinis išnaudojimas ir kt.) sampratos, kontekstų aiškinimo.

8 lentelė

Vaiko teisės į apsaugą nuo smurto kategorijos LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (N=6)

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
JT vaiko teisių konvencija	Apsauga nuo grubaus elgesio	6	„ apginti<...> nuo grubaus elgesio“ „draudžiama<...>žiauriai su juo elgtis“
	Apsauga nuo žiauraus elgesio		
	Apsauga nuo seksualinio išnaudojimo, piknaudžiavimo ir suvedžioti		“<...>ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų“ išnaudojimo, įskaitant seksualinį piknaudžiavimą“
	Apsauga nuo nepriežiūros		„<...>ar piknaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio“
	Apsauga nuo netinkamo elgesio		

8 lentelės tęsinys 42 puslapyje

8 lentelės tęsinys

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
JT vaiko teisių konvencija	Apsauga nuo įvairaus pobūdžio smurto		„apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų“
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Apsauga nuo patyčių	3	“draudžiama<...> žeminti jo garbę ir orumą<...>“
	Apsauga nuo neigiamos aplinkos		„<...>privalo saugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos“
	Fizinio smurto draudimas		“Draudžiama vaiką kankinti, žaloti<...> žiauriai su juo elgtis“

Apibūdinsime vaiko teisės į mokslą kategorijų turinį JT vaiko teisių apsaugos konvencijoje, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ir švietimo įstatyme (žr. 9 lentelė). Pirmose dokumentuose ypač akcentuojama vaiko teisė į nemokamą mokslą, taip pat pabrėžiamas privalomas lavinimas ir jo prieinamumas kiekvienam. LR švietimo įstatyme tai neakcentuojama. Dėmesys sutelkiamas į ugdymo programų pasirinkimo įvairovę: „<....>kiekvienas vaikas Lietuvoje mokytusi pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ar specialiojo ugdymo programas“.

9 lentelė

Vaiko teisė į mokslą LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (N=6)

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
JT vaiko teisių apsaugos konvencija	Vaiko teisės į mokslą pripažinimas	5	„<...> pripažįsta vaiko teisę mokytis“
	Nemokamo lavinimo įvedimas		„<...> įveda nemokamą <...> lavinimą“
	Teisė įgyti specialybę		„Vaikas turi teisę į mokslą teisę įgyti specialybę<...>“
	Privalomas pradinis lavinimas		„<...> įveda <...> privalomą pradinį lavinimą“
	Prieinamumas		„<...> rūpinasi, kad jis būtų prieinamas visiems vaikams“

9 lentelės tęsinys 43 puslapyje

9 lentelės tęsinys

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Teisė į nemokamą mokslą	3	„Kiekvienas vaikas turi teisę į nemokamą mokymą <...>“
	Galimybių mokytis užtikrinimas		„Vaikas turi teisę į mokslą <...>. „Kiekvienam vaikui turi būti užtikrintos galimybės išmokti <...>“
	Privalomo mokslo užtikrinimas		„Mokslas vaikams iki 16 metų yra privalomas<...>“
LR švietimo įstatymas	Pasirinkimo galimybė	2	„Turi teisę rinktis <...>mokyklą ir ją keisti“
	Ugdymo programų pasirinkimo įvairovė		„<...>kiekvienas vaikas Lietuvoje mokytųsi pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ar specialiojo ugdymo programas“

Atliksime vaiko teisės į saugų darbą kategorijų analizę LR darbo kodekse, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme bei JT vaiko teisių konvencijoje (žr. 10 lentelė). Vaiko teisė į saugų darbą LR darbo kodekse kontesktualizuojama šiomis kategorijomis: „Apsauganuo per sunkaus darbo“, „Apsauga nuo darbo išnaudojimo“, „Sutrumpintas darbo valandos pagal amžių“, „Naktinis darbas“. LR darbo kodekse ypač pabrėžiama apsauga nuo bet kokio su darbu susijusiu vaiko išnaudojimu, kaip „Sutrumpintas darbo laikas asmenims iki aštuoniolikos metų<...>“ bei aiškiai reglamentuojama naktinio darbo tvarka: „Dirbti naktį draudžiama skirti asmenis iki aštuoniolikos metų<...>“. Taigi, matyti, jog darbo kodeksas atskleidžia vaiko teisę į saugų darbą (5 kategorijos), akcentuodamas vaiko saugumą darbe įvairiomis prasmėmis: „<...>apsaugotam nuo darbo nelaimingų atsitikimų<...>“, „,<...>apsaugotam nuo darbo nelaimingų atsitikimų<...>“).

10 lentelė

Vaiko teisė į saugų darbą LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (N=6)

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
JT vaiko teisių konvencija	Apsisprendimo laisvė	7	„Vaikas, turėdamas 16 metų, nenorintis ar nesugebantis tęsti mokslo, gali dirbti“
	Pasirinkimo laisvė		„<...>arba pasirinkti darbą“

10 lentelės tęsinys 44 puslapyje

Vaiko teisių pagrindų įstatyme teisė į saugų darbą apibūdinama šiomis kategorijomis: „Sutrumpintas darbo laikas“, „Atostogų prailginimas“ ir „Apsauga nuo išnaudojimo ir diskriminacijos“ (žr. 10 Lentelė). Mažiau dėmesys skiriamas apsaugai nuo vaiko išnaudojimo darbe. Reglamentuojamas trumpesnis darbo laikas ir pabrėžiama ilgesnė atostogų trukmė: „*Vaikai turi teisę į sutrumpintą darbo laiką ir ilgesnes negu suaugusiems atostogas*“. Kategorija „Apsauga nuo išnaudojimo ir diskriminacijos“ nekontesktualizuojama, trūksta diskriminacijos sampratos vaiko atžvilgiu. Neatskleista vaiko pasirinkimo laisvė, kuri numatoma JT vaiko teisių konvencijoje, kaip „*vaikas, turėdamas 16 metų, nenorintis ar nesugebantis tęsti mokslo, gali dirbti*“.

11 lentelė

Vaiko teisė į laisvalaikį ir poilsį LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (N=6)

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
JT vaiko teisių konvencija	Dalyvavimas žaidynėse	5	„ <i>teisę dalyvauti žaidynėse ir jo amžių atitinkančiuose pramoginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime<...></i> “
	Dalyvavimas renginiuose pagal amžių		
	Dalyvavimas kultūriniame gyvenime		
	Teisės į poilsį ir laisvalaikį pripažinimas		
	Teisė kurti		
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Teisė į poilsį pagal amžių	4	„ <i>Vaikas turi teisę į poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikata<...></i> “
	Teisė į poilsį pagal sveikata		
	Galimybės žaisti užtikrinimas		
	Sąlygų sudarymas žaisti		

JT vaiko teisių konvencijoje vaiko teisės į laisvalaikį ir poilsį atskleidžiama tokiomis kategorijomis (žr. 11 lentelė): „Dalyvavimas žaidynėse“, „Dalyvavimas renginiuose pagal amžių“, „Dalyvavimas kultūriniame gyvenime“, „Teisės į poilsį ir laisvalaikį pripažinimas“, „Teisė kurti“. Tokiu būdu skiriamas dėmesys vaiko dalyvavimo užtikrinimui „*jo amžių atitinkančiuose pramoginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime<...>*“,

nurodant teisės į laisvalaikį ir poilsį pripažinimą („Valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį<...>“). Tačiau teisės į poilsį ir laisvalaikį pripažinimas neakcentuoja šios teisės įgyvendinimo.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas kaip ir JT vaiko teisių konvencija vaiko teisę į laisvalaikį ir poilsį akcentuoja atsižvelgiant į „<...>jo amžių, sveikatą<...>“. Kategorijos „galimybės žaisti užtikrinimas“ ir „sąlygų sudarymas žaisti“ akcentuoja vaiko teisę žaisti, kaip vieną iš laisvalaikio ir poilsio praleidimo formų.

12 lentelė

Vaiko teisė gyventi šeimoje LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (N=6)

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Teisė gyventi su tėvais	5	„Vaikas turi teisę gyventi kartu su savo tėvais ar kitais teisėtais savo atstovais<...>“
	Teisė gyventi su teisėtais vaiko atstovais		
	Informacijos gavimas apie tėvus		„Vaikas turi teisę gauti informaciją apie motiną arba tėvą, kuris negyvena kartu su juo“
	Išskyrimas su tėvais		„Iškilus pavojui vaiko gyvybei ar sveikatai, galima jį nedelsiant išskirti su tėvais“
	Bendravimo su tėvais užtikrinimas		„Vaikui turi būti užtikrinta galimybė bendrauti su motina, tėvu ir artimais giminaičiais, negyvenančiais kartu su juo“
JT vaiko teisių konvencija	Ryšių palaikymo galimybė su tėvais	5	„Vaikas, kuris išskiriamas su vienu ar abiem tėvais turi teisę nuolat su jais bendrauti“
	Teisė pažinti tėvus		„Vaikas turi teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas“
	Teisė būti globojamas tėvų		„užtikrina, kad vaikas nebūtų išskirtas su savo tėvais prieš jų norą, išskyrus tuos atvejus<...>,kad toks atskyrimas yra yra būtinas vaiko interesams“
	Teisė būti neišskiriamas su tėvais		„brolių ir seserų neišskyrimas, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus“
	Brolių ir seserų neišskyrimas		„brolių ir seserų neišskyrimas<...>“
LR civilinis kodeksas	Brolių ir seserų neišskyrimas	5	„Vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams“
	Teisė žinoti savo tėvus		„Vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium“
	Teisė gyventi su tėvais		
	Teisė būti auklėjamas tėvų šeimoje		
	Teisė bendrauti su tėvais		

Vaiko teisė gyventi šeimoje aptariama Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, JT vaiko teisių konvencijoje bei LR civiliniame kodekse. Paanalizuosime teisės gyventi šeimoje kategorijas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (žr. 12 lentelė). Vaiko teisė augti ir gyventi šeimoje apibūdinama penkiomis kategorijomis, nurodant, jog „*Vaikas turi teisę gyventi kartu su savo tėvais ar kitais teisėtais savo atstovais<...>*“. Gana išsamus kategorijos „Išskyrimas su tėvais“ turinys. Nurodoma, jog vaikas turi teisę būti išskirtas su tėvais „*Iškilus pavojui vaiko gyvybei ar sveikatai<...>*“. Be to akcentuojama, jog vaikui, kuris negali augti kartu su tėvais ar vienu iš jų „*turi būti užtikrinta galimybė bendrauti su motina, tėvu ir artimais giminaičiais, negyvenančiais kartu su juo*“. Tai akcentuojama ir vaiko teisių konvencijoje „*Vaikas, kuris išskiriamas su vienu ar abiem tėvais turi teisę nuolat su jais bendrauti*“. Vaiko teisė gyventi šeimoje konvencijoje apibūdinama per kategorijų turinį, kuris pabrėžia vaiko nuolatinius santykius su šeima. Be to, vaiko teisei gyventi šeimoje, dėmesys skiriamas „*brolių ir seserų neišskirimui, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus*“.

LR civilinis kodeksas vaiko teisę gyventi šeimoje apibūdina šiomis kategorijomis: „Brolių ir seserų neišskyrimas“, „Teisė žinoti savo tėvus“, „Teisė gyventi su tėvais“, „Teisė būti auklėjamas tėvų šeimoje“, „Teisė bendrauti su tėvais“. Kategorijos „Teisė žinoti savo tėvus“ turinys aiškina vaiko teisę žinoti, kas yra jo biologiniai tėvai, jei tai nekenkia jo interesams. Be to civiliniame kodekse, kaip ir vaiko teisių konvencijoje bei vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ypač didelis dėmesys skiriamas *bendravimui su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium*. Kategorijos „brolių ir seserų neišskyrimas“ nurodomos vaiko teisių konvencijoje bei LR civiliniame kodekse. Jų turinys parodo vaiko teisę gyventi drauge su broliais ir seserimis, kol tai nepažeidžia jo interesus.

Vaiko teisės gyventi šeimoje kategorijos turiniai tarpusavyje labai panašūs tiek vaiko teisių konvencijoje, tiek vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme bei civiliniame kodekse.

13 lentelė

Vaiko teisė sveikai augti LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (N=6)

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
JT vaiko teisių konvencija	Sveikatos apsaugos užtikrinimas	3	„ <i>apsaugotas<...>kuris gali būti pavojingas jo sveikatai <...></i> “
	Vystymosi užtikrinimas		„ <i>Vaikas turi turėti teisę <...>sveikai augti ir bręsti</i> “

13 lentelės tęsinys 48 puslapyje

13 lentelės tęsinys

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
	Socialinis aprūpinimas		„teisę naudotis socialiniu aprūpinimu, įskaitant socialinį draudimą“
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Teisės augti neatimamumas	2	„Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę <...> augti“
	Pavojaus sveikatai pašalinimas		„Iškilius pavojui vaiko <...> sveikatai, galima jį nedelsiant išskirti su tėvais ar kitais teisėtais jo atstovais,“
LR darbo kodeksas	Apsauga nuo pavojaus sveikatai	3	„apsaugotas <...> naudojamos sveikatai veikiančios medžiagos ar susirgimų profesinėmis ligomis tikimybės<...>“
	Apsauga nuo profesinių ligų tikimybės		
LR civilinis kodeksas	Teisės sveikai vystytis užtikrinimas		„Kiekvienas vaikas turi teisę <...> bei sveikai vystytis ir nuo gimimo“

Paanalizuosime vaiko teisę sveikai augti LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (žr. 13 lentelė). Vaiko teisių konvencijoje ypač didelis dėmesys skiriamas vaiko sveikatos užtikrinimui ir apsaugai. Kategorijos „socialinis aprūpinimas“ ir „Sveikatos apsaugos užtikrinimas“ turiniai rodo, jog vaikas turi „teisę naudotis socialiniu aprūpinimu, įskaitant socialinį draudimą“ bei būti „apsaugotas<...>kuris gali būti pavojingas jo sveikatai <...>“. Tuo tarpu vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas vaiko teisę sveikai augti kategorizuoja dvejopo pobūdžio kategorijomis „Teisės augti neatimamumas“ ir „Pavojaus sveikatai pašalinimas“. Akcentuojamas vaiko sveikatos užtikrinimas. Teigiama, jog „kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę <...> augti“. Tuo tarpu LR darbo kodeksas dėmesį skiria apsaugoti vaiko sveikatą nuo įvairaus pobūdžio pavojų ir profesinių ligų tikimybės. Vaiko teisė sveikai augti civiliniame kodekse apibūdinama kategorija „Teisės sveikai vystytis užtikrinimas“, kuri nurodo, jog „kiekvienas vaikas turi teisę <...> sveikai vystytis ir nuo gimimo“. Taigi, vaiko teisė sveikai augti labiausiai akcentuoja kaip teisė į sveikatos apsaugą.

Pagrindinė vaiko teisė gyventi akcentuojama Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, LR civiliniame kodekse bei JT vaiko teisių konvencijoje (žr. 14 lentelė). Kategorijomis apibūdinamas vaiko teisės gyventi turinys analizuotuose dokumentuose. JT vaiko teisių konvencijoje vaiko teisė gyventi kategorijomis labiausiai apibrėžiamas vaiko teisės gyventi pripažinimas ir šios teisės užtikrinimas (2 kategorijos). Tuo tarpu LR įstatymai akcentuoja kategorijas „vaiko teisės neatimamumas“. Pabrėžiama, kad „kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi<...>“.

Vaiko teisė gyventi LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (N=6)

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
JT vaiko teisių konvencija	Teisės gyventi pripažinimas	2	„Valstybės dalyvės pripažįsta kiekvieno vaikų neatimamą teisę gyventi“ „<...>užtikrina didžiausią galimybę vaikui gyventi“
	Galimybės gyventi užtikrinimas		
LR civilinis kodeksas	Teisė gyventi neatimamumas	1	„Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi <...>“
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Teisė gyventi neatimamumas	1	„Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi<...>“

Vaiko teisė reikšti nuomonę apibūdinama dvejose dokumentuose. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme vaiko teisė reikšti nuomonę išryškinama kategorijomis, akcentuojančiomis vaiko teisės į bet kokią minties ar žodžio raiškos laisvę (žr.14 lentelė).

Vaiko teisė reikšti nuomonę LR įstatymuose ir JT vaiko teisių konvencijoje (N=6)

Prasminis vienetas	Kategorija	Kategorijų skaičius	Teiginiai
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Minčių laisvė raiška	5	„vaikas turi teisę<...>taip pat minties, sąžinės, religijos, žodžio laisvę“
	Sąžinės laisvė raiška		
	Religijos laisvė raiška		„teisę laisvai reikšti savo pažiūras“
	Žodžio laisvės raiška		
	Nuomonės laisvės raiška		
JT vaiko teisių konvencija	Teisė reikšti nuomonę pasirinktiniais būdais	6	„Vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę <...> vaiko pasirinktais būdais“
	Pažiūrų laisvės raiška		„Valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti<...>“
	Pagarba minties laisvei		„gerbia vaiko teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę“
	Pagarba sąžinės laisvei		
	Pagarba religijos laisvei		

Kategorijos nurodo, jog vaiko nuomonė ar religija turi laisvai reikštis kaip ir „teisę laisvai reikšti savo pažiūras“. Tuo tarpu vaiko teisių konvencija pažymi, jog „gerbia vaiko

teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę“. Akcentuojama ne tik teisės reikšti nuomonę laisvė, bet ir pagarbos būtinimas. Taip pat kategorijos „Pažiūrų laisvės raiška“ turinys pažymi, jog „*valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti*<...>“, ko neakcentuoja vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Konvencijos vaiko teisės į nuomonės raišką kategorijos rodo, jog vaikams suteikta teisė reikšti savo nuomonę turi būti garantuojama pačių valstybių.

Ministrų komitetas (2005) pateikė *rekomendacijas valstybėms dėl vaikų, gyvenančių globos institucijose*, teisių pripažinimo. Siekiant užtikrinti vaikų, gyvenančių globos įstaigose teises, turi būti pripažįstama:

- Teisė tenkinti vaiko poreikius, atsižvelgiant ir į vaiko nuomonę;
- Teisė palaikyti nuolatinis ryšius su vaiko, šeimos nariais ir kitais artimaisiais giminaičiais, tiek, kiek jie nekenkia vaiko interesams.
- Teisė broliui ir seseriai, kai įmanoma gyventi kartu ir palaikyti nuolatinį ryšį;
- Teisė į asmens tapatybę;
- Teisė būti gerbiamas nepaisant skirtingos vaiko etninės, religinės, kultūrinės, socialinės ar kalbinės aplinkos;
- Teisė į vaiko privatumą ir konfidencialumą
- Teisė į kokybišką sveikatos priežiūrą, pritaikytą prie kiekvieno vaiko poreikių ir gerovės siekio
- Teisė į vaiko orumą ir fizinį neliečiamumą,
- Teisė į elgesį be smurto, nežeminantį auklėjimą, apsaugą nuo fizinių bausmių ir kitų smurto formų
- Teisė į lygiavertiškumą;
- Teisė turėti prieigą prie visų rūšių švietimo: profesinį mokymą tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir visi kiti vaikai;
- Teisė į pilietiškumą ir atsakomybės ugdymą, dalyvaujant sportinėje, žaidimų, kultūrinėje ir kitoje neformalioje veikloje.
- Teisė dalyvauti priimančiam sprendimus dėl vaiko gyvenimo sąlygų institucijoje
- Teisė būti informuojamam apie vaikų teises ir pareigas institucijoje, vaikui suprantama forma.
- Teisė pateikti skundą, siekiant užtikrinti vaiko teises.

Visos šios teisės atspindi Vaiko teisių konvencijos turinį. Išskiriamos trys pagrindinės kategorijos: „Egzistencinės teisės“, „Apsaugos teisės“, „Dalyvavimo teisės“ kurios atskleidžia

Ministrų komiteto pateiktos rekomendacijos turinį. Kiekvienas vaikas, nesvarbu, ar jis auga šeimoje, ar valstybinėje institucijoje turi tas pačias teises. Tačiau vaikų, augančių be tėvų, kai kurios teisės jau yra pažeistos. Pirmiausiai tai - atskyrimas nuo tėvų.

16 lentelė

Ministrų komiteto rekomendacijos (2005)5 dėl vaikų, gyvenančių globos institucijose, teisių pripažinimo

Kategorija	Skaičius	Teiginiai
Dalyvavimo teisės	6	<p>„<...>atsižvelgiant ir į vaiko nuomonę“</p> <p>„Teisė į lygiavertiškumą“.</p> <p>„Teisė turėti prieigą prie visų rūšių švietimo<...>“</p> <p>„Teisė į pilietiškumą ir atsakomybės ugdymą<...>“.</p> <p>„Teisė dalyvauti priimant sprendimus dėl vaiko gyvenimo sąlygų institucijoje“</p> <p>„Teisė būti informuojamam apie vaikų teises ir pareigas institucijoje <...>“</p>
Apsaugos teisės	5	<p>„<...> būti gerbiamas nepaisant skirtingos <...> aplinkos“.</p> <p>„Teisė į vaiko privatumą ir konfidencialumą<...>“</p> <p>„Teisė į vaiko orumą ir fizinį neliečiamumą<...>“</p> <p>„Teisė į elgesį be smurto, nežeminantį auklėjimą<...>“</p> <p>„Teisė pateikti skundą, siekiant užtikrinti vaiko teises<...>“</p>
Egzistencinės teisės	5	<p>„tenkinti vaiko poreikius“.</p> <p>„palaikyti nuolatinius ryšius su vaiko, šeimos nariais ir kitais artimaisiais giminaičiais<...>“.</p> <p>„<...> broliui i seseriai, kai įmanoma gyventi kartu ir palaikyti nuolatinį ryšį“.</p> <p>„Teisė į asmens tapatybę“.</p> <p>„Teisė į kokybišką sveikatos priežiūrą<...>“</p>

(Recommendation Rec (2005)5 of the Committee of Ministers to member states on the rights of children living in residential institutions)

Kategorija „dalyvavimo teisės“ rodo, jog vaikai turi teisę išsakyti savo nuomonę ar pateikti skundą Vaiko teisių apsaugos tarnyboms, jei jo teisėms ar interesams gresia pažeidimai („<...> būti gerbiamas nepaisant skirtingos <...> aplinkos“, „Teisė pateikti skundą, siekiant užtikrinti vaiko teises<...>“). Globos institucijoje augantiems vaikams ypač svarbus likęs ryšys tarp tėvų, palaikyti nuolatinius ryšius ne tik su šeimos nariais, bet ir su kitais artimaisiais giminaičiais, tiek, kiek jie nekenkia vaiko interesams („<...> broliui i seseriai, kai įmanoma gyventi kartu ir palaikyti nuolatinį ryšį“, „teisė į asmens tapatybę“). Kategorija „Apsaugos teisės“ akcentuoja vaikų apsaugą nuo galimo smurto ar bet kokio pobūdžio išnaudijimo. Globos institucijose augantys vaikai yra daug lengviau pažeidžiami. Pažymima, jog tokiems vaikams turi būti garantuojamas privatumas ir konfidencialumas.

Kadangi vaikas yra visuomenės dalis, naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio taisyklių, numatytų Lietuvos Respublikos, bei kitų teisės aktų. Vaikas privalo gerbti kitų žmonių teises. Lietuvos Respublikos Konstitucijos III skirsnio 38 straipsnis nurodo, jog „vaikų pareiga - gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą“. Vaikas turi ne tik žinoti savo teises, bet suvokti ir savo pareigas. Teisės negalioja be pareigų. Dažniausiai teisė ir pareiga yra susijusios. Vaikai turi suvokti, jog privalo elgtis, taip, kaip norėtų, kad kiti su jais elgtųsis.

Be sąvokos pareiga, dar yra išskiriamos tokios sąvokos, kaip prievolė ir priedermė. Jovaiša (2003) šias sąvokas aiškina taip: „priedermė - dorovės ir kitų socialinio gyvenimo normų (pvz. teisinių) sąlygojamas reikalavimas. Priedermių supratimas ir vykdymas ugdo vaikų pareiškumą - vidinį poreikį elgtis pagal reikalavimus, atsakomybės jausmą. Taip išorinės priedermės internalizuojamos ir tampa vidiniu pareigos motyvu. Prievolė – privalomas vykdyti konkretus visuomeninis, ekonominis ar kultūrinis įpareigojimas. Tėvų prievolė – leisti vaikus į mokyklą, aprūpinti mokymosi reikmenimis, sudaryti namie sąlygas mokytis ir t.t. vaikų prievolė - gerai mokytis ir elgtis. Mokytojų prievolė – vykdyti mokymo programą ir kt.“

Lietuvos Respublikos 4 teisės aktuose (*LR konstitucija, LR civilinis kodeksas, LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, LR švietimo įstatymas*) išskiriamos ne tik vaiko teisės, bet ir pareigos, nes teisės negali egzistuoti be pareigų. O pareigų pagrindu turi būti kuriamos teisės. Vaiko pareigos turinys apibūdinamas subkategorijomis „pagarba“, „taisyklių laikymasis“, „globa“ ir „privalomas mokslas“.

17 lentelė

Vaiko socialinės pareigos LR įstatimuose (N= 5)

Prasminiai vienetai	Kategorija	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Pagarba	Pareiga gerbti savo tėvus	7	<p>„Vaikas privalo: gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, <...> gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, „gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, visuomenės ir privačių nuosavybę“ „<...> ir kitus mokyklos bendruomenės narius“</p>
		Pareiga gerbti pedagogus		
		Pareiga gerbti vertybes		
		Pareiga gerbti gamtą		
		Pareiga gerbti nuosavybę		
		Pagarbos turėjimas bendruomenės nariams		

17 lentelės tęsinys 53 puslapyje

17 lentelės tęsinys

Prasminiai vienetai	Kategorija	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Pagarba	Pareiga žmogaus teisėms	7	„gerbti kitų žmonių teises“
LR Konstitucija		Pagarbos turėjimas tėvams	1	„Vaikų pareiga - gerbti tėvus“
LR civilinis kodeksas		Privalomas tėvų gerbimas	1	„Vaikas turi gerbti tėvus<...>“
LR švietimo įstatymas		Privalomas mokytojų gerbimas	1	„vaikas privalo<...>gerbti mokytojus“
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Globa	Globa senatvėje	5	„globoti juos senatvėje, ligos ar kitos negalios atvejais<...>“
		Globos suteikimas ligos atveju		
		Globos suteikimas negalios atveju		
		Pagalbos suteikimas tėvams		„<...>padėti tėvams ir kitiems paramos reikalingiems šeimos nariams“
Pagalbos suteikimas kitiems šeimos nariams				
LR Konstitucija	Globa senatvėje	2	„globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą“	
	Tėvų palikimo saugojimas			

Vaiko socialinės pareigos kontekstualizuojamos dvejomis kategorijomis: „Pagarba“ ir „Globa“ (žr.17 lentelė). Išsamiausias yra kategorijos „Pagarba“ turinys vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, nurodantis, jog vaikai privalo „gerbti savo tėvus“, „gerbti pedagogus“, „vertybes“, „gamtą“, „nuosavybę“, „bendruomenės narius“. Mažiau dėmesio skiriama kategorijos „Globa“ dėmesiui. Vaiko teisių pagrindų įstatyme kategorijos „globa“ prasmės atskleidžiamos subkategorijomis: „Globa senatvėje“, „Globos suteikimas ligos atveju“, „Globos suteikimas negalios atveju“, „Pagalbos suteikimas tėvams“, „Pagalbos suteikimas kitiems šeimos nariams“. Labiausiai akcentuojama vaiko pareiga pasirūpinti tėvais. Tuo tarpu LR konstitucijoje socialinės pareigos atskleidžiamos kategorijomis „Globa senatvėje“ ir „Tėvų palikimo saugojimas“. Prasminiai kontekstai rodo, jog dėmesys konstitucijoje vaiko socialinių pareigų kontekste sutelktas ties vaiko pareiga tėvams „globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą“.

Kategorijos „pagarba“ turinys LR konstitucijoje, civiliniame kodekse bei švietimo įstatyme mažiau akcentuojamas. Vaiko socialinė pareiga aiškinama, jog vaikas privalo gerbti ne tik tėvus, bet ir pedagogus („*vaikas privalo <...> gerbti mokytojus*“).

Didžiausias dėmesys įstatymuose vaiko socialinės pareigos kontekste skiriamas vaiko pareigoms tėvams.

18 lentelė

Vaiko visuotinės pareigos LR įstatymuose (N=5)

Prasminiai vienetai	Kategorija	Kategorijų Skaičius	Teiginiai
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	Teisių ir laisvių nevaržymas	4	„<...>nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“
	Privalomas elgesio normų laikymasis		„Vaikas <...> turi laikytis nustatytų elgesio normų“
	Teisių ir teisėtų interesų pripažinimas		„nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų“
	Įstatymų laikymasis		„privalo laikytis LR Konstitucijos ir kitų įstatymų“

Apibūdinsime vaiko visuotinių pareigų kategorijų turinį vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (žr.18 lentelė). Vaiko visuotinės pareigos kontekstualizuojamos šiomis kategorijomis: „Teisių ir laisvių nevaržymas“, „Privalomas elgesio normų laikymasis“, „Teisių ir teisėtų interesų pripažinimas“ ir „Įstatymų laikymasis“. Kategorijų turiniai rodo bendruosius įstatymuose numatytus reikalavimus vaikams. Kategorija „Privalomas elgesio normų laikymasis“ pažymi elgesio taisyklių egzistavimą vaikui. Tuo tarpu kategorijos „Teisių ir teisėtų interesų pripažinimas“ pažymi, jog svarbiausia pareiga - nepažeisti kito asmens teisių („<...>nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“) visose socialinėse aplinkose. Taip pabrėžiamos vaiko visuotinės pareigos kito žmogaus teisėms, nurodant, jog vaikas privalo „nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų“. Taip pat akcentuojama, jog viena iš vaiko pareigų įstatymų laikymasis („privalo laikytis LR Konstitucijos ir įstatymų“).

Vaiko pareiga mokytis reglamentuojama LR švietimo įstatyme bei civiliniame kodekse (žr. 19 lentelė). Daugiausiai dėmesio skirta švietimo įstatyme vaiko pareigai mokytis.

Vaiko pareiga mokytis LR įstatimuose (N=5)

Prasminiai vienetai	Kategorija	Kategorijų Skaičius	Teiginiai
LR švietimo įstatymas	Privalomas mokslas iki 16 metų	2	„Vaikas iki 16 metų negali nutraukti mokymosi pagal privalomojo švietimo programas“ „mokyti <...>iki 16 metų“
	Pastangos mokytis		„Mokinys privalo <...> stropiai mokytis“
LR civilinis kodeksas	Privalomas mokslas iki 16 metų	1	„Asmenims iki 16 metų mokslas privalomas“

3.3. Vaikų globos namų ugdytinių teisinis išprusimo pagrindimas

3.3.1. Teisių žinojimas

Apibūdinsime vaikų egzistencinių teisių žinojimo sampratą kategorijomis ir subkategorijomis. Globos namuose augantys vaikai egzistencinių teisių žinojimo kontekstą apibūdina kategorijomis „Santykiai su tėvais“, „Sesers turėjimas“, „Globėjos turėjimas“, „Brolio turėjimas“, „Identiteto raiška“, „Reguliarus maitinimas“, „Gyvenamosios vietos turėjimas“, „Jausmų išreiškimas (žr. 20 lentelė). Turinys labiausiai akcentuojamas kategorijose „Reguliarus maitinimas“ ir „Jausmų išreiškimas“, mažiau – kategorijose „Identiteto raiška“ ir „Brolio turėjimas“.

Vaikų išskirtos egzistencinės teisės suskirstytos į septynias kategorijas. Egzistencinės teisės apima vaiko galimybę maitintis ir sveikai augti. Labiausiai vaikai, augantys globos namuose, akcentuoja galimybę laiku pavalgyti. Kategorijos „Reguliarus maitinimas“ turinys rodo, jog vaikams svarbu kiekvieną dieną gauti jiems priklausančius pusryčius, pietus, vakarienę ir naktiečius. Tai viena iš svarbiausių egzistencinių teisių, be kurios gyvybė neegzistuotų. Neišskirta tik priešpiečių reikšmė. Vaikai pažymi, jog jiems kiekvieną dieną priklauso dienos maisto racionas: gauti pusryčius, pietus, pakarienę ir naktiečius („<...>ir einu valgyti pietus“, „einame valgyti vakarienės“, „einame suvalgyti naktiečius“).

Kategorijos „Jausmų išreiškimas“ dėmesys skiriamas vaiko teisei reikšti savo jausmus ir galimybei išsipasakoti (žr. 20 lentelė). Vaikams ypač svarbus emocinis ryšys su suaugusiais. Subkategorijos turinys „Jausmų išsakymas“ parodo, kad vaikai, augantys globos namuose, žino,

jų gali pasidalinti savo jausmai ir išgyvenimais su ten dirbančiais specialistais („*Jei man blogai aš galiu pasakyti socialinei*“, „*pasakyti auklėtojai*“, „*<...> turiu teisę pasakyti, ką jaučiu*“). Vaikams svarbus subkategorijos „būti mylimas ir mylėti“ turinys, atskleidžiantis jausmų laisvę ir vaiko kaip individo meilės raišką („*<...> žinau teisę būti mylimas ir mylėti*“). Neretai vaikams artimiausiu žmogumi tampa jų globėjai („*myliu savo globėją*“).

20 lentelė

Vaikų globos namų ugdytinių egzistencinių teisių žinojimas (N= 15)

Kategorija	Sk.	Subkategorija	Sk.	Teiginiai
Reguliarus maitinimas	7	Pusryčių gavimas	2	„ <i>einu valgyti pusryčius</i> “ 15(1) „ <i><...> kai valgom</i> “ 4(1)
		Pietų gavimas	2	„ <i><...> ir einu valgyti pietus</i> “ 15(2) „ <i>pavalgius pietus</i> “ 8(1)
		Vakarienės gavimas	2	„ <i><...> eiti valguti vakarienę</i> “ 6(1) „ <i>einame valgyti vakarienės</i> “ 15(3)
		Naktįpiečių gavimas	1	„ <i>einame suvalgyti naktįpiečius</i> “ 15(4)
Jausmų išreiškimas	5	Būti mylimas ir mylėti	2	„ <i><...> žinau teisę būti mylimas ir mylėti</i> “ 3(1) „ <i>myliu savo globėją</i> “ 3(2)
		Jausmų išsakymas	3	„ <i>Jei man blogai aš galiu pasakyti socialinei</i> “ 6(1) „ <i>pasakyti auklėtojai</i> “ 5(1) „ <i><...> turiu teisę pasakyti, ką jaučiu</i> “ 3(1)
Gyvenamosios vietos turėjimas	4	Namų turėjimas	2	„ <i><...> einame namo<...></i> “ 1 (1) „ <i><...> važiuoju atgal į vaikų globos namus kur gyvenu</i> “ 15(1)
		Asmeninės erdvės turėjimas	2	„ <i><...> savo kambarįje</i> “ 10(1) „ <i><...> savo kambarį</i> “ 6(1)
Sesers, brolio turėjimas	3	Seserų neišskyrimas	1	„ <i>Mes su sese gyvename kartu</i> “ 12(2)
		Laiko leidimas su seserimi	1	„ <i>būnu su sese</i> “ 12(1)
		Brolio lankymas	1	„ <i>jeigu išleidžia, galiu eiti pas brolių</i> “ 13(1)
Globėjos globa	2	Globėjos turėjimas	1	„ <i>Aš turiu globėją Snieguolę</i> “ 3(1)
		Globėjos lankymas	1	„ <i><...> galiu eiti pas globėją</i> “ 3(2)
Identiteto raiška	2	Lygiavertiškumas pagal amžių	1	„ <i>nu ir kas, kad tu mažas ar didelis</i> “ 12(1)
		Vardo turėjimas	1	„ <i>Mes visi turim vardus</i> “ 3(1)
Santykiai su tėvais	3	Bendravimas su tėvais	2	„ <i>Nueiti pas tėvelius<...></i> “ 8(1) „ <i>galiu su tėveliais nuvažiuoti prie ežero</i> “ 8(2)
		Neturėjimas ryšių su tėvais	1	„ <i>Aš negaliu augti su mama, nes ji negali manes auginti</i> “ 3(1)

Be maitinimo, norint išgyventi būtina pastogė. Kategorijos „Gyvenamos vietos turėjimas“ turinys vaikų mažiau akcentuojamas. Juo vaikai atskleidžia savo suvokimą apie namus. Pažymima, jog vaikų globos namų ugdytiniai išskiria būstą, kaip savo kambario turėjimą ir gyvenimą globos namuose. Vaikai globos namus vadina savo namais („<...>einame namo<...>“, „<...> važiuoju atgal į vaikų globos namus kur gyvenu“). Dėmesys skiriamas asmeninės erdvės turėjimui ir jos svarbumo akcentavimui. („<...> savo kambaryje“, „<...> savo kambarį“).

Mažiausiai išreikštos kategorijos „Globėjos globa“, „Identiteto raiška“, „Santykiai su tėvais“. Vaikai iš globos namų, pažymi teisę turėti globėją („Aš turiu globėją Snieguolę“). Jiems svarbi galimybė bendrauti su savo globėjais, kurie neretai vaikams pakeičia tėvus („<...>galiu eiti pas globėją“). Kategorija „Identiteto raiška“ sudaryta iš dviejų subkategorijų: „Lygiavertiškumas pagal amžių“ ir „Vardo turėjimas“, kuri vaikų siejama su kiekvieno prigimtine teise į vardą („Mes visi turim vardus“). Egzistencinių teisių žinojimo raiškoje vaikams svarbiausia teisė yra pavalgyti (7 teiginiai).

21 lentelė

Vaikų globos namų ugdytinių socialinio dalyvavimo teisių žinojimas (N= 15)

Kategorija	Sk.	Subkategorija	Sk.	Teiginiai
Aplinkos pasirinkimas ir kaita	17	Buvimas lauke	11	„<...>lauke būname iki vakarienės“ 1(2) „<...> pareit iš lauko“ 6(2) „galiu išeiti į lauką“ 6(1) „Galiu eiti į lauką“ 8(1) „eiti į lauką“ 10(1) „einu į lauką“ 13(1) „po pietų einu į lauką“ 9(1) „eiti į lauką“ 12(1) „kiekvieną dieną būti lauke“ 15(1) „<...> išeiti<...> arba į lauką“ 3(1) „Turim spėt pareit iš lauko“ 6(1)
		Ėjimas į parduotuvę	2	„nueiti į parduotuvę“ 8(1) „jei einam į parduotuvę<...>“ 12(1)
		Ėjimas į miestą	2	„Jei mes išeiname į miestą<...>“ 1(1) „Mes galim išeiti į miestą“ 6(1) „galiu<...> eiti į miestsą“ 5(1)
		Ėjimas į biblioteką	1	„Iš bibliotekos pasiimti<...>“ 8(1)

21 lentelės tęsinys 58 puslapyje

21 lentelės tęsinys

Kategorija	Sk.	Subkategorija	Sk.	Teiginiai
Mėgstamos veiklos pasirinkimas	12	Bendravimas su kitos grupės vaikais	6	„<...> eiti į kitą grupę“ 12(1) „padaryti ką nors gero“ 7(1) „pasikalbėti su draugais“ 12(2) „<...> eiti pas klasiokus“ 8(1) „Aš turiu teisę <...> bendrauti<...>“ 2(1) „auklėtojai <...> tada mes pasikalbam“ 5(1)
		Užsiėmimai salėje	3	„einame į salę<...>“ 12(1) „<...> vėl į salę“ 8(1) „eiti į salę su kitais<...>“ 10(1)
		Gyvūnelių auginimas	1	„<...> patinka auginti gyvūnelius“ 8(1)
		Maisto gaminimas	1	„Kartais<...> patys verdam valgyti“ 10(1)
		Dalyvavimas diskotekoje	1	<...> padaro diskoteką“ 10(1)
Mokyklos lankymas	10	Ėjimas į mokyklą	6	„<...> eiti į mokyklą“ 2(1) „Ryte <...> važiuoju į mokyklą“ 8(1) „Ji yra <...> eiti į mokyklą“ 12(1) „lankyti mokyklą“ 11(1) „mokykloje“ 4(1) „mano teisės yra eiti į mokyklą“ 13(1)
		Grįžimas iš mokyklos	2	„Kai grįžtu iš mokyklos<...>“ 10(1) „grįžta iš mokyklos“ 11(2)
		Pašalinimas iš mokyklos	2	„Gali mesti iš tavo mokyklos“ 7(1) „po pamokų niekur neklaidžioti“ 8(1)
Popamokinės veiklos lankymas	6	Dalyvavimas popamokinėje veikloje	1	„Turiu teisę dalyvauti popamokinėje veikloje“ 2(1)
		Būrelių lankymas	5	„Aš lankau šokius“ 4(1) „Aš lankau muzikos mokyklą“ 2(1) „eiti į regbio treniruotę“ 7(1) „galiu lankyti būrelius“ 5(1) „galiu<...> lankyti dziudo“ 5(2)
Gerų darbų atlikimas	2		2	„padaryti gerus darbus“ 4(1) „teisė yra visada ką nors gero padaryti“ 13(1)

Vaiko teisė dalyvauti priimant su vaiko gyvenimu susijusius sprendimus apibrėžta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje. Socialinio dalyvavimo sąvoka apima ne tik vaiko veiklos pasirinkimo galimybes, bet ir žodžio, minties ir religijos laisvę. Tai teisė dalyvauti socialinėje erdvėje, išreiškiant savo nuomonę. Ši teisė apibūdinama tokiomis kategorijomis: „Mokyklos lankymas“, „Mėgstamos veiklos pasirinkimas“, „Aplinkos pasirinkimas ir kaita“, „Popamokinė veikla“ bei „Geri darbai“.

Labiausiai vaikai akcentuoja teisę pasirinkti dalyvavimo aplinką ir ją keisti. Tai rodo kategorijos „Aplinkos pasirinkimas ir kaita“ turinys. Vaikų globos namuose augančių vaikų socialinio dalyvavimo teisė priklauso nuo su jais dirbančių socialinių darbuotojų. Vaikų išskirtas aplinkos pasirinktinumas gana siauras ir ribotas. Labiausiai išryškinta subkategorija „Ėjimas į lauką“ (10 teiginių). Tai artimiausia vaiko aplinka, kurią jis dažniausiai ir pasirenka. Šią teisę vaikai labai gerai žino („<...> lauke būname iki vakarienės“, „galiu išeiti į lauką“). Dalyvavimą lauke vaikai pažymi kaip kasdieninę aplinką, kurioje jie dalyvauja („galime kiekvieną dieną būti lauke“). Subkategorijų „Ėjimas į biblioteką“, „Ėjimas į parduotuvę“ bei „Ėjimas į miestą“ prasminis turinys atskleidžia vaikams žinomą teisę, dalyvauti aplinkose, už vaikų globos namų ribų („Mes galim išeiti į miestą“, „eiti į parduotuvę“, „Iš bibliotekos pasiimti<...>“). Tokia veikla, kurioje vaikas gali dalyvauti savarankiškai, vaikų ypač akcentuojama.

Vaikai socialinio dalyvavimo teisę dažniausiai sieja su mėgstama veikla (žr. 21 lentelė). Dalyvavimo teisė apima ir apsisprendimo laisvę. Vaikas turi teisę pasirinkti sau mėgstamą veiklą. Kategorijos „Mėgstamos veiklos pasirinkimas“ turinys rodo, jog vaikų dalyvavimas apima bendravimą su kitos grupės vaikais (subkategorija). Vaikai žino, jog gali lankytis vieni pas kitus, bendrauti („<...> eiti į kitą grupę“, „pasikalbėti su draugais“). Vaikų globos namuose ugdytinių veikla neapsiriboja vien tik uždara erdve - grupe. Vaikų akcentuojamas dalyvavimas sportinėje veikloje, sporto salėje („einame į salę<...>“ „<...> vėl į salę“). Subkategorijos „Užsiėmimai salėje“ prasminis turinys parodo, jog vaikams žinoma ir svarbi sportinė veikla, kurioje jie aktyviai dalyvauja.

Vaikai tarp dalyvavimo teisių žinojimo nurodo teisę lankyti mokyklą. Ši teisė atskleidžiama per kategorija „Mokyklos lankymas“ turinį, kuris apima vaiko dalyvavimo teisę ugdymo erdvėje. Vaikas turi teisę lankyti mokyklą ir būti jos pilnaverčiu nariu („lankyti mokyklą“, „mano teisės yra eiti į mokyklą“). Vaikų egzistencinių teisių žiniomis „Mokyklos lankymas“ skirstomas į ėjimą į mokyklą ir grįžimą iš jos („mano teisės yra eiti į mokyklą“, „Kai grįžtu iš mokyklos<...>“). Taip pat vaikai pažymi, jog mokyklos nelankymas turi neigiamų pasekmių: teisę pašalinti juos iš mokyklos („Gali mesti iš tavo mokyklos“).

Vienas iš variantų vaiko dalyvavimo socialinėje erdvėje yra popamokinė veikla. Tai labai svarbi mokinių užimtumo sritis, suteikianti galimybes atsiskleisti jų gabumams. Vaikų globos namų vaikai mažai akcentuoja popamokinės veiklos lankymą. Neretai popamokinė veikla nustumama į antrą planą, jai paliekamas tik laisvalaikio užimtumo vaidmuo. Visa tai apibūdinama subkategorija „būrelių lankymas“ („Aš lankau šokius“, „Aš lankau muzikos mokyklą“, „eiti į regbio treniruotę“). Vaikai vertindami savo teisių žinojimą, socialinio dalyvavimo teisių raiškoje mažai skyrė dėmesio galimai popamokinės veiklos įvairovei dėl mažo būrelių lankymo skaičiaus (3 teiginiai).

Tinkamo ir teisingo elgesio vertinimas svarbus vaiko teisių ir pareigų suvokimui. Vaikai gerų darbų atlikimą, supranta kaip vieną iš jų teisių („*teisė yra visada ką nors gero padaryti*“).

Vaikų globos namų ugdytinių socialinio dalyvavimo teisių kategorijos (žr. 21 lentelė) atskleidžia, jog šių vaikų žinios apie dalyvavimo teises yra gana skurdžios. Vaikai nepaminėjo teisės išreikšti savo nuomonę ir minčių laisvės, kuri yra ypač svarbi suaugusiojo santykiams su vaiku. Dažnai vaikų, augančių globos institucijose, nuomonės pasisakymas yra tik iš dalies išreikštas ir daug priklausomas nuo suaugusiojo vertinimo. Galima daryti prielaidą, jog neišskirtos teisės į minties ir nuomonės laisvę, rodo šių vaikų santykį su suaugusiaisiais. Neretai vaikai siekdami palankaus suaugusiosiojo įvertinimo, priima jų nuomonę, kaip teisingiausią, neišreikšdami savosios.

22 lentelė

Vaikų globos namų ugdytinių teisių į raidą žinojimas (N=15)

Kategorija	Sk.	Subkategorija	Sk.	Teiginiai
Laisvalaikio pasirinkimo galimybės	51	Galimybė žaisti	8	„ <i>einu žaisti</i> “8(1) „ <i>žaisti</i> “13(1) „ <i>einu pažaisiti su <..></i> 15(1) „ <i><...> žaisti su tuo gyvūneliu</i> 8(2) „ <i><...> galiu žaisti</i> “6(1) „ <i>žaisti su visais</i> “5(1) „ <i>Grupėj mes galim žaisti</i> “14(1) „ <i>Pažaisti<...></i> “9(1)
		TV žiūrėjimas	7	„ <i>ilgiau žiūrėti televizorių</i> “7(1) „ <i>per tą laiką žiūrėčiau televizorių</i> “ 7(2) „ <i>žiūrėti televizorių rytais, dienomis ir vakarais</i> “ 12(1) „ <i>einam žiūrėti televizorių</i> “14(1) „ <i>Po pietų vėl einu žiūrėti televizorių</i> “14(2) „ <i>truputį pažiūriu televizorių</i> “15(1) „ <i>kai aš žiūriu televizorių</i> “4(1)
		Piešimas	6	„ <i>piešti</i> “5(1) „ <i>mėgstu ką nors papiešti</i> “ 12(1) „ <i>nupiešti ką nors smagaus</i> “ 12(2) „ <i>piešti</i> “8(1) „ <i>piešti</i> “ 10(1) „ <i>piešti</i> “6(1)
		Skaitymas	5	„ <i>skaityti knygą</i> “ 12(1) „ <i>skaityti ką nors</i> “ 6(1) „ <i>skaityti</i> “5(1) „ <i>skaityti</i> “8(1) „ <i><...>skaitau knygą,tai<...></i> “4(1)
		Dainavimas	5	„ <i>Padainuoti</i> “ 12(2) „ <i>Ką mes veiktume be dainavimo</i> “ 12(3) „ <i>dainuoti</i> “ 8(1) „ <i>dainuoti patinka</i> “7(1) „ <i>Dainuoti arba dar ko nors</i> “ 12(1)

22 lentelės tęsinys 61 puslapyje

22 lentelės tęsinys

Kategorija	Sk.	Subkategorija	Sk.	Teiginiai
Laisvalaikio pasirinkimo galimybės		Laikas prie kompiuterio	4	„<...> prie kompiuterio<...>“1(1) „Kai <...> galiu sėsti prie kompo“15(1) „sėdėti prie kompo“ 11(1) „<...> galiu pusvalandį pažaisti prie kompiuterio“6(1)
		Šokiai	3	„Kartais einu į salę šokti“1(1) „man labai patinka šokti“1(2) „pašokti“ 12(1)
		Fizinė veikla	3	„važiuoti dviračiu“8(1) „sportuoti“15(1) „galiu <...> pasportuoti“ 10(1)
		Techninė veikla	5	„<...> daryti visokius darbelius su auklėtoja“ 10(2) „patinka siuvinėti“ 10(1) „<...> galim daryti darbelį“5(1) „galiu nerti“5(1) „<...>megzti“5(2)
		Miegas po pamokų	3	po pamokų galiu <...> arba gulėti“ 10(1) „eiti miegoti“12(1) „galiu gulėti“ 13(1)
		Muzikos klausymas	1	„klaustyti magės“ 10(1)
		Pasivaikščiavimo	1	„eiti pasivaikščioti“ 8(1)
Bendravimo su kitais vaikais galimybė	10	Draugų turėjimas	6	„nueinu pas draugus“15(1) „eiti<...> su kitais“ „<...>su draugais“ 2(1) „Pas draugus <...>“ 10(1) „<...> turėti daug draugų“5(1) „Dar turiu teisę turėti draugų“3(1)
		Galimybė bendrauti su kitos lyties vaikais	2	„einu <...> su Justinu“15(1) „būnu su mergaitėm <...>“12(1)
		Geriausio draugo turėjimas	1	„Mano geriausias draugas Mindaugas<...>mes visada kartu“3(1)
		Buvimas ir bendravimas su bendraamžiais	1	„Aš turiu teisę būti su bendraamžiais ir bendrauti<...>“3(1)
Ugdymas	7	Galimybė mokytis	6	„Mano teisė yra mokintis“1(1) „<...>aš tai pat turiu teisę mokytis“6(1) „Man patinka teisė mokytis“ 3(1) „<...>, kad galiu mokytis“12(1) „<...> mokytis“2(1) „<...> teisė yra mokytis“7(1)
		Teisių mokymas	1	„Mes ir susipažinome <...> ten buvo parašytos teisės ir pareigos“ 9(1)

Vaikų globos namų ugdytinių teisės į raidą žinojimo prasmė (žr. 22 lentelę) labiau siejasi su vaiko patirtima, kuri atskleidžiama per tokias kategorijas kaip „ugdymas“, „bendravimimo galimybė“, „laisvalaikio pasirinkimas“. Teisė gyventi ir vystytis – prigimtinė žmogaus teisė. Vaikų globos namų ugdytinių teisė gyventi neišskiriama kategorijose. Šios teisės žinojimas neatsiskleidė vaikų rašinėliuose. Galima daryti prielaidą, jog šios teisės egzistavimas vaikams yra kaip savaime suprantamas dalykas. Ryškiausia kategorija - „Laisvalaikio ir poilsio galimybės“ (38 teiginiai), susidedanti iš tokių subkategorijų kaip „Galimybė žaisti“, „Dainavimas“, „Fizinė veikla“, „Šokiai“, „Laikas prie kompiuterio“, „Piešimas“. Iš viso pateikiami 51 teiginys susijęs su laisvalaikio pasirinkimo galimybėmis. Tai rodo, jog teisės į laisvalaikio galimybes vaikai žino labai gerai.

Laisvalaikis gali būti tinkamai organizuotas įvairiais būdais ir veiklos sritimis – žaidimais, darbu, sportu, bendravimu, menu. Vaikų vystymosi teisių žinojimas akcentuojamas ties šiomis laisvalaikio sričių pasirinkimo subkategorijomis „Galimybė žaisti“, „Laikas prie kompiuterio“, „piešimas“, „TV žiūrėjimas“.

Labiausiai tarp dalyvavimo teisių, vaikai akcentuoja žinantys teisę žaisti (žr. ..lentelė). Vaiko vaikystė neatsiejama nuo žaidimų. Žaisdamas vaikas mokosi pažinti jį supantį pasaulį. Teisė žaisti atskleista subkategorija „galimybė žaisti“, kurios turinys rodo, jog daugelis vaikų žino, jog vaikai turi galimybę žaisti („*Grupėj mes galim žaisti*“, „*galiu žaisti*“).

Taip pat išskiriama subkategorija „dainavimas“, kuri rodo, jog vaikai gali dainuoti ir žino, jog tai daryti jiems leidžiama („*Ką mes veiktume be dainavimo*“). Šiaulių vaikų globos namuose yra choro ir gitaros būreliai, kuriuos vaikai noriai lanko. Viena svarbiausių vaiko teisių į raidą yra teisė į poilsį. Mažai išryškinta. Poilsis yra būtinas po kiekvieno darbo proceso: pamokų ar namų ruošos. Kategorijos „poilsio turėjimas“ rodo, jog vaikai teisę į poilsį žino miegojimo ir gulėjimo prasmėje. Išskirtas poilsis po pamokų: („*eiti miegoti*“, „*galiu gulėti*“).

Vaikų globos namuose teisė į laisvalaikį grindžiama pasyviais laiko leidimo būdais. Subkategorijos „Laikas prie kompiuterio“ prasminis turinys atskleidžia vaikų vieną iš laisvalaikio praleidimo formų, kuria vaikai, augantys globos namuose dažniausiai renkasi ir žino („*<...>sėdžiu prie kompiuterio<...>*“, „*Kai <...>galiu sėsti prie kompo*“, „*galim <...>sėdėti prie kompo*“). Subkategorijos „TV žiūrėjimas“ turinys parodė vaikų pasirinkimą leisti laisvalaikį pasyvia praleidimo forma, kuri yra gan populiari tarp vaikų („*Po pietų vėl einu žiūrėti televizorių*“, „*žiūrėti televizorių rytais, dienomis ir vakarais*“). Subkategorijos „piešimas“ prasminis turinys rodo, jog vaikai piešimą priskiria vienai iš jiems galimų laisvalaikio pasirinkimo formų („*piešti*“, „*mėgstu ką nors papiešti*“).

Kategorijos „Bendravimo su draugais galimybė“ turinys akcentuojamas ties vaiko galimybe turėti draugų ir ir jų tarpusavio bendravimu. Vaikams ypač svarbūs yra draugai. Teisės

turėti draugą žinojimą vaikai atskleidžia subkategorija „draugų turėjimas“ - jos turinį vaikai įprasmina, galėdami palaikyti ryšius „*nueinu pas draugus*“, „*galiu būti su draugais*“. Šiame kontekste išryškina partnerio lyties reikšmę („*einu <...> su Justinu*“, „*būnu su mergaitėm <...>*“). Tai rodo, jog vaikams teisė turėti draugą, pasirenkama ir pagal lyties aspektą. Vaikai žino, jog tarp visų turimų draugų galima turėti vieną – geriausią draugą („*Mano geriausias draugas Mindaugas<...>mes visada kartu*“³⁽²⁾)

Kategorija „ugdymas“ mažiausiai išryškinta tarp vaikų socialinio dalyvavimo teisių žinojimo. Pats ugdymas yra ypač svarbi asmenybės formavimosi sąlyga. Vaiko teisė ugdytis apibūdinama subkategorijomis: „galimybė mokytis“, „teisių mokymas“. Lietuvoje kol kas mokslas mokyklose yra nemokamas. Subkategorijos „galimybė mokytis“ turinys akcentuoja, jog vaikai žino teisę mokytis („*<...>, kad galiu mokytis*“, „*<...> teisė yra mokytis*“).

23 lentelė

Vaiko nuosavybės ir apsaugos teisių žinojimas (N= 15)

Kategorija	Skaičius	Teiginiai
Materialinis turtas	6	„ <i>man mokytoja padovanojo gėlę</i> “ ⁵⁽¹⁾ „ <i>gavome pasiekimų knygelę</i> “ ⁹⁽¹⁾ „ <i><...>savo magės</i> “ ¹⁰⁽²⁾ „ <i>turim<...> su savo indais</i> “ ¹⁰⁽¹⁾ „ <i>sau rūbus pirkti <...> su auklėtoja</i> “ ¹²⁽¹⁾ „ <i>rūbus <...> išsireнку pas Aldutę</i> “ ¹²⁽²⁾
Apsauga nuo smurto	4	„ <i><...> būti nemušamas</i> “ ¹³⁽¹⁾ „ <i>Manęs niekas negali mušti</i> “ ³⁽¹⁾ „ <i>Ir manęs negali mušti</i> “ ⁵⁽¹⁾ „ <i>Jei aš nieko nedarau, ir kitas negali muštis</i> “ ¹⁰⁽¹⁾
Pinigų taupymas	1	„ <i>susitaupau<...> galiu nusipirkti,ką noriu</i> “ ¹²⁽¹⁾
Galimybė sulaukti pagalbos	1	„ <i>auklėtojos mums padeda visada</i> “ ¹⁰⁽¹⁾
Saugumo jausmo užtikrinimas	1	„ <i>nereikia nieko bijoti</i> “ ¹²⁽¹⁾

Vaiko teisę į apsaugą (žr. 23 lentelė) ir galimybę turėti savo daiktus (nuosavybę) galima įvardyti per tokias kategorijas kaip: „Materialinis turtas“, „Galimybė sulaukti pagalbos“, „Pinigų taupymas“, „Apsauga nuo smurto“, „Saugumo jausmo užtikrinimas“. Vaikas turi teisę turėti ta tikrus materialinius daiktus bei autorines teises į savo kūrybos darbus. Vaikui, augančiam globos namuose, ypač svarbu turėti savo asmeninių daiktų. Tai atskleidžia kategorija „Materialinis turtas“, kurios prasminis turinys rodo, jog vaikų globos namuose vaikai taip pat turi asmeninių daiktų. Vaikai pažymi, jog visų pirma daiktų turėjimas sugretinamas su vaiko apranga („*sau rūbus pirkti <...> su auklėtoja*“). Taip pat vaikai akcentuoja teisę į dovanas („*man mokytoja padovanojo gėlę*“, „*gavome pasiekimų knygelę*“). Kad žmogus vystytųsi kaip harmoninga

asmenybė, jam nuo vaikystės svarbu saugi aplinka ir tinkamai patenkinti poreikiai. Vaikų patiriamas smurtas visada turi neigiamų pasekmių vaiko raidai. Kategorijos „apsauga nuo smurto“ turinys rodo, jog vaikų globos namų ugdytiniai žino, savo teisę būti apsaugotam nuo smurto („*Manęs niekas negali mušti*“, „*Ir manęs negali mušti*“).

Mažiausiai akcentuojamos kategorijos „Pinigų taupymas“, „Galimybė sulaukti pagalbos“ ir „Saugumas“. „Pinigų taupymas“ prasminis turinys parodo, jog vaikams nesvetimas pinigų vertinimas („*susitaupau<...> galiu nusipirkti, ką noriu*“). Beveik neatskleistas kategorijos „Galimybė sulaukti pagalbos“ prasminis turinys („*auklėtojos mums padeda visada*“). Tai rodo, jog vaikai nepakankamai žino, kur ir į ką gali kreiptis pagalbos. Auklėtojos akcentuojamos, kaip vaiko artimiausias žmogus, kuris bet kada padeda jam. Vaikams trūksta žinių apie teisę į kitų pagalbą.

24 lentelė

Vaikų globos namų ugdytinių teisių vertinimas (N= 15)

Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Skaičius	Teiginių ištraukos
Teisių žinojimo būtinumas	14	Teisių svarbumas vaikams	5	„<...> svarbios kaip ir teisės“ 2(1) „Visos vaikų teisės yra svarbios<...>“ 4(1) „Man jos patinka ir iki dabar“ 9(1) „šios teisės<...> svarbios“ 8(1) „man svarbios<...> ir teisės“ 12(1)
		Būtinumas nepamiršti teisių	5	„<...> tada visi nepamirštume“ 2(1) „Aš stengiuosi nepamiršti jų <...>“ 12(1) „Kiti vaikai pamiršta“ 4(2) „svarbu nepamiršti“ 3(1) „mes pasirašėm parašą, kad nepamirštume“ 5(1) „Svarbu nepamiršti“ 13(1)
		Turimos žinios	4	„aš žinau teises“ 11(1) „<...>, kad aš žinau visas teises <...>“ 6(1) „<...> žinau jau seniai“ 2(1) „Pas mus visi vaikai žino savo teises“ 4(1)
Teisių reikalingumas	6	Reikalingumas žinoti teises	4	„<...> teises reikia žinoti<...>“ 4(2) „<...> reikia žinoti savo teises“ 6(2) „visas teises vaikai turi žinoti<...>“ 7(1) „todėl reikia žinoti savo teises<...>“ 5(1)
		Reikalingumas turėti teises	2	„teisės vaikams yra tikrai reikalingos“ 11(1) „visiems vaikams reikalingos teisės“ 12(1)

Teisės garantuoja žmogaus dvasinę raidą, padeda jam tapti naudingą ekonominės, socialinės ir kultūrinės visuomenės dalyviu. Vaikai iš globos namų teises žymi kaip būtinas ir reikšmingas vaikui. Vaikų teisių vertinimas kategorizuojamas kategorijomis: „Teisių žinojimo būtinumas“ bei „Teisių reikalingumas“ (žr. 24 lentelė). Kategorija „Teisių žinojimo būtinumas“ atskleidžia, kad vaikai žino ir supranta teisių svarbą. Subkategorijos „Teisių svarbumas vaikams“ prasminis turinys atskleidžia, jog teisės yra svarbios vaikams. („<...> svarbios kaip ir teisės“,

„Visos vaikų teisės yra svarbios<...>“). Kategoriją „Teisių žinojimo būtinumas“ konkretinama subkategorija „Būtinumas nepamiršti teisių“, kurios turinys rodo, kad vaikams teisių žinojimas yra svarbus. Vaikų pastangos nepamiršti teisių („Aš stengiuosi jų nepamiršti<...>“, „svarbu nepamiršti) liudija, jog jos iš tiesų vaikams suprantamas teisių svarbumas ir būtinumas jas žinoti. Vaikai skatinami būti atsakingais už savo teises ir aktyviais teisių žinovais („mes pasirašėm parašą, kad nepamirštume“).

Vaikams ypač svarbios jau turimos žinios apie teises. Subkategorija „Turimos žinios“ rodo vaikų teisinio išprusimo vertinimą jų akimis. Vaikų subjektyvus vertinimas apie jų turimas teisių žinojimą pakankamai aukštas, pabrėžiamas visuminis teisių žinojimas („<...>,kad aš žinau visas teises“, „Pas mus visi vaikai žino savo teises“).

Kategorija „teisių reikalingumas“ turinys akcentuoja, kad vaikai supranta, jog teisės yra reikalingos („teisės vaikams yra tikrai reikalingos“, „visiems vaikams reikalingos teisės). Vaikai supranta teisių vienovę visiems vaikams. Teisių reikalingumas orientuotas į vaikų žinojimą apie jas („<...> teises reikia žinoti<...>“, „<...>reikia žinoti savo teises“), tačiau, kodėl vaikai taip galvoja, neįvardija.

25 lentelė

Vaikų informacijos apie teises ir pareigas šaltiniai (N= 15)

Kategorija	Skaičius	Teiginių ištraukos
Auklėtojos	7	„<...>man pasako auklėtojos“3(1) „<...> primena auklėtojos“4(1) „Mane išmokė auklėtoja<...>“4(2) „<...>iš auklėtojų dar“14(1) „Mus moko auklėtojos“15(1) „auklėtoja“ 13(1) „iš auklėtojos dar“ 8(1)
Giminės	7	„iš brolio“11(1) „iš mamos“11(2) „iš tėtės“ 11(3) „iš močiucių“ 11(4) „iš senelio“ 11(5) „iš kaimynų“ 11(6) „iš artimųjų“ 11(7)
Mokytojos	6	„<...> išmokau jas mokykloje“2(1) „sužinau mokykloje“ 12(1) „<...>mokytojos mokykloje“15(1) „mokytoja mum pasakojo apie jas“ 13(1)
Kiti	4	„<...> iš draugų“ 12(1) „iš suaugusių žmonių“ 7(1) „direktorius yra sakęs“15(1) „mes turim plakatą“ 4(1) „Grupė“ 13(1) „pasiekimų knygelėj as turiu<...>“13(2)
Televizija	1	„reklama“ 8(1) „Per TV galima sužinoti daug“ 8(2)

Šeimoje augančiam vaikui, pirmąsias žinias apie teises ir pareigas perduoda tėvai – tai jų pareiga. Tačiau vaikai, augantys, globos namuose, yra priverstinai atskirti nuo tėvų. Informacijos apie teises ir pareigas šaltiniais tampa artimiausia jų aplinka ir jos dalyviai (žr. 25 lentelė). Kategorijos „auklėtojos“ turinys rodo, jog globos namuose augančio vaiko artimiausiu žmogumi tampa jo auklėtoja, kuri ne tik vaiką globoja, saugo, bet ir moko („<...> primena auklėtojos“, „Mane išmokė auklėtoja<...>“). Vaikų teisių ir pareigų aiškinimas yra neatsiejama vaiko auklėjimo ir ugdymo dalis. Vaikai turi mokėti suprasti savo teises ir mokėti jas ginti. Kategorijos „giminės“ turinys akcentuoja, jog informacijos šaltiniais apie teises ir pareigas vaikams tampa ne tik auklėtojos, bet kiti artimi suaugę žmonės („<...> išmokau jas mokykloje“, „mokytoja mum pasakojo apie jas“). Kategorijos „mokytojos“ vaikų teisių žinojimo prasminis turinys mažai akcentuojamas. Auklėtojos tampa pirminiu vaikų, augančių globos namuose informacijos šaltiniu.

Nereikšmingas kategorijos „Televizija“ turinys. Vaikai pažymi, jog informacijos apie teises ir pareigas gauna ir per televiziją („Per TV galima sužinoti daug“).

Vaikų rašinėliai atskleidžia, jog vaikams teisių ir pareigų informacijos šaltiniais tampa jiems artimiausia aplinka ir žmonės. Gana menkai išryškintas mokytojos vaidmuo – kaip informacijos sklaidėjos.

26 lentelė

Vaikų globos namų ugdytinių pasiūlymai vaiko teisių ir pareigų žinojimo situacijos gerinimui (N= 15)

Kategorija	Skaičius	Teiginiai
Suaugusių informacijos perteikimas	2	<...> turi klausyti suaugusių ir tada viską žinos“ 7(1) „klausyti auklėtojų, kai kalba apie teises“ 7(2)
Televizijos žiūrėjimas	1	„per TV galima daug sužinoti“ 8(1)
Vizualinė medžiaga	1	„<...> reikia plakato grupėje“ 2(1)

Siekiant gerinti vaiko teisių ir pareigų žinojimo situaciją, svarbu atsižvelgti ne tik į suaugusiųjų idėjas, bet ir pačių vaikų siūlomas priemones (žr. 26 lentelė). Vaikų globos namų ugdytiniai mažai akcentuoja galimybę patiems kurti ir siūlyti priemones, vaiko teisių ir pareigų žinojimo situacijos gerinimui. Išskiriamos trys kategorijos: „Vizualinė medžiaga“, „Televizijos žiūrėjimas“, „Suaugusių informacijos klausymas“. Vaikai pažymi suaugusiųjų klausymo svarbumą ne tik teisių mokymo kontekste, bet ir siekiant daugiau žinių („<...> turi klausyti suaugusių ir tada viską žinos“, „klausyti auklėtojų, kai kalba apie teises). Kategorijos „Vizualinė medžiaga“ turinys rodo, jog vaikai mielai rinktųsi informacijos priemones, kurios

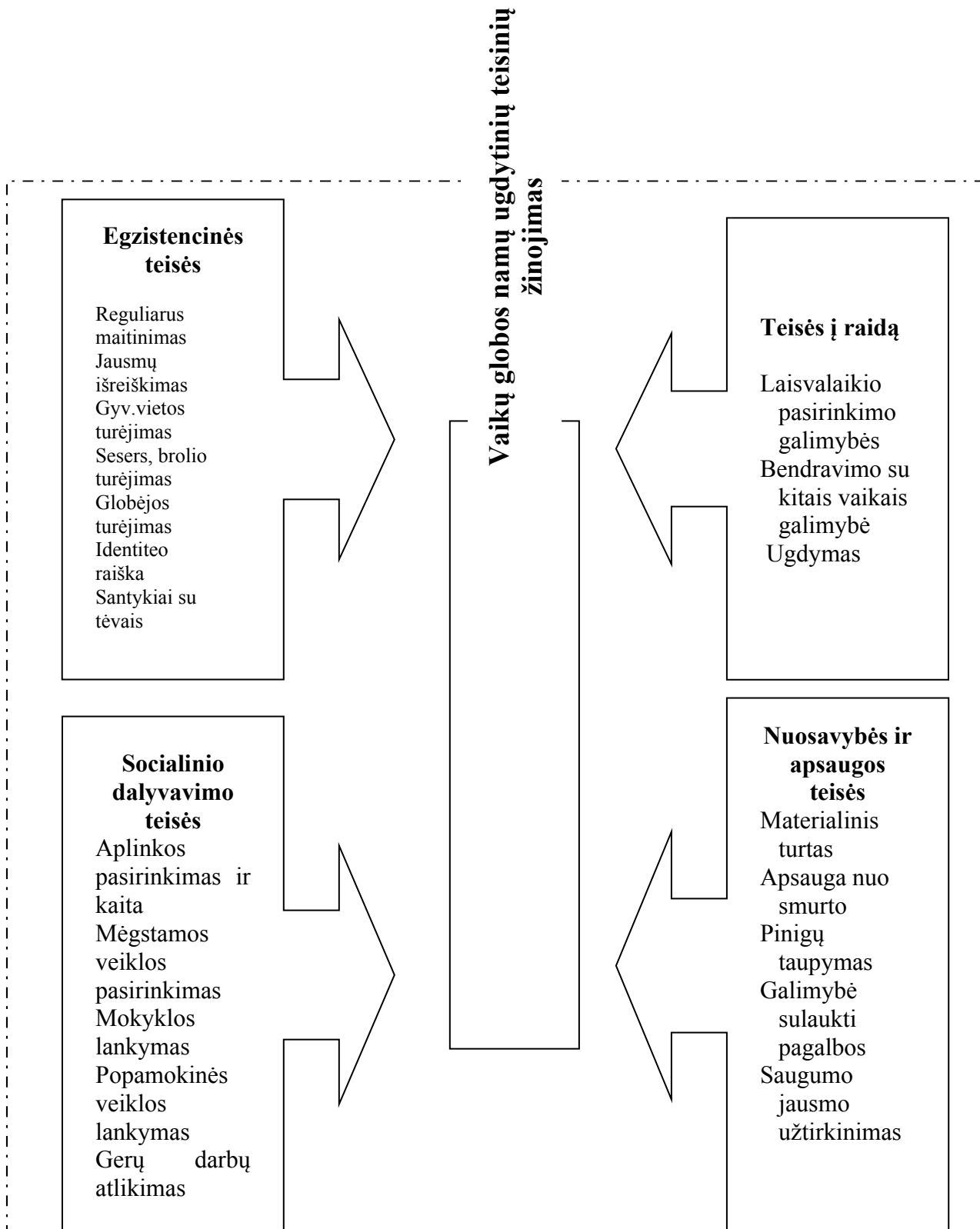
būtų pateikiamos vizualine forma („<...> reikia plakato grupėje“). Kategorijos „Televizija“ turinys, mažai išryškina televizijos galimų priemonių panaudojimą („per TV galima daug sužinoti“). Vaikai pažymi televiziją, kaip gausios informacijos teikimo šaltinį (abstraktus požiūris).

27 lentelė

Taikytos priemonės vaikams teisių ir pareigų žinojimo situacijos gerinimui (N=15)

Kategorija	Skaičius	Teiginiai
Priemonės	5	<p>„<...> mes vaidiname teises“ 3(1)</p> <p>„<...> kai mes kalbamės ir kai žaidžiam“ 4(1)</p> <p>„pasiekimų knygelės“ 9(1)</p> <p>„<...> turim teisės ant sienos“ 5(1)</p> <p>„<...> turim plakatą ant sienos“ 4 (1)</p>

Labai svarbu, jog vaikų teisių mokymas vyktų įvairiomis formomis ir būtų orientuotas į vaiką. Vaikai lengviau įsimena, kai informacija pateikiama ne tik verbaline išraiška, bet ir kitomis priemonėmis. Kategorijos „Priemonės“ turinys rodo (žr.27 lentelė), jog vaikų globos namų ugdytinių teisių žinojimui taikomos priemonė yra gana įvairios, tačiau mažai reikalaujančios vaikų aktyvumo. Teisių mokymo procese vaikai yra pasyvūs dalyviai. Išskirti vaidinimai, bei plakato turėjimas grupėje („<...> mes vaidiname teises“, „<...> turim plakatą ant sienos“). Tai rodo, jog vaikai dažniau gauna teorinių žinių, nei praktinių užsiėmimų.

4 pav. Vaikų globos namų ugdytinių teisinis išprusimas teisių žinojimo kontekste

Saugi vaikystė yra pamatas, ant kurio vėliau statomas gyvenimas. Nuo pirmųjų dienų vaikas mokosi pasitikėti savimi ir kitais, ugdomi jo iniciatyvumas.

Vaikų rašinėliuose tema „Visi vaikai turi teisių ir pareigų – aš taip pat“ teisių žinojimas išskirtas remiantis JT Vaiko teisių konvencijos principais: egzistencinės, socialinio dalyvavimo, teisės į raidą, nuosavybės ir apsaugos teisės (žr. 4 paveikslas). Galima teigti, jog geriausiai vaikai žino ir labiausiai akcentuoja egzistencines teises (*reguliarus maitinimas, jausmų išsakymas, globėjai*), tačiau mažiau išryškintas apsaugos nuo smurto, nuosavybės bei teisės į raidą žinojimas. Atskleistas vaikų globos namų ugdytinių teisių į laisvalaikį bei bendravimą žinojimo nepakankamumas, kuris sąlygoja vaiko tolimesnę ingeraciją į visuomenę.

3.3.2. Pareigų žinojimas

Vaikai kaip ypač vertas dėmesio pareigas nurodo pagarbą kitam ir pareigą mokytis. Aptarsime, kokias asmenines pareigas vaikai žino, kurias iš jų labiausiai akcentuoja. Kategorijų grupės ir pateikti teiginiai rodo, kad vaikų asmeninės pareigų žinojimas siejamas su švara ir higiena.

28 lentelė

Vaikų globos namų ugdytinių asmeninių pareigų žinojimas (N= 15)

Kategorija	Skaičius	Teiginiai
Tvarkos palaikymas	11	<p>„persirengiu“ 12(1) „pasikloti lovą“ 4(1) „susilankstau rūbus“ 12(2) „pasikloju lovą“ 15(1) „klotis lovą<...>“ 15(2) „po salės klotis lovą“ 15(3) „rūbus spintoj sutvarkom“ 10(1) „pavalgius susitvarkyti savo vietą“ 2(1) „susitvarkyti savo vietą“ 5(1) „skaitau<...> padėti į vietą“ 4(1) „viską susutvarkęs“ 13(1)</p>
Higienos laikymasis	8	<p>„nusipraust nepamiršt“ 6(1) „eiti vakare, ryte praustis“ 11(1) „kai atsikeliu<...>nusiprausiu“ 12(1) „einame praustis“ 15(1) „ aš ryte<...>einu nusiprausti“ 15(2) „nusiprausk“ 8(1) „Nusiprausiu“ 15(1) „patys<...> maudomės“ 10(1)</p>
Savarankiškas skalbimas	2	<p>„turim išsiplaut kojines“ 6(1) „patys skalbiamės<...>“ 10(1)</p>

Pirmiausiai pareigos atlikimas turi būti ugdomas artimiausioje aplinkoje, kurioje vaikas auga. Ryškiausia kategorija – „Tvarkos palaikymas“, rodo, jog vaikų globos namuose vaikai ypač gerai žino pareigą susitvarkyti savo daiktus. Tačiau šios pareigos syra pagrįstos suaugusiųjų nurodymais, o ne vaiko sąmoningu pasirinkimu. Namuose augančiam vaikui neretai nereikia tvarkytis, nes tai už jį padaro tėvai. Globos namuose svarbiausia vaikui palaikyti tvarką aplink save. Tvarkymasis – viena iš asmeninių pareigų, kuria vaikai puikiai žino („*susilankstau rūbus*“ „*pasikloju lovą*“, „*klotis lovą<...>*“, „*po salės klotis lovą*“, „*rūbus spintoj sutvarkom*“).

Su asmeninėmis pareigomis artimai siejasi higienos laikymosi pareiga. Nuo mažų dienų vaikai yra mokomi pasirūpinti savo higiena. Vaikai pažymi pareigos praustis žinojimą („*nusipraust nepamiršt*“, „*eiti vakare ryte praustis*“, „*kai atsikeliu<...>nusiprausiu*“).

Mažiausiai reikšmingas kategorijos „Skalbimas“ turinys, rodo, jog vaikai mažai turi rūbų skalbimo įgūdžių ir mažai akcentuoja šią pareigą. Vaikų globos namuose kiekviena grupė turi skalbimo mašinas, tačiau patys vaikai jomis nesinaudoja. Kiekvieną vakarą vaikai turi pareigą išsiplauti savo kojines, tačiau šios pareigos žinojimas nebuvo akcentuojamas pačių vaikų (vienas teiginys)- dar viena pareiga, kurią akcentuoja suaugusieji, tačiau ne patys vaikai.

29 lentelė

Vaikų globos namų ugdytinių ugdymo(si) pareigų žinojimas (N= 15)

Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
Pareiga mokyti mokykloje	25	Pastangos mokyti	8	„<...> jei kruopščiai mokysiuos“ 5(1) „<...>stegtis mokyti“ 7(1) „ reikia mokyti“ 10(1) „mokyti“ 7(1) „mokykloje turiu mokyti“ 4(1) „svarbiausia pareiga yra mokyti“ 2(3) „svarbu gerai mokyti“ 6(1)
		Mokyklos lankymas	7	„pareiga eiti į mokyklą“ 11(1) „nevéluoti į mokyklą“ 2(1) „lankau mokyklą normaliai“ 11(2) „paskui einu ruošti pamokas“7(1) “eiti įmokyklą”2(1) „po pamokų<...>“8(1) „kai pasibaigia pamokos“1(1)
		Rezultatų siekimas	5	„stengiuos mokyti“ 5(2) „<...>gerai mokyti“ 2(1) „gerai mokintis“ 11(1) „svarbiausios pareigos<...> gerai mokyti“ „gerai mokyti“ 8(1)
		Privalomas mokymasis	3	„reikia eiti į mokyklą, nes tai yra privaloma“8(1) „turiu lankyti mokyklą“11(1)

				„<...> yra turiu eiti į mokyklą“ 12(1)
		Priemonių turėjimas	2	„<...> turėti visas priemones“ 2(2) „neužmiršti priemonių“ 8(2)
		Teisių ir pareigų mokymasis	1	„vaikai turi mokytis teisių ir pareigų“ 6(1)

29 lentelės tęsinys 71 puslapyje

29 lentelės tęsinys

Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
Pamokų ruošia	15	Namų darbų atlikimas	12	„ruošti pamokas“ 4(1) „<...> kai paruošiam pamokas“ 6(1) „turi eit ruošti pamokas“ 6(2) „daryti namų darbus“ 11(1) „<...>einame ruošti namų darbus“ 1(1) „tingiu ruošti namų darbus“ 1(2) „turi padaryti namų darbus“ 12(1) „visada atlieku namų darbus“ 11(2) „atlik namų darbus“ 8(1) „paruošus pamokas“ 13(1) „po pamokų ruošos“ 15(1) „paskui einu ruošti pamokas“ 13(1)
		Laisvalaikio kaitaliojimas su pamokų ruošia	2	„padaro diskoteką, kai paruošiam pamokas“ 10(1) „Jei nori eiti į lauką, tai turi padaryti pamokas“ 8(1)
		Savalaikis pamokų ruošos atlikimas	1	„kiekvieną dieną padaryti namų darbus“ 8(1)
Sporto treniruočių ir repeticijų lankymas	2	Repeticijų lankymas	1	„visada einu į repeticijas“ 4(1)
		Treniruočių lankymas	1	„mano pareiga yra eiti į regbio treniruotes“ 13(1)

Vaikų globos namų ugdytinių ugdymo(si) pareigų žinojimą galima įvardyti per tokias kategorijas: „Pareiga mokytis mokykloje“, „Pamokų ruošia“ bei „Sporto treniruočių ir repeticijų lankymas“. Kategorijos „Pareiga mokytis mokykloje“ turinį konkretina subkategorija „Pastangos mokytis“. Dažnai vaikų globos namų ugdytiniai pasižymi maža motyvacija mokytis ir žemais mokslo rezultatų pasiekimais. Tačiau rašiniuose labiausiai vaikai akcentuoja, jog mokytis reikia stengtis („<...> stegtis mokytis“, „reikia mokytis“, „svarbiausia pareiga yra mokytis“, „svarbu

gerai mokytis“). Vaikai kaip pareigą akcentuoja gerą mokymąsi. Mokyklos lankymas ir pastangos mokytis atspindi mokymosi rezultatus. Subkategorijos „Rezultatų siekimas“ turinys rodo, jog vaiko pareiga mokytis siejama ne tik su pastangomis, bet ir siekiu gauti gerus rezultatus („*stengiuos mokytis*“ „<...>*gerai mokytis*“).

Vaikai mokymosi pareigą supranta kaip prievolės atlikimą, tai rodo subkategorijos „Privalomas mokymasis“ turinys: „*reikia eiti į mokyklą, nes tai yra privaloma*“, „*turiu lankyti mokyklą*“. Mažiau išryškinamas subkategorijos „Priemonių turėjimas“ turinys. Vaikai žino pareigą, mokykloje turėti visas priemones tačiau mažai ją akcentuoja, nes iš valstybės gaunamas nuolatinis aprūpinimas bet kokiomis trūkstamomis priemonėmis.

Mokymosi procesas neatsiejamas nuo pamokų ruošos. Norint pasiekti gerų mokymosi rezultatų reikia papildomų pastangų. Tačiau labai svarbu, jog vaikas mokymosi pastangas orientuotų į save, o ne į rezultatus. Kategorija „Pamokų ruošą“ vaikams susideda iš subkategorijų: „Namų darbų atlikimas“, „Laisvalaikio kaitaliojimas su pamokų ruošą“, „Savalaikis pamokų ruošos atlikimas“.

Vaikų globos namų ugdytiniai ypač akcentuoja namų darbų atlikimo būtinumą („*turi eiti ruošti pamokas*“, „*daryti namų darbus*“, „<...>*einame ruošti namų darbus*“). Vaikai pažymi, jog namų darbų atlikimas viena dažniausiai atliekamų vaiko pareigų (12 teiginių). Vaikų laisvalaikis yra paremtas pamokų ruošą. Norint pailsėti pirmiausia būtina atlikti pareigą – paruošti namų darbus. „Laisvalaikio kaitaliojimas su pamokų ruošą“ subkategorijos turinys tai plačiau paaiškina. Vaikai žino, jog norint pramogauti, pirmiausiai privalo paruošti pamokas („*padaro diskoteką, kai paruošiam pamokas*“, „*Jeigu nori eiti į lauką, tai turi padaryti pamokas*“). Subkategorijos „Savalaikis pamokų ruošos atlikimas“ turinys vaikų išskirtas mažiausiai. Vaikai neakcentavo pareigos laiku atlikti namų darbus. Nors globos namuose yra nustatytas laikas pamokų ruošai.

Vaikų ugdymasis apima ne tik ugdymo procesą mokykloje, bet ir popamokinę veiklą. Neformalus ugdymas vaiko raidai yra toks pat svarbus kaip ir formalusis - galimybė atsiskleisti ir atrasti naujus, arba išplėtoti jau esamus vaiko gabumus. Kategorijos „Sporto treniruočių ir repetitijų lankymas“ turinys atskleidžia vaikų menkas žinias apie teisę į popamokinę veiklą. Vaikų globos namų ugdytiniais yra sudarytos pakankamai geros sąlygos lankyti įvairius miesto ir mokyklų būrelius, neretai jie pilnai finansuojami valstybės arba jiems suteikiamos nuolaidos. Tačiau vaikai nėra suinteresuoti aktyvia popamokine veikla, mieliau renkasi pasyvų laisvalaikį. Tik nedaugelis vaikų išskyrė sporto ir šokių treniruotes („*visada einu į repetitijas*“).

Popamokinės veiklos lankymas vaikų išskiriamas ir kaip viena iš socialinio dalyvavimo teisių (žr. 21 lentelę). Pastebima teisės ir pareigos dermė.

Vaikų globos namų ugdytinių socialinių pareigų žinojimas (N= 15)

Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
Pagarbos rodymas	22	Gerbti auklėtojas	10	„<...> klausyti auklėtojų“ 7(2) „klausyti savo auklėtojų“ 11(1) „klausyti auklėtojos“ 10(1) „turiu pareigą klausyti savo auklėtojų“ 2(1) „klausytumėm auklėtojų“ „dažnai klausau auklėtojų“ 11(1) „klausau auklėtojų“ 15(1) „gerbti auklėtojus“ 5(1) „vaikai turi klausyti auklėtojų“ 3(1) „Pirmoji mano pareiga yra klausyti auklėtojos<...>“ 7(1)
		Gerbti kitus	6	„reikia klausyti <...> už mane vyresnių žmonių“ 2(1) „netriukšmauti“ „kai <...>, netrukdyti kitiems“ 3(1) „gerbti kitus žmones“ 11(1) „turi klausyti suaugusių“ 7(1) „klausyti suaugusių“ 7(1)
		Gerbti mokytojas	6	„pareiga yra klausyti<...> mokytojų“ 7(1) „pamokoje netrukdyti mokytojui“ 2(2) „netriukšmauti pamokoje“ 2(1) „kai kalba, palaukti auklėtojos“ 3(1) „<...>pareiga <...> klausyti mokytojos“ 2(1) „gerbti mokytojus“ 5(1)
		Gerbti tėvus	1	„reikia klausyti tėvų“ 11(1)
Pareiga būti draugišku	21	Smurto nenaudojimas	11	„negalima muštis“ 1(1) „nesimušti“ 11(1) „nesimušti“ 3(1) „negalima stumdytis“ 5(2) „negaliu mušti kito“ 5(1) „ir aš negaliu mušti kitų“ 3(2) „nesimušti“ 7(1) „negaliu muštis“ 6(1) „nesimušti“ 6(2) „nesimušti“ 2(1) „nesimušk“ 8(1)
		Bendravimas	7	„sutarti su draugais“ 6(1) „<...>nerodyti ožių“ 4(1) „dalintis žaislais“ 3(1) „būti draugiškam“ 11(1) „elgtis su kitu taip, kaip nori, kad su tavim elgtųsis“ 8(1)
		Nesityčiojimas	4	„nesityčioti“ 2(1) „negaliu prasivardžiuoti“ 3(1) „nesityčioti iš invalidų“ 5(1) „nesityčioti iš benamių“ 5(2)

30 lentelės tęsinys 74 puslapyje

30 lentelės tęsinys

Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
Moralės pareigos	16	Asmeninės savybės	5	„būti šaunus“ 4(1) „<...> mandagus“ 4(1) „atėjus svečiui būti mandagiam“ „turiu būti gera“ 14(1) „<...> drausminga“ 14(2)
		Pripažinimas klaidos	5	„negali mesti bėdą ant kitų“ 5(1) „<...> ir atsiprašyti“ 5(4) „prisipažinti“ 5(3) „turim atsiprašyti“ 5(2) „jei padarei negero, turi atsiprašyti“ 3(1)
		Dorovės normų paisymas	4	„<...> o nemeluoti“ 3(1) „nemeluok“ 8(2) „nevok“ 8(1) „iš kitų nieko neatiminėti“ 13(1)
		Atsakingas elgesys	2	„turiu viską daryti atsakingai“ 14(1) „prieš darydama turiu pagalvoti“ 14(2)
Pareiga padėti kitiems	11	Pagalba namų ruošoje	4	„padėti susitvarkyti kambarį“ 13(1) „padedam auklėtojoms“ 5(1) „<...> susitvarkyti grupę“ 13(2) „<...> padengti stalus valgykloje“ 13(3)
		Padėti mažesniems	3	„padėti mažesniams“ 2(1) „padedam<...> prižiūrėti mažesnius“ 5(1) „<...> padedu broliui“ 2(1)
		Apginti, iškilus pavojui	2	„mano pagrindinė pareiga yra apginti jaunesnįjį, kai prie jo kas nors kabinėjasi“ 13(1) „kai jis pats nebegali apsiginti“ 13(2)
		Pagalba nelaimėje	2	„padėti kitam nelaimėje“ 3(1) „padėti vienas kitam, jei atsitiko kokia bėda“ 5(1)
Mandagus Kalbėjimas	11	Nenaudojimas keiksmažodžių	6	„negalima keiktis“ 6(1) „nesikeikti“ 11(1) „nesikeik“ 8(1) „nesikeikti“ 5(1) „nesikeikti“ 6(2) „viešose vietose negalima<...> keiktis“ 10(1)
		Nuomonės išklauskymas	5	„negalima atsikalbinėti prieš auklėtoją“ 6(3) „šnekėti nesąmonių“ 6(2) „neatsikalbinėti“ 11(2) „reikia neatsikalbinėti“ 10(2) „prieš juos neatsikalbinėti“ 2(1)

Vaikai labiausiai išskiria socialinių pareigų žinojimą (žr. 30 lentelė). Socialinės pareigos yra grindžiami gerumu ir dėmesiu kitiems. Tokios pareigos įpareigoja padėti kitiems, kai reikalinga pagalba. Vaikų požiūriu – socialinės pareigos apima ne tik „pareigą gerbti“, „būti draugišku“, „pagalbą kitiems“, „mandagų kalbėjimą“, bet ir „moralės pareigas“. Atskleisdami socialinių pareigų žinojimą vaikai pirmiausiai akcentuoja pagarbius santykius su kitais (22

teiginiai). Kategorijos „pareiga gerbti“ turinys nurodo vaikų pagarbos objektus. Vaiko santykiai su suaugusiuoju turi būti grindžiami abipuse pagarba. Ypač vaikų išryškintas pagarbus santykis su auklėtojais. Vaikai kategorijoje „Pareiga gerbti“ geriausiai vertina ir pažymi savo žinias subkategorija „Pagarba auklėtojoms“ („*turiu pareigą klausyti savo auklėtojų*“). Priešingai nei vaikai nurodo pareigos auklėtojoms žinojimą, vertinama pareiga tėvams. Vaikai neakcentuoja šios pareigos. Taigi, galima teigti, jog vaikų globos namuose augantys vaikai, nežino pareigos gerbti tėvus, nes auga tėvų palikti, arba žinodami šią pareigą, ją ignoroja dėl subjektyvių priežasčių. Vaikų pareigos žinojimas padėti mažesniam už save atskleidžiama per subkategoriją „Pagalba mažesniesiems“. Tai rodo, jog vaikų globos namuose vaikai žino turintys padėti mažesniam vaikui. Toks pareigos atsiradimas yra sąlygojamas vaiko gyvenamosios aplinkos („*padedam<...>prižiūrėti mažesnius*“, „*<...>padedu broliui*“).

Kategorija „Pareiga būti draugišku“ konkretinama subkategorijomis „Smurto nenaudojimas“, „Bendravimas“, ir „Nesityčiojimas“. Viena iš svarbiausių vaiko teisių, būti apsaugotam nuo bet kokio pobūdžio smurto turi jai analogišką pareigą - neskriausti kito. Vaikai šią pareigą žino ir akcentuoja, kaip itin svarbią pareigą: „*negalima stumdytis*“, „*negaliu mušti kito*“, „*ir aš negaliu mušti kitų*“ (11 teiginių). „Pareigą nesityčioti“ vaikai pažymi kaip žinojimą, jog negalima prasivardžiuoti („*negaliu prasivardžiuot*“). Šios subkategorijos turinys mažai akcentuojamas (1 teiginys). Galima teigti, jog vaikų globos namų ugdytiniai neišryškina pareigos nesityčioti, nes neretai patys tampa patyčių aukomis.

Vaikų išskirtos moralinės pareigos subkategorizuojamos į „Asmenines savybes“, „Pripažinimą klaidos“, „Dorovės normų paisymą“, „Atsakingą elgesį“. Vaikai akcentuoja kai kurių asmeninių savybių laikymąsi, prilygindami jas pareigai („*turiu būti gera*“, „*<...> drausminga*“). Pažymėtinas ir subkategorijos „Pripažinimas klaidos“ prasminis turinys, kuriame vaikai atskleidžia pareigos atsiprašyti žinojimą („*turim atsiprašyti*“, „*jei padarei negero, turi atsiprašyti*“). Vaikui auklėjime ir ugdyje svarbu, jog vaikas žinotų ne tik teisę klysti, bet ir jai lygią pareigą – atsiprašyti suklydus. Nuo mažų dienų vaiko sąmonėje turi būti ugdomas tinkamo elgesio atpažinimas, ypač akcentuojant netinkamo elgesio pasekmes. Vaikai, augantys globos namuose, akcentuoja dorovės normų paisymą, pabrėždami jų žinojimą. Kaip pareigą vaikai pažymi žinantys, jog reikia sakyti tiesą („*nemeluok*“). Vagystės taip pat vaikų akcentuojamos kaip dorovės normų nesilaikymas („*nevok*“). Mažiau išryškintas subkategorijos „Atsakingo elgesio“ turinys („*turiu viską daryti atsakingai*“). Vaikai išskyrė žinantys pareigą atsakingai elgtis, tačiau jos turinio neakcentavo. Galima daryti prielaidą, jog atsakomybės kaip tokios pareigos žinojimas vaikams, augantiems globos institucijoje, nėra gerai žinomas.

Mažiau vaikams socialinė pareiga siejasi su pareiga padėti kitiems, kuri atskleidžiama tokiomis subkategorijomis: „Pagalba namų ruošoje“, „Padėti mažesniems“, „Apginti, iškilus

pavojui“ ir „Pagalba nelaimėje“. Galima pastebėti, jog vaikų pareigos padėti kitiems žinojimas grindžiamas atsakomybe už artimus žmones. Vaikams ypač gerai žinoma pareiga padėti namų ruošoje („padėti susitvarkyti kambarį“, „padedam auklėtojoms“). Kaip mažiau vaikų žinomą pareigą atskleidžia subkategorijos „pagalba nelaimėje“ prasminis turinys („padėti vienas kitam, jei atsitiko kokia bėda“).

Mažiausiai žinomų socialinių pareigų kategorijose vaikai išskiria „mandagų kalbėjimą“. Subkategorijos „Nuomonės išklauskymas“ turinys parodo, jog vaikai mažai žino pareigą išklausti kitą, kai jis kalba, nepertraukti pokalbio („negalima atsikalbinėti prieš auklėtojas“, „reikia neatsikalbinėti“). Vaikai žino, jog pareiga yra laikytis tam tikrų elgesio bei moralės normų, tačiau menkai žino jų įvairovę.

31 lentelė

Vaikų globos namų ugdytinių visuotinių pareigų žinojimas (N= 15)

Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
Pareiga tvarkytis	31	Kambarių tvarkymas	19	<p>„susitvarkyti kambarį“ 8(1) „tvarkytis kambarius“ 11(1) „tvarkaus kambarius“ 11(2) „paskui sutvarkom kambarius“ 9(1) „turiu susitvarkyt kambarį“ „susitvarkyti kambarį“ 13(1) „sutvarkyti savo vietą“ 5(1) „Mes dar patys plaunamės savo kambarius“ 10(2) „nuvalyk stalus“ 8(2) „nepatinka tvarkyti kambarį“ 7(1) „pareiga yra sutvarkyti savo kambarį“ 6(1) „reikia tvarkytis kambarius“ 1(1) „susitvarkyti kambarį“ 10(1) „neįdomios pareigos yra tvarkytis kambarį<...>“ 7(1) „<...> valom dulkes“ 10(3) „turiu pareigą sutvarkyti savo kambarį“ 2(1) „tvarkytumėm viską“ 12(1)</p>
		Budėjimas virtuvėlėje	8	<p>„turim virtuvėlę <...> turim budėt, kai būna tavo eilė“ 10(1) „budėti <...> arba valgykloje, kai reikia“ 13(2) „<...> reikia padengt stalus“ 10(3) „stalus<...>paskui nuvalyti“ 10(2) „<...> virtuvėlę <...>išplaut reikia ją“ 10(4) „aš budžiu, kai valgom“ 4(1) „sutvarkyti virtuvėlę, kai nėra budinčio“ 13(2) „pavalgius nuvalyti stalą“ 8(1)</p>

31 lentelės tęsinys 77 puslapyje

31 lentelės tęsinys

Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
		Budėjimas grupėje	3	„jei man budėti <...> sutvarkyti poilsio kambarį“ 8(3) „jei man budėti, sutvarkyti kolidorių“ 8(2) „Budėti grupėje“ 13(1)
		Pradėto darbo užbaigimas	1	„<...>darbelį <...> turime jį pabaigti“5(1)
Pareiga saugoti	16	Sveikatos tausojimas	5	„negalima rūkyti“ 10(1) „nerūkyk“11(1) „negaliii rūkyti“14(1) „saugoti save ir visus kitus“5(1) „saugotis“ 5(2)
		Daiktų saugojimas	5	„grupėje nelaužyti baldų“ 1(1) „nesugadinti televizoriaus“ 1(2) „<...> turiu padėti į vietą“4(1) „reikia saugoti daiktus“ 5(2) „nelaužyti daiktų“ 5(1)
		Aplinkos saugojimas	5	„negaliu skriausti žvėrelių“ 5(1) „laužyti medžių“ 5(2) „saugoti gamtą“6(1) „gėlę<...> dabar ją laistau“ 5(3) „<...> laistom gėles“ 10(1)
		Turto saugojimas	1	„negadinti svetimo ir savo turto“13(1)
Pareiga klausyti nurodymų	7	Nurodymų laikymasis	5	„jei išeiname<...>, grįžti iki <...> val“12(1) „<...>neilgai žaisti su kompiuteriu“ 1(1) „negalima žaisti žaidimų su kortomis“14(1) „<...>turiu grįžti, kada pasako“ 10(1) „eiti gulti 9val.“ 7(1) „<...> niekur neklaidžioti“ 8(1)
		Saugaus elgesio laikymasis	2	„neiti vidurį gatvės, o per takelį“ 4(1) „nelakstyti per pertraukas“ 4(2)

Vaikai tarp labiausiai jiems žinomų visuotinių pareigų išskiria tai, kas susiję su tvarkingumu (žr. 31 lentelė). Kategorija „pareiga tvarkytis“ apima subkategorijas „Kambarių tvarkymas“, „Budėjimas virtuvėlėje“, „Budėjimas grupėje“ ir „Pradėto darbo užbaigimas“. Vaikų pareigos tvarkytis suvokimas labiau priartintas prie jų kasdieninės namų ruošos. Pažymėtina, jog vaikai puikiai žino pareigą susitvarkyti savo kambarį („pareiga yra sutvarkyti savo kambarį“, „reikia tvarkytis kambarius“, „turiu pareigą sutvarkyti savo kambarį“). Tai rodo, jog globos namuose augantiems vaikams yra ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai. Vaikai mokomi atlikti savo pareigas ir jiems pavestus darbus (subkategorija „Budėjimas virtuvėlėje). Mažiau vaikų akcentuojamas subkategorijos „Budėjimas grupėje“ prasminis turinys. Kaip pareigą vaikai pažymi ir pradėtos veiklos užbaigimą („<...>darbelį <...> turime jį pabaigti“).

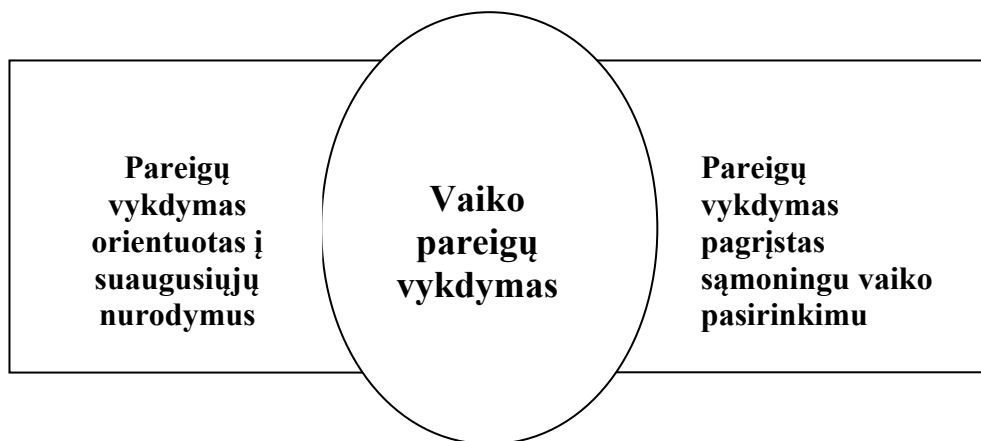
Mažiau vaikų išskirtas lieka kategorijos „Pareiga saugoti“ turinys. Tai rodo, kad vaikai daugiausiai žino pareigas, kurios susijusios su tvarkymusi, pareigos saugoti vaikams lieka mažiau žinomos. Sveikatos tausojimas, daiktų ir aplinkos saugojimas, vaikų akcentuojamas vienodai. Vadinasi, vaikų žinios apie tai yra vienodos. Vaikai sveikatos saugojimo subkategoriją sieja su žalingų įpročių neįvykdymu („*negalima rūkyti*“). Tai parodo, vaikų žinias sveikatos saugojimo klausimu. Rūkymas suprantamas kaip pareigos saugoti sveikatą nesilaikymas. Subkategorijos „Daiktų saugojimas“ turinys atskleidžia vaiko santykį su jo aplinka. Augantys globos namuose vaikai gerai žino, jog jų pareiga yra saugoti grupės, kurioje jie patys gyvena inventorių ir baldus („*grupėje nelaužyti baldų*“, „*nesugadinti televizoriaus*“).

Aplinkos saugojimas, taip pat išskiriamas kaip viena iš vaikams žinomų pareigų. Dėmesys sutelkiamas ties gamtos saugojimu. Vaikai pažymi, jog jų pareiga yra saugoti gamtoje gyvenančius gyvūnus ir augalus („*negaliu skriausti žvėrelių*“, „*laužyti medžių*“, „*saugoti gamtą*“). Taip ugdoms vaiko teigiamas ryšys su gamta, akcentuojant ją kaip žmonijos vertybę.

Vaikai pažymi žinantys pareigą klausyti jiems pavestų nurodymų. Tačiau šios kategorijos „pareiga klausyti nurodymų“ turinys mažiausiai vaikų akcentuojamas („*<...>turiu grįžti, kada pasako*“, „*eiti gulti 9val.*“). Subkategorija „Saugaus elgesio laikymasis“ rodo vaikų žinojimą apie esamas saugaus elgesio taisykles, kurių privaloma laikytis („*neiti vidurį gatvės, o per takelį*“).

Taigi, galima daryti prielaidą, jog vaikai supranta daikto vertę ir žino, jog saugoti reikia ne tik materialinius dalykus, bet ir sveikatą, aplinką. Pareiga tvarkytis yra geriausiai žinoma vaikams. Taip pat pažymima, jog nurodymų laikymasis yra viena iš vaikams žinomų pareigų, tačiau mažiau jų pačių akcentuojama.

Vaiko pareigų vykdymas gali būti dvejopas: orientuotas į sąmoningą vaiko apsisprendimą atlikti pareigą, ir suaugusiųjų nurodymų atlikimą (žr. 6 paveikslas).

5 pav. Pareigų vykdymo struktūra

Vaiko pareigų atlikimas turi būti grindžiamas vaiko laisvu apsisprendimu, taip formuojant vaiką, kaip savarankišką asmenybę, gebančią priimti sprendimus, ir ruošiant jį pilnaverčiam gyvenimui, tačiau vaikų globos namų ugdytinių pareigų vykdymas pagrįstas vaiko pareigų atlikimu orientuotu į suaugusiųjų nurodymus.

32 lentelė

Vaiko pareigų nežinojimo ir žinojimo būtinumo pasekmės (N= 15)

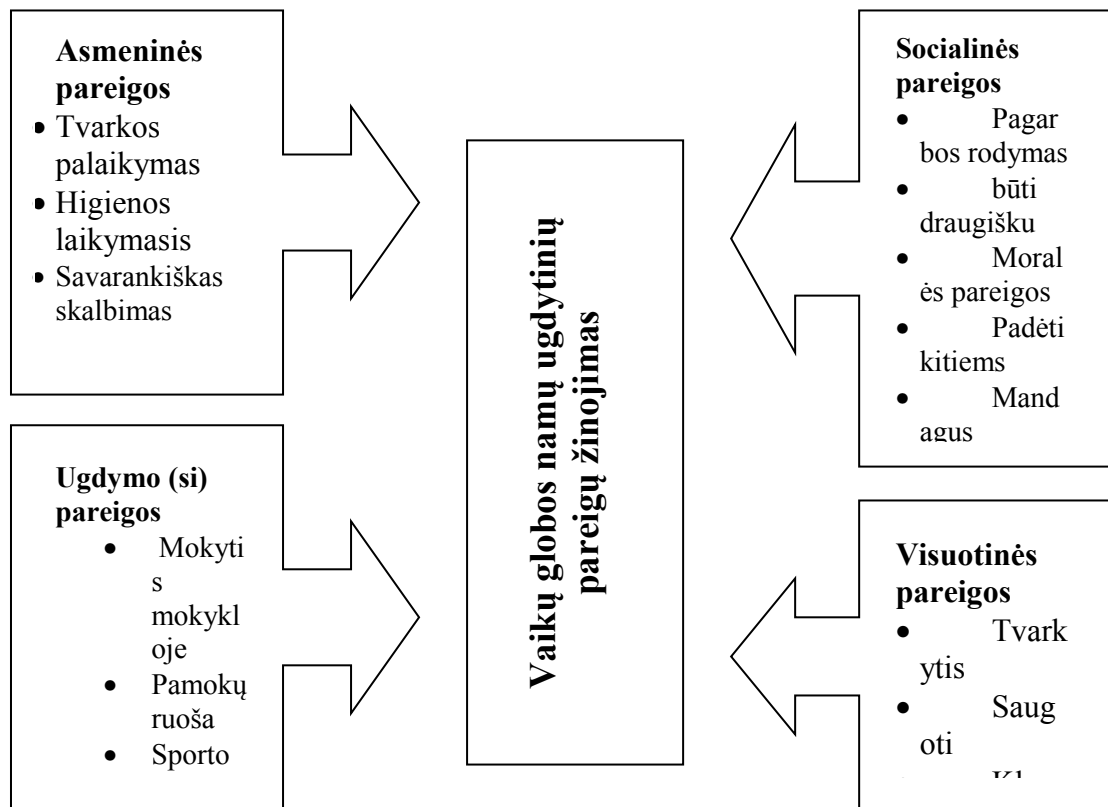
Kategorija	Skaičius	Subkategorija	Skaičius	Teiginiai
Nežinojimo pasekmės	20	Nepaisymas dorovės normų	4	„<...> negražu“ 10(1) „gėda būna<...>“ 10(2) „būna negražu“ 5(1) „būna<...> gėda“ 5(2)
		Nepagarba pedagogams	2	„atsikalbinėtų auklėtojoms“ 6(1) „<...> tai mums niekas nepavyks, kai užaugsiu“ 12(1)
		Pasekmės brandai	4	„negalėsime dirbti“ 12(1) „<...>, nes bus blogai“ 8(1) „jei nežinosiu, nieko negalėsiu daryti“ 7(1) „sunku susišnekėti su kitais“ 5(1)
		Žinių stoka	2	„jei nežinosiu, nieko nemokėsiu“ 7(1) „jis pradeda nieko nebesuprasti“ 5(1)
		Nedalyvavimas mokymo procese	1	„nebesimokyti“ 6(1)
		Smurto naudojimas	1	„<...> kiti galėtų juos mušti“ 12(1)
		Dėmesio stoka	1	„<...> į tave niekas nekreips dėmesio“ 12(1)
		Režimo nesilaikymas	1	„Eitų vėlai miegoti“ 6(1)
		Besakis TV žiūrėjimas	2	„žiūrėtų TV per naktį“ 6(1) „ilgiau žiūrėčiau televizorių“ 7(1)
		Savivaliavimas	2	„darytų ką nori, o ne ką reikia“ 8(1) „Tai jie darytų ką nori“ 7(1)
Gero elgesio būdų žinojimas	4	Teigiamas elgesys	3	„dėl gero elgesio“ „<...>, kad žinotų gerą elgesį“ 6(1) „<...>, kad žinotų, kaip reikia gražiai elgtis“ 12(1)
		Dorinės raidos perspektyvos	1	„<...>, kad užaugtų geri žmonės“ 15(1)
Reikšmingumas mokslui ir darbui	4	Mokslo siekis	2	„mokyti<...>, kad kuo daugiau pasiekčiau“ „tada viską žinos“ 7(1)
		Gero darbo siekis	1	„jei mokysiuos, gausiu gerą darbą“ 5(1)
		Iškreiptas reikšmingumas	1	„Jei nebūtų teisių ir pareigų<...> nebūtų mokyklose ir klasėse“ 9(1)

Aiškinant vaikui jo teises, svarbu akcentuoti ir teisėms lygias pareigas. Šiandien vaiko teisių mokymas yra gerai žinomas ne tik mokytojams, bet ir tėvams, auklėtojoms. Tačiau labai svarbu, jog toks mokymas siektų pagrindinio tikslo – mokymo orientuoto į vaiką bei vaiko teisių ir pareigų žinojimo dermės. Vaikai pareigų žinojimo būtinumą apibūdina kategorijomis „Gero elgesio būdų žinojimas“ ir „Pareigų reikšmingumas mokslui ir darbui“ (žr. 32 lentelė). Šios kategorijų turinys vienodai akcentuojamos. Kategorijos „Gero elgesio būdų žinojimas“ turinys reiškia, kad vaikai stengiasi žinoti savo pareigas dėl gero elgesio siekio. Prioritetas teikiamas geram elgesiui („*kad žinotų gerą elgesį*“, „<...>, *kad žinotų, kaip reikia gražiai elgtis*“).

Kategorijos „Pareigų nežinojimo pasekmės“ turinys rodo, jog vaikai labiausiai akcentuoja dorovės normų nepaisymo pasėkmes. Pareigų nežinojimas vaikams suteikia neigiamus jausmų išgyvenimus („*gėda būna*<...>“, „*būna negražu*“). Kategorija „pareigų nežinojimo pasekmės skirstoma smulkiau į 7 subkategorijas (21 teiginys): „Nepaisymas dorovės normų“, „Nepagarba pedagogams“, „Pasekmės brandai“, „Nedalyvavimas mokymo procese“, „Dėmesio stoka“, „Smurto naudojimas“, „Režimo nesilaikymas“, „Besaikis TV žiūrėjimas“ ir „savivaliavimas“. Subkategorijos „pasekmės brandai“ prasminis kontekstas atskleidžia vaiko pareigos nežinojimo pasekmę jo brandai. Vaikas, augdamas kuria, interpretuoja savo ateitį, ją planuoja pagal savo amžių, pareigos nežinojamas jam suprantamas kaip neigiama pasekmė jo ateičiai („*negalėsime dirbti*“, „*sunku susišnekėti jam su kitais*“, „*jei nežinosiu, nieko nemokėsiu*“). Viena iš vaikų minėtų laisvalaikio praleidimo formų yra televizijos žiūrėjimas. Subkategorijos „besaikis TV žiūrėjimas“ turinį vaikai akcentuoja kaip galimybę ilgiau žiūrėti televizorių. Pareigų nežinojimas interpretuojamas kaip draudžiamo elgesio laisvė („*žiūrėtų TV per naktį*“, „*ilgiau žiūrėčiau televizorių*“). „Iškreiptas reikšmingumas“ subkategorijos prasminis turinys parodo, jog vaikai pareigų nežinojimo pasekmes interpretuoja neadekvačiai („*Je nebūtų teisių ir pareigų*<...> *nebūtų mokyklose ir klasių*“). Išryškėja per didelis sureikšminimas mokyklos, kaip teisių ir pareigų vykdymo, institucijos.

Vaikų globos namų ugdytinių pareigų žinojimo būtinumo suvokimas pakankamai ryškus.

6 pav. Vaikų globos namų ugdytinių teisinis išprusimas pareigų žinojimo kontekste

Vaikų globos namų ugdytiniai labiausiai išskiria žinantys socialines pareigas, tarp jų ryškiausiai – pagarbos rodymas kitam. Taip pat akcentuojama pareiga būti draugišku, pagalbos suteikimas. Mažiau išskirtas ugdymo, visuotinių ir asmeninių pareigų žinojimas. Iš visuotinių pareigų vaikai pažymėjo geriausiai žinantys pareigą laikyti tvarką. Ugdymosi pareigų kontekste labiausiai išryškėjo pareiga mokytis mokykloje ir pamokų ruošą, kurią palaiko griežtos vaikų globos namų grupių taisyklės.

APIBENDRINIMAS

Vaikams labiausiai yra žinomos teisės, susijusios su jų pačių raida. Kategorija „Laisvalaikio pasirinkimo galimybės“ vaikams geriausiai žinoma (51 teiginys). Vaikai akcentuoja teisės žaisti žinojimą. Parengus emirinio tyrimo strategiją ir ištyrus vaikų globos namų ugdytinių teisių ir pareigų žinojimą galima apibūdinti vaikų teisinį išprusimą. Kokybinis tyrimas (turinio analizė) leido nustatyti, kokias teises ir pareigas vaikai žino, kurios jų funkcionuoja kasdieniniame vaikų gyvenime.

- Kaip ypač gerai žinomos išsiskyrė šios teisės ir pareigos:

Teisės	
Egzistencinės teisės	<i>Maitinimas, jausmų išsakymas, gyvenamosios vietos turėjimas</i>
Dalyvavimo teisės	<i>Buvimas lauke, bendravimo galimybė,ėjimas į mokyklą</i>
Teisės į raidą	<i>Galimybė žaisti, draugų turėjimas</i>
Nuosavybės teisės	<i>Asmeninių daiktų turėjimas</i>
Apsaugos teisės	<i>Apsauga nuo smurto</i>
Pareigos	
Asmeninės pareigos	<i>Tvarkingumas, higienos laikymasis</i>
Ugdymo(si) pareigos	<i>Pastangos mokytis, mokyklos lankymas, pamnamų darbų atlikimas</i>
Socialinės pareigos	<i>Pagarba auklėtojoms, smurto nenaudojimas, keiksmožodžių nevertojimas</i>
Visuotinės pareigos	<i>Kambrių, grupės tvarkymas, budėjimas.</i>

- Vaikų teisių ir pareigų žinojimas taip pat atskleidė, jog globos namuose augantys vaikai nepakankamai turi žinių apie visas vaiko teises ir pareigas. Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą – kaip gyvenimo privalumas (laiškai, dienoraščiai, asmeninė erdvė, paslaptys), – vaikų augančių globos namuose nebuvo išskirtas. Tai rodo, jog vaikų asmeninė erdvė yra menkai apsaugota, tai gali įtakoti didelis vaikų skaičius ar netinkamas patalpų išplanavimas. Taip pat liko nepažymėta ir teisė į sveikatos priežiūrą, kuri, atsižvelginat į tai, jog globos namuose nuolat dirba med. sesuo, vaikams yra priimtina, kaip savaime egzistuojanti teisė. Vaikai nepažymėjo žinantys apsaugos nuo išnaudojimo darbe, bei galimybės dirbti, tačiau akcentavo žinantys pareigą – padėti kitiems. Teisės į savo pažiūras ir laisvą jų reiškimą vaikai neišskyrė. Nuomonės ir minčių raiška vaikų globos namų ugdytiniams nėra žinoma, kaip viena iš vaiko teisių. Labai menkai vaikai akcentavo galimybę turėti globėjus, teisės į įvaikinimą, vaikai nepažymėjo žinantys. tai rodo, jog vaikams trūksta žinių apie teises ir pareigas jų dermėje.

- Vaikų žinomų pareigų kontekstas sudaro asmeninės, socialinės, ugdymo(si) ir visuotinės pareigos. Vaikai, nurodydami pareigų nežinojimo pasekmes, jas nurodo skirtingai: labiausiai akcentuojamos pasekmės brandai ir dorovės normų nepaisymas. Išryškėja, kad pagarba ir draugiškumas vaikams yra žinomos kaip socialinės pareigos. Mažiau akcentuojama pagalba kitiems.
- Mažai akcentuojamos priemonės teisių ir pareigų žinojimo situacijos gerinimui, kurios jau buvo taikytos vaikams. Pastebima pasyvi vaiko pozicija taikant priemones.
- Vaikų globos namų ugdytinių pateikti pasiūlymai teisių ir pareigų žinojimo situacijos gerinimui, nurodo bendravimo ir elgesio kultūras, kaip vieną iš veiksnių, sąlygojančių vaiko teisių ir pareigų žinojimą.

IŠVADOS

Vaiko kaip socialinio individo apibūdinimas LR įstatymuose

- Vaiko sąvoka yra pateikiama įvairiuose Lietuvos Respublikos įstatymuose, tačiau turi keletą reikšmių pagal amžiaus grupes. Apibūdinimas „Nepilnametis vaikas“ labiausiai išskiriamas įstatymuose, turintinčiuose baudžiamąją galią, o vaikų teisių konvencijoje vaikas išskiriamas, kaip socialinis individas nuo pat gimimo.
- Dažniausiai vaikas LR teisės aktuose apibūdinamas kaip „asmuo iki 18 metų“. Paramos įstatymai, susiję su paramos gavimu, prioritetą teikia vaiko apibūdinimui „vaikas iki 18 metų“.
- Įstatymuose, kurių turinys konkrečiai susijęs tik su vaiko ugdymu mokykloje, vaiko sąvoka keičiama į sampratą „mokyklinio amžiaus vaikas“ įstatymuose, kurių turinys konkrečiai susijęs tik su vaiko ugdymu mokykloje

Vaiko teisių ir pareigų reglamentavimo Lietuvos Respublikos įstatymuose ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje

- LR įstatymai, orientuoti į vaiką kaip individą, bei JT vaiko teisių konvencija yra teorinio empirinio pobūdžio žinių konstruktas, leidžiantis suvokti, kas yra teisės ir pareigos, kodėl jos reikalingos.
- Vaiko teisės ir pareigos aiškinamos vaiko teisių garantijų ir pareigų egzistavimo pagrindu. Teisių turinys orientuoja vaiką į saugumą, saugią aplinką, sąlygojamą išorinių veiksnių ir akcentuoja vaiko apsaugą nuo smurto ir jo teisę gyventi šeimoje.
- Pareigų esmė remiasi į vaiko elgesio tobulumo siekį ir jo atitikimą visuomenės reikalavimams. Pareigų turinys yra nukreiptas į vaiko pageidaujamų veiksmų ir elgesio sistemą, kuri siejama su atsakomybės, pagarbos bei globos funkcijomis. Akcentuojama vaiko pareiga mokytis.

Vaikų globos namų ugdytinių teisinio išprusimas

Teisių žinojimas

- Vaikai iš globos namų „gerų darbų atlikimą“, supranta kaip vieną iš jų teisių. Tai yra pareiga, suaugusiojo pageidaujamas vaiko elgesys. Mažiausiai akcentuojama apsaugos ir nuosavybės teisės, nes gyvendami globos namuose vaikai retai susiduria su šios teisės egzistavimu. Žinios yra tik formalaus lygio.
- Vaikams žinomos tik kai kurios egzistencinės teisės, susijusios su fiziologiniais poreikiais („turiu teisę pavalgyti“, „einu į savo kambarį“). Vaikai nežino teisių garantijų, o žino tik atskiras teises, bet ne jų visumą. Nežino teisės bendrauti su tėvais, saugios aplinkos užtikrinimo.

- Vaikai žino kai kurias dalyvavimo teises, kaip galimybę pasirinkti mėgiamą veiklą ir keisti aplinką („einame į lauką“, „galiu eiti į biblioteką“, „einu į parduotuvę“).

Pareigų žinojimas

- Vaikai, kaip jiems geriausiai žinomus informacijos šaltinius apie teises ir pareigas, nurodė auklėtojus, dirbančius su jais. Vaikų informacijos šaltinių sistema yra gana silpna. Vaikai labai mažai pažymėjo jiems žinomų informacijos šaltinių.
- Vaikams geriausiai žinomos iš asmeninių pareigų yra tvarkos ir higienos palaikymas, todėl kad globos namuose ši pareiga yra suabsoliutinama ir tampa kaip gyvenimo ritualas.
- Vaikai kaip ypač svarbias pareigas nurodo pagarbą kitam ir pareigą mokytis, kuriomis siekiama gero elgesio.
- Tarp visuotinių pareigų išryškėja vaikų pareigos tvarkytis žinojimas.
- Tinkamo ir teisingo elgesio vertinimas svarbus vaiko teisių ir pareigų suvokimui.
- Vaikų teisių ir pareigų dermės supratimas grindžiamas teisių ir pareigų žinojimo būtinumu. Vertindami teises, vaikai labiausiai išskiria teisių žinojimo svarbumą (*svarbu žinoti ir nepamiršti*), kuris reiškia teisių žinojimą be taikymo. Vaikai žino tik kai kurias teises, be jų taikymo garantijų. Vertindami pareigų žinojimo būtinumą, vaikai išryškina jų žinojimo svarbą elgesiui ir mokslui.

Pareigų ir teisių dermė

- Vaikų globos namų ugdytinių vaiko teisių ir pareigų žinojimas rodo, jog kasdieninėje veikloje vaikų žinios yra formalaus lygio, paremtos suaugusiųjų nurodymais. Ypač vaikai pabrėžia žinantys socialines („neatsikalbinėti prieš mokytojus“, „reikia padėti kitiems“) ir ugdomosi pareigas („turiu paruošti pamokas“, „reikia eiti į mokyklą“). Tuo tarpu pareigos, kurios paremtos vaikų sąmoningu pasirinkimu ir apsisprendimu, mažai išskirtos (asmeninės pareigos). Vaikų teisių žinojimas parodo, jog vaikai žino kai kurias teises, o ne jų sistemą. Pastebima, jog labiausiai vaikų tarpe žinomos teisės, susijusios su teise į jų raidą, ypač akcentuojamas laisvalaikio pasirinkimas, globos namuose augančių vaikų laisvalaikio pasirinkimo galimybės yra labai ribotos, daugiausiai akcentuojamas laisvalaikis vaikų globos namų teritorijoje. Vaikams aplinkos kaita yra viena iš laisvalaikio formų („eiti į biblioteką“, „galiu eiti į lauką“). Mažiausiai žinoma teisė vaikams yra materialinio turto turėjimas. Taip pat vaikai silpnai akcentavo teisę į ryšį su tėvais (egzistencinės teisės). Tai rodo, kad vaikai nežino, jog nepaisant atskyrimo, jie gali bendrauti su tėvais. Pastebima, *jog tarp teisių ir pareigų žinojimo nėra dermės*, vaikai nors ir žino daugiau teisių nei pareigų, tačiau patys labiau

akcentuoja pareigas. Nors teisių žinojimo įvairovė pakankamai plati, tačiau mažai vaikų išskirta.

Tyrimas patvirtino hipotezę, jog vaikų teisinį išprusimą sąlygoja vaiko teisių ir pareigų žinojimas, suvokiant jų taikymo galimybes teisių ir pareigų dermėje. Nustačius vaikų globos namų vaikų teisių ir pareigų žinojimą, paaiškėjo, jog teisiniui išprusimui svarbi teisių ir pareigų žinojimo vienovė.

REKOMENDACIJOS

Remiantis tyrimo rezultatais ir išvadomis, pateikiamos rekomendacijos *socialiniams darbuotojams, dirbantiems vaikų globos namuose*:

- Vaiko teisių ir pareigų mokymo filosofija turi būti orientuota į demokratiškumą. Mokymo aplinkoje specialistas turi ne vadovauti, o padėti vaikui suvokti teisės ir pareigos reikšmę, skatinant vaiko savarankiškumą. Bendrai kuriamos taisyklės bendrai jų laikantis. Vaikams turi būti leidžiama teisingai rinktis (pareigų atlikimo kontekste), ugdant vaiko supratingumą bei toleranciją (Hansen, Kaufmann, Saifer, 1997).
- Vaikų teisių mokyme siūloma mokėti pasirinkti tokius veiklos metodus, kurie sudarytų sąlygas vaikams mokytis pažinti teises ir pareigas ne tik teoriniu lygmeniu bet ir praktinėje veikloje. *Padėti atskleisti vaikams kokiame kontekste teisė veikia*: „koks tu turi būti valstybės pilietis, kad turėtum teises“. Akcentuojant kitą svarbų demokratijos principą – pagarba sau ir kitiems.
- Užtikrinti vaikų globos namų ugdytinių teisių ir pareigų žinojimo tęstinumą (supažindinti vaikus su vaiko teisių konvencija), ypatingą dėmesį skiriant teisės ir pareigos žinojimo dermei. Tik nuolatinis procesas, kuriu metu vyksta vaiko mokymas apie jo teises ir pareigas gali užtikrinti teigiamus ir ilgalaikius rezultatus, susijusius su vaiko savarankiškumu bei adaptacija visuomenėje. *Vaiko teisių esmės žinojimo siekis, turi būti grindžiamas per vertybes*, nes tinkamą vaikų elgesį nulemia vertybės, kurias jie turi priimti sąlygojant vidinėms paskatoms, o ne nuobaudų baimėms.
- Patartina skirti daugiau dėmesio vaikų globos namų ugdytinių pareigų vykdymo akcentavimui, kurios būtų orientuotos ne į suaugusių nurodymų vykdymą, o į *vaiko sąmoningą apsiprendimą*, siekiant aktyvesnės vaiko integracijos į visuomenę ir savarankiškumo gyvenime.
- Taikyti Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatus vaikų ugdymo procese bei organizuoti grupinį darbą su vaikais, mokant juos apie vaiko ir žmogaus teises bei formuojant vaikų atsakomybės jausmą, *pabrėžiant vaiko sąmoningos pareigos reikšmę, koks vaikas turi būti, jog turėtų teises*.

- Specialisto ugdomosios veiklos turi būti skirtos pagilinti vaiko turimas žinias apie teises ir pareigas, turinys turėtų būti orientuotas ne į atskiras vaiko teises ir pareigas, bet *į visuminį jų žinojimo mokymą, pabrėžiant jų vienybę.*
- Pritaikyti siūlomus mokymus vaikų ugdomoje veikloje (2 priedas). Programa remiasi demokratijos principais ir yra orientuota į vaiką. Tokioje aplinkoje bendruomenės nariai veikia kartu ir su vaikais suteikdami galimybę jiems būti veikliems ((Hansen, Kaufmann, Saifer, 1997).

Rekomendacijos švietimo ir mokslo ministerijai:

- Paruošti mokymų medžiagą ir ją skleisti socialiniams darbuotojams, dirbantiems vaikų globos namuose, teisių ir pareigų švietimo darbui su skirtingo amžiaus ugdytinių grupėmis, remiantis demokratiškumo filosofija bei į vaiką orientuoto ugdymo principais.
- Parengti specializuotą programą, skirtą vaikų globos namų ugdytinių teisių ir pareigų mokymui, atsižvelgiant į gautus tyrimo rezultatus, bei akcentuojant vaiko teisės ir pareigos dermės siekį.

DISKUSIJA

Siekiant užtikrinti vaikų teises ir pareigas, galima vadovautis pačių vaikų pateikiamu jų teisiniu ir pareigų žinojimu. Tyrimo rezultatai rodo, jog vaikų teisių ir pareigų žinojimas skiriasi. Vienos teisės akcentuojamos labiau nei kitos. Pareigų žinojimas pabrėžiamas, kaip suaugusiųjų nurodymų paisymas. Vaikų globos namų ugdytiniai labiausiai žino teises, susijusias su jų raida, ypač pabrėždami laisvalaikio įvairovę ir galimybę jį keisti. Akcentuota pasyvi laisvalaikio forma uždaroje, formalioje aplinkoje. Tuo tarpu pagal reikšmingumą, mokymosi klausimai vaikams iš globos namų tampa svarbiausi (Jonynienė, Juodaitytė, 2006). Kokybišks ugdymas, paremtas demokratiškumu ir į vaiką orientuotu ugdymu, bei vaiko teisių realizavimas, suteikiant pačiam vaikui gailimybę apsispresti renkantis laisvalaikio praleidimo formas bei popamokinę veiklą, tikėtinai palengvintų globos namų ugdytinių integraciją visuomenėje.

Lietuvos moksleiviai skiria kur kas daugiau reikšmės šioms septynioms teisėms (Jonynienė, Juodaitytė, 2006), tuo tarpu teisių žinojimą vaikai akcentuoja skirtingai.

Vaikų teisių reikšmingumas

(Jonynienė, Juodaitytė, 2006)

Nr.	Teisių reikšmingumas
1.	Psichologinė specialistų pagalba
2.	Sprendimų laisvė ateičiai
3.	Būti gerbiamas
4.	Turėti savo poreikius ir norus
5.	Asmeninė nuomonė
6.	Apsauga nuo įvairių situacijų, galinčių pakenkti jausmams

Vaikų teisių reikšmingumas akcentuoja vaiką, kaip socialinį individą, pabrėžiant jo socialinio dalyvavimo teises. Tuo tarpu vaikų globos namų ugdytiniai nepažymi šių teisių, vaikams jos yra nežinomos. Pagal reikšmingumą išskirtos teisės susijusios su pagarba vaiko asmenybei bei laisvam jo apsisprendimui. Tuo tarpu vaikų globos namų ugdytiniai akcentuoja labiau socialinio dalyvavimo teises, maitinimą, bei galimybę mokytis. Mažiausiai pabrėždami teisės išsakyti jausmus žinojimą. Vadinasi, vaikas nežinantis šios teisės, negali priskirti jos, kaip jam reikšmingą, kaip tai nurodo Lietuvos vaikai.

Vaikų teisių žinojimas

Nr.	Teisių žinojimas
1.	Laivalaikio pasirinkimo galimybės
2.	Aplinkos pasirinkimo kaita
3.	Reguliarus maitinimas
4.	Galimybė mokytis
5.	Bendravimas su kitais vaikais
6.	Materialinio turto turėjimas
7.	Jausmų išreiškimas

Pastebimas sutapimas tarp teisės turėti savo poreikius ir bendrauti reikšmingumo ir žinojimo. Vaikų vertinama teisių situacija liudija apie labai stiprą paternalistinį požiūrį į vaiką ir jo siekį asmenybės visavertiškumo pripažinimą. Ypač vertas dėmesio skirtumas tarp to, koks yra vaikų teisių žinojimas, ir kiek vaikai teikia teisėms reikšmės. Pastebimi skirtumai tarp ne tik tarp teisės ir pareigos žinojimo raiškos, bet ir tarp teisės svarbos ir raiškos. Lietuvoje nepakankamai įgyvendintos šios teisės (Jonynienė, Juodaitytė, 2006):

- Teisė būti gerbiamai ir laisvai asmenybei
- Teisė turėti vietą, kur tu gali pabūti vienas
- Teisė turėti savo nuomonę
- Teisė būti apsaugotam nuo situacijų, galinčių pakenkti tavo jausmams
- Teisė gyventi savarankiškai, kaip esi pasiruošęs.

Vaikų globos namų ugdytiniai visiškai nepaminėjo teisės būti gerbiamam ar turėti savo nuomonę, kaip ir jausmų apsauga bei vietos turėjimas pabūti vienam. Tai rodo, suaugusiųjų požiūrį į vaiką. Vaikų teisių žinojimas priklauso nuo aplinkos, kurioje jis gyvena bei suaugusiojo pozicijų į vaiką. Suaugusiesiems sunkiausiai pripažinti vaiką kaip visavertę asmenybę. Lietuvoje kaip mažiausiai reikšmina teisė nurodyta „turėti laiko žaidimams ir fantazijoms“. Tuo tarpu vaikų globos namų ugdytiniai pažymėjo žinantys šią teisę, kaip vieną iš laisvalaikio praleidimo formų. Vaikų globos namų ugdytinių teisių žinojimą lyginant su jų teisių svarba, daugiausiai reikšmės teikiama

Globos namuose labiausiai stokojama šių teisių jų svarbumo ir žinojimo kontekste:

Nr.	Vaikų teisių svarba (Jonynienė, Juodaitytė, 2006)
1.	Būti su mylinčiais žmonėmis
2.	Medicininė pagalba
3.	Mokymosi vieta
4.	Pažymio paaškinimas
5.	Teisė būti su savo pasirinktais draugais

Nr.	Vaikų teisių žinojimas
1.	Galimybė sulaukti pagalbos
2.	Bendravimas su tėvais
3.	Asmeninių daiktų turėjimas
4.	Saugumo jausmo užtikrinimas
5.	Bendravimas su bendraamžiais

Pastebima, jog vaikai akcentuoja tas teises, apie kurias mažiausiai žino. Galima daryti prielaidą, jog nuo vaiko teisių žinojimo priklauso vaiko teisių reikšmingumas, kuris taip pat įtakoja vaiko sėkmingą socializaciją.

Tyrimą reikia įvertinti vaiko amžiaus ir lyties aspektu, kaip atskiras grupes, bei palyginti gautus rezultatus.

Tyrimas skatina būti aktyviais vaiko teisių tyrėjais ir atsakingais už vaikus.

Tyrimo ribotumas – atliktas kokybinis tyrimas su nedidele grupe vaikų (12 Šiaulių vaikų globos namų ugdytinių), todėl gautos išvados yra tik apie šiuos vaikus.

LITERATŪRA

1. Archard D. (1993). *Children: Rights and Childhood*. London: Routledge
2. Augustinaitis A. (2002). Informacinė žinojimo sandara. *Informacijos mokslai*. (21) p. 43-58. [Žiūrėta 2010-03-21]. Prieiga per internetą: <[http://araugust.home.mruni.eu/? attachment_id =32](http://araugust.home.mruni.eu/?attachment_id=32)>
3. Bankauskienė N. (2000). Filologinio prusinimo bei išprusimo tendencijos Lietuvos švietimo reformos kontekste: studentų požiūrių lyginamoji analizė. *Socialiniai mokslai*, 1 (27), p. 71-79
4. Bankauskienė N., Leliūgienė, J. (1998). *Prusinimo samprata edukologijoje*, p. 102-112.
5. Barkauskaitė M. (1999). Vaikų globa ir rūpyba Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę. *Socialinis ugdymas I*
6. Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta
7. Braslauskienė R. (2000). *Bešeimių vaikų ypatumai globos institucijose (socialinis ir psichopedagoginis aspektas)*. Klaipėda
8. Braslauskienė R. (2001). Bešeimių vaikų socialinių - pedagoginių situacijų globos įstaigose tyrimas. *Pedagogika* (50), p. 34-39
9. Budrevičius A. (2001). *Tradiciniai ir nauji žinių ir informacijos teorijos klausimai*. [Žiūrėta 2010-03-17]. Prieiga per internetą: http://www.kf.vu.lt/~albud/str/2001/tradic_nauji_zin.htm
10. Bryman A. (2004.) *Social Research Methods*, p.181-200. Oxford University Press
11. *Children in alternative care national surveys, National Surveys-2nd Edition* (2010). [Žiūrėta 2010-03-19]. Prieiga per internetą: < <http://ec.europa.eu>>
12. *Children Leaving Care Act 2000 Financial Support for Young People* (2008). [Žiūrėta 2010-02-17]. Prieiga per internetą:<http://www.darlington.gov.uk/dar_public/documents/Social%20Services/Leaving%20Care%203.pdf>
13. *Children without parental care – Members Survey Analysis* (2009). [Žiūrėta 2010-02-16]. Prieiga per internetą: <http://www.eurochild.org/fileadmin/user_upload/Thematic_Priorities/Children_Without_Parental_care/Eurochild/Survey_analysis_18-7-09_v1.pdf>
14. Dėl bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų. *Valstybės žinios*, 2005.Nr. A1-68

15. Dapkus R. (2001). *Filosofija*. Kaunas
16. Dėl Lietuvos higienos normos HN 124:2004 „Vaikų globos įstaigos. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 45-1492.
17. Europos politika dėl vaikų, Vilnius, 1999 [Žiūrėta 2010-02-23]. Prieiga per internetą: <http://www.etib.lt/?s=leidiniai&item=12&lang=lt>
18. Flynn J. (2008) *Grižimas į barbarybę. Tobulumo siekis veda į negimusią žudymą*. Vilnius: Zenit
19. Hansen A.K., Kaufmann K. (1997). *Ugdymas ir demokratijos kultūra*.
20. *Homelessness Act* (2002). [Žiūrėta 2010 02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.englishlegislation.hmso.gov.uk/acts/acts2002/ukpga_20020007_en_1>
21. Implementing child rights in early childhood (2006). *A guide to general comment 7*
22. Jacobsen E. (2001). Students' Perceptions of Their Rights in Denmark School
Psychology International, Vol. 22, No. 2, 205-223
23. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas.
24. Jucevičienė P., Mozūriūnienė V. (2009). Organizacijos žinojimo santykis su organizacijos žiniomis: pažinimo ir formalizavimo ribos. *Ekonomika ir vadyba* (14) . [Žiūrėta 2010-03-17]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:D9PekG3ErO8J:www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009_1129.pdf+zinojimo+procesai&cd=9&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>
25. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr.60-1501.
26. Jonynienė Ž., Juodaitytė A. (2006). Vaiko teisių reikšmingumas ir įgyvendinimas ugdymo, socialinės globos, pataisos įstaigose. *Mokytojų ugdymas*
27. Kabašinskaitė D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija, sociologija*, 3, p. 43–44.
28. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika (įvadas į socialinę pedagogiką): mokymo priemonė pedagogikos studentams*. Vilnius: VPU leidykla
29. Kovalenkoviienė J., Leliūgienė I. (2005) Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje. *Ugdymas, kūno kultūra, sportas*. Nr. 5 (59), p.41-53. [Žiūrėta 2010 -02-23]. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1392-5644.N_5_59.PG_41-53/DS.002.0.01.ARTIC>
30. Langas P., Piuler, S. (2002). *Vaikystė pavojuje*. Vilnius
31. Leliūgienė I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija
32. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. *Valstybės žinios*: 1995, Nr. 44-1073
33. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“.

34. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000. Nr. 74.
35. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, trečioji knyga. *Valstybės žinios*: 2006, Nr. 8-1864
36. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
37. [Lietuvos Respublikos išmokyti vaikams įstatymas](#). *Valstybės žinios*: 2004, Nr. 88-3208
38. Lietuvos Respublikos jaunimo reikalų įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2003, Nr. 119-5406
39. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1996. Nr. 64–1501;
40. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepašalinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas. *Valstybės žinios*: 2003, Nr. 73-3352
41. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*: 2006, Nr.17-589
42. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*: 1996, Nr. 55-1287
43. Luobikienė, I. (2000). Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika. *Mokomoji knyga*.Kaunas: Technologija
44. *Mano teisės* (2002).Vaiko teisių informacijos centras
45. Marzano J.R. (2005). *Naujoji ugdymo tikslų taksonomija*.Vilnius: Žara
46. Mickūnas A., Stewart D. (1994) *Fenomenologinė filosofija*. Vilnius
47. Nasvytienė D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos: kontekstas, psichologinis įvertinimas ir pagalba*. Vilnius
48. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. *Valstybės žinios*,: 2002, Nr. 91-3890
49. *Pedagoginis rinkinys*. [Žiūrėta 2010-03-23]. Prieiga per internetą:< http://www.euro-payouth.eu/edu_kits/JLS_2010_kit_LT.pdf >
50. Pekauskas A., Grigaliūnaitė G. (2008). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Pedagogika*, 89, p. 107-112.
51. Pileckaitė-Markovienė M. (2004). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, vidinės darnos ypatumai. *Ugdymo psichologija*. – 2004,. Nr. 13, p.45- 56
52. Prakapas R. (2003). Skurde augantis vaikas. *Mano vaikai. Priešmokyklinis vaiko ugdymas*, p. 62-68
53. Recommendation Rec (2005)5 of the Committee of Ministers to member states on the rights of children living in residential institutions. [Žiūrėta 2009 -11-23]. Prieiga per internetą: < <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=821652&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=43848> >
54. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda
55. Sagatys G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius

56. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras
57. Sakalauskas G. ir kt. (2000). *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Teisės institutas.
58. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. A1-68.
59. *Socialinė apsauga Lietuvoje (Social Protection in Lithuania) 2008 metais* (2009). Vilnius [Žiūrėta 2010 02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>
60. Stripeikienė J. (2003). Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema. *Jurisprudencija*, 42(34), p.12–17
61. Summary of the Foster Care Independence Act of 1999 Congress Approves Independent Living Program Expansion. [Žiūrėta 2010-02-16]. Prieiga per internetą: <http://www.nicwa.org/law/fcia/PL106-169_summary.pdf>
62. Ten Have H.A.M.J. ir kt. (2003). *Medicinos etika*. Vilnius
63. *The United Nations Convention on the Rights of the Child turns 20 on the 20th* (2006). [Žiūrėta 2010-03-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.crckids.org>>
64. Vaičiūnas Ž. (2007). *Interpretacijos problema taikant kokybinius metodus*. [Žiūrėta 2010-04-07]. Prieiga per internetą: <[http://www.tspmi.vu.lt/files/mokslkonfer/%5Bmeto%5Dinterpretacijos%20problema%20taikant%20kokybinius%20metodus%20\(tezes\).doc](http://www.tspmi.vu.lt/files/mokslkonfer/%5Bmeto%5Dinterpretacijos%20problema%20taikant%20kokybinius%20metodus%20(tezes).doc)>
65. Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano vykdymas (2007- 2008 metais). *Ataskaita* (2009). Vilnius
66. *Vaikų teisės, nuostatų įgyvendinimas*. (2002). Vilnius
67. Vaiko ir šeimos teisių apsauga IV(2007). *Socialinis ugdymas*. ŠU
68. Wringe C. (1981). *Children's Rights*. London: Routledge & Kegan Paul
69. Žukauskienė R., Leiputė O. (2002). Vaikų ir Jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocijų ir elgesio problemų ypatumai. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. 2 (2) p.106-115
70. Žukauskienė R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai

PRIEDAI